

ΕΞ ΥΠΑΡΧΗΣ

Μηνιαίο βήμα ανάλυσης, κριτικής και διαλόγου

Ιούνιος 2000
Τεύχος 13b
Τιμή: €3.00

**Μετανάστευση
και ρατσισμός**

**Εκκλησία και
νεωτερικότητα**

**Πολιτισμός,
οι ευρωπαϊκές
αντιφάσεις
και η Κύπρος**

**Ο δρόμος της
Ανεξαρτησίας**

**Φοιτητές και
πολιτική**

**Διασκεπτική:
χαμένη ευκαιρία
ή περιπετειώδης
γέννα**

**Ταξιδιωτικό στη
μακρινή Ρουάντα**

ΑΝΑΝΕΩΣΤΕ ΤΙΣ
 ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΣΑΣ

εξ υπαρχής

Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο.....

Διεύθυνση: .....

Οδός - αριθμός..... Πόλη - Τ.Τ. ....

Επαρχία.....

Τηλ. Οικίας..... Φαξ Οικίας.....

Τηλ. Εργασίας..... Φαξ Εργασίας.....

Επάγγελμα.....

Σπουδές.....

Τιμή συνδρομής: Εσωτερικού ετήσια £25.00. Ελλάδα £25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης £30.00. ΗΠΑ £32.00. Αυστραλία £41.00

Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Λτδ

Επιμέλεια εξωφύλλου:
 Σοφία Γεωργίου

Η έκφραση υποστήριξης από Ελληνοκυπρίους προς Τουρκοκυπρίους με φέρνει πάντα αντιμέτωπο με ένα αίσθημα δισταχτικότητας το οποίο αυτή τη φορά δεν θα προσπεράσω, αλλά θα προσπαθήσω να το ενσωματώσω στην υποστήριξη και το θαυμασμό που εκφράζω προς τους εκδότες και δημοσιογράφους της εφημερίδας Αβρούπα. Μετά από πολυάριθμες δίκες που τους έφεραν κατ' ευθεία αντιμέτωπους με τον κ. Ραούφ Ντενκτάς, τον οποίο μεταξύ άλλων κατηγορήσαν για συνεργασία με τον Γιωρκάτζη, καταδικάστηκαν σε πρόστιμο περίπου εκατόν είκοσι χιλιάδων λιρών. Τα μηχανήματα του τυπογραφείου τους κατασχέθηκαν για να πληρωθεί μέρος των εξόδων του δικηγόρου του κ Ντενκτάς. Την περασμένη εβδομάδα συνελήθησαν αρκετοί δημοσιογράφοι της Ένωσης Τουρκοκυπρίων Συντακτών διότι έκαναν έρανο δίχως άδεια με στόχο την αγορά νέων μηχανημάτων για την εφημερίδα. Σειρά από άλλες δίκες τους περιμένουν με κατήγορο μάλιστα τον στρατό και κατηγορίες που επισύρουν πεντάχρονη φυλάκιση. Στους κατηγορούμενους μάλιστα για το θέμα αυτό περιλαμβάνονται και πολιτικοί όπως ο Οζγκέρ Οζγκιούρ και ο ΓΓ του Κινήματος Πατριωτικής Ενότητας.

Η Αβρούπα στα λίγα χρόνια της ζωής της, δεν κατάφερε απλώς να επιδράσει και να διαμορφώσει το κοινό της, το οποίο ας σημειωθεί είναι πολυπληθές, αλλά αποτελεί πρωτοπόρα πρόταση για τον κυπριακό αριστερό δημόσιο λόγο, και για το ήθος και την αγωνιστικότητα που θα πρέπει να τον χαρακτηρίζουν. Αποτελεί ακόμα μια αρμονική σύνθεση της πάλης για κοινωνική δικαιοσύνη, για ανεξαρτησιακή λύση του Κυπριακού, και για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πρόκειται ίσως για την πληρέστερη πρόταση πολιτικού εκσυγχρονισμού στο τόπο. Είναι και μια απόδειξη εξ άλλου, ότι είναι δυνατόν να υπάρχει μια αριστερή δημοσιογραφική πρόταση, βιώσιμη απο πλευράς οικονομικών και κυκλοφορίας στη μικρή μας χώρα.

Βέβαια είναι εύκολο για ένα Ελληνοκύπριο να εκφράσει "ανέξοδα" υποστήριξη προς την εφημερίδα και αυτό πράττουν πολλοί. Ας φανταστούμε όμως ποιά υποστήριξη θα είχε μια ελληνοκυπριακή εφημερίδα, αν αποφάσιζε να διερευνήσει τα γραφόμενα από τον Μακάριο Δρουσιώτη, αν μη τι άλλο γιατί είναι εντυπωσιακά, σύμφωνα με τα οποία ίσως μέλη της κυβέρνησης να σχετίζονται με μια δολοφονία και μια απαγωγή στο παρελθόν.

Βέβαια επίσης, μια ελληνοκυπριακή υποστήριξη προς κάποιο Τουρκοκύπριο δεν λειτουργεί υποχρεωτικά υπέρ του μέσα στην κοινότητα του.

Κωστής Αχνιώτης

Δεν πρόκειται απλά για basket-ball...

Ιωσήφ Παγιάτα

Πυρίζοντας πίσω στα όσα διαδραματίστηκαν από το 74 και εντεύθεν, δε μπορώ να αποφύγω τη σκέψη ότι όσον αφορά στην Κύπρο, η μόνη από τις επιδιώξεις που δεν κατάφερε να πετύχει η Τουρκία είναι να διαλύσει την Κυπριακή Δημοκρατία και να της στερήσει την αναγνώριση. Αυτή είναι ίσως η μοναδική αποτυχία της Τουρκίας όσον αφορά το Κυπριακό, στα 26 σχεδόν χρόνια που διέρρευσε από το 74. Φυσικά και η μη αναγνώριση της «Τ.Δ.Β.Κ.», που αποτελεί ωστόσο την άλλη όψη του ίδιου νομισματος!

Μαζί με το σλόγκαν ότι, «το κυριότερο στήριγμα στον αγώνα μας [των Ελληνοκυπρίων] είναι η Ελλάδα», γενική είναι νομίζω, η διαπίστωση ότι το κύριο και σημαντικότερο βάθος αυτού του αγώνα, προσφέρει η κρατική μας υπόσταση. Πράγματι, φτάνει να αναλογιστεί κανείς τη θέση μας ως Κύπρος, αν δεν είχαμε καταφέρει να διαφυλάξουμε τη διεθνή κρατική μας αναγνώριση και υπόσταση, μονοκοινοτικά έστω στα πλαίσια ενός δικαιοδικού συντάγματος. Συν τοις άλλοις, χωρίς κρατική υπόσταση, δε θα υπήρχε καν θέμα ένταξης στην Ε.Ε.

Ωστόσο, παρά τη γενική αυτή διαπίστωση, καθόλου δεν φαίνεται να δίνεται στο μείζον αυτό θέμα η πρέπουσα σημασία. Ούτε από το λαό αλλά - με κάποιες εξαιρέσεις - ούτε και τους ίδιους τους πολιτικούς, αφού η κρατική μας οντότητα κακοπαθαίνει και ταλαιπωρείται είτε μέσα από την εθνοφρουρά, είτε μέσα από την παιδεία, είτε μέσα από χιλιά δυό άλλα πράγματα, τα περισσότερα των οποίων διαλανθάνουν της προσοχής μας και των οποίων ο κατάλογος είναι πολύ μακρύς. Και σ' αυτόν τον κατάλογο κόντεψε πρόσφατα να προστεθεί και η συμμετοχή κυπριακής καλαθοσφαιρικής ομάδας στο Ελληνικό Πρωτάθλημα Basket-ball.

Προφανώς τα παθήματα αλλά και κάποιοι κίνδυνοι που διατρέξαμε ως Κύπρος στο παρελθόν από τις «αθλητικές ενοποιήσεις», δεν έχουν γίνει μαθήματα. Ενεργώντας καθαρά συναισθηματικά και χωρίς περισκεψη, πραγματοποιεί τα διπλοεθνικά / διχοτομικά του βήματα ο Κύπριος, χωρίς καθόλου να συνειδητοποιεί ότι αυτά τα κατά συρροήν μικρά μικρά, έστω, εγχειρήματα αποδυναμώνουν την εικόνα της ολοκληρωμένης κρατικής οντότητας και δίνουν αρνητικά, αντιφατικά και κάπου καταστρεπτικά μηνύματα στα κέντρα αποφάσεων του εξωτερικού. Ωστόσο, κι αν ακόμα υπήρχαν ελαφρυντικά - που δεν υπάρχουν - για τον προβληματισμό μέσο πολίτη, τούτο δε μπορεί να ισχύει στην περίπτωση της πολιτικής ηγεσίας.

Πέραν από κάποια παρατράγουδα που ίσως να μην έρχονται πια στη μνήμη, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι η συμμετοχή Ελληνοκυπρίων αθλητών στην Ελληνική Εθνική Ομάδα και στα Ελληνικά Πρωταθλήματα, είχε φέρει πολύ κοντά την αναγνώριση διεθνώς των Τουρκοκυπριακών Αθλητικών Ομοσπονδιών.

Μετά από 26 χρόνια κατοχής και 36 χρόνια ταλαιπωριών στο Κυπριακό, θα έπρεπε τις ενέργειές μας να χαρακτηρίζαν η νηφαλιότητα, ο πραγματισμός και η σοβαρότητα, που όμως έχουν δυστυχώς παραχωρήσει τη θέση τους στο συναισθηματισμό, την επιπολαιότητα και το λαϊκισμό.

Ευκαιριακά παρατηρώ ότι το ελληνικό basket-ball, για αρκετά τώρα χρόνια βρίσκεται στην κορυφή της Ευρώπης, ενώ το κυπριακό έχει ακόμα πολύ δρόμο να διανύσει. Έτσι, εκείνο που θα καταφέραμε είναι απλά να εξευτελιζόταν η συμμετέχουσα κυπριακή ομάδα, έρπουσα περίπου στον πυθμένα του Ελληνικού Εθνικού Καλαθοσφαιρικού Πρωταθλήματος. Αλλά καθόλου δεν είναι αυτό το θέμα.

Εκείνο που θα καταφέραμε θα ήταν ένα άλλο πλήγμα στην κρα-

τική μας οντότητα, ενισχύοντας τους τουρκικούς ισχυρισμούς στο εξωτερικό, για μη ύπαρξη Κυπριακού Κράτους αλλά Ελληνοκυπριακής Διοίκησης. Όσο και αν είναι ορθή η επιχειρηματολογία ότι δεν θα πρέπει να αναμειγνύεται ο αθλητισμός με την πολιτική, άλλο τόσο είναι ορθό ότι ο αθλητισμός έχει, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, πολιτικές προεκτάσεις και μπορεί να προβάλλει θετικά ή αρνητικά μια χώρα. Και με εξαίρεση τη Βόρεια Αμερική, τις ΗΠΑ κατακρίβειαν, όπου τα πάντα φαίνεται να καθοδηγεί το χρήμα, πουθενά ομάδες μιας χώρας δε συμμετέχουν στο εθνικό πρωτάθλημα κάποιας άλλης, και ας μη δοκιμάσει κανείς να φέρει το παράδειγμα του Πριγκιπάτου του Μονακό, του οποίου η ομάδα μετέχει στο Γαλλικό Πρωτάθλημα.

Η επίκληση από μέρους του Προέδρου του ΔΗΣΥ κ. Αναστασιάδη του παραδείγματος του Καναδά, θα ήταν ατυχής, αν δεν ήταν διάφανη η σκοπιμότητα της ανάγκης ικανοποίησης του ακροδεξιού / εθνικιστικού μέρους του ΔΗΣΥ, που είναι από τινός χρόνου η κυρίαρχη τάση στο κόμμα. Πράγματι, δεν είναι νοητό να αναφέρεται η συμμετοχή καναδικών ομάδων στο NBA - εγώ θα πρόσθετα και στο NHA, στο Βορειοαμερικάνικο Πρωτάθλημα χόκεϊ επί πάγου, που και πάλι συμμετέχουν καναδικές ομάδες, γιατί διαφορετικές είναι οι συνθήκες.

Η συμμετοχή ομάδας μιας χώρας στο εθνικό πρωτάθλημα κάποιας άλλης, πέραν του ότι στερείται λογικής, δεν μπορεί να εκληφθεί παρά ότι η αποστέλλουσα την ομάδα χώρα, στερείται ολοκληρωμένης κρατικής υπόστασης και πάσχει από μειωμένη ή περιορισμένη εθνική κυριαρχία. Είναι άξιοι απορίας πως δεν γίνεται αντιληπτό, ότι η σχέση Καναδά/ΗΠΑ δεν είναι εκείνη της Κύπρου / Τουρκίας / Ελλάδας αλλά εκείνη του Μαρόκου / Δυτικής Σαχάρας ή Κοσόβου / Αλβανίας / Σερβίας. Το ανάλογο με την Κύπρο, θα ήταν η συμμετοχή ομάδας του Κεμπέκ του Καναδά στο Γαλλικό πρωτάθλημα ή ομάδας του Νοτίου Τυρόλου στο Αυστριακό πρωτάθλημα, σκέψη που θάκανε να σηκωθούν οι τρίχες της κεφαλής των κυβερνώντων, τόσο στην Οττάβα όσο και στη Ρώμη...

Όπως πρόσφατα είχε την ευκαιρία να αναφέρει ο γνωστός αναλυτής του Κυπριακού, καθηγητής Βαγγέλης Κουφουδάκης, ποτέ οι ΗΠΑ - ούτε και τώρα - ήταν υπέρ μιας γνήσιας ανεξαρτησίας της Κύπρου. Όπως δείχνουν άλλωστε τα κατά καιρούς προταθέντα σχέδια λύσης του Κυπριακού, οι ΗΠΑ ευνοούν για την Κύπρο μια «ενδοσυμμαχική / ενδονατοϊκή» λύση, περιορισμένης κυριαρχίας και εξώθεν προερχόμενης διαμοιρασμένης επικυριαρχίας. Την ίδια στιγμή, η Τουρκία συνεχίζει να βάζει παντοιοτρόπως εναντίον της Κυπριακής ανεξαρτησίας: Με την συνέχιση της κατοχής στο βορρά, με την αμφισβήτηση της Κυπριακής Δημοκρατίας στα διεθνή βήματα, με τη δημιουργία και την προσπάθεια αναγνώρισης της «Τ.Δ.Β.Κ.», με την καταστρατήγηση του F.I.R., κλπ, κλπ. Ακόμα έρχεται κάποια στιγμή ο κ. Ντενκτάς και λέει ότι δεν υπάρχουν Κύπριοι αλλά Τούρκοι και Έλληνες. Όχι γιατί βέβαια τον απασχολούν οι καταβολές των δυο κοινοτήτων αλλά γιατί τον ενοχλεί η πάντα αναγνωρισμένη Κυπριακή Δημοκρατία κάτι που δε συνάδει με τις επιδιώξεις του.

Δεν είναι όλα αυτά αρκετά για να καταλάβουμε ότι, παρά το παράλογο της υπόθεσης, άλλο θα σήμαινε η συμμετοχή κυπριακής ομάδας στο πρωτάθλημα της... Κίνας ή της... Νιγηρίας ή της Αιγύπτου, και άλλο στο Ελληνικό ή το Τουρκικό Πρωτάθλημα; Είμαι της άποψης ότι και ένα πολιτικό νήπιο θα μπορούσε να διακρίνει τη διαφορά... Η θέση της Κύπρου πολιτικά είναι ήδη αρκετά βεβαρημένη και επισφαλής, ώστε να μη χωρούν και άλλες άσφες αντικρούσεις και λάθη...

ΕΞ ΥΠΑΡΧΗΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιοδικό «εξ υπαρχής»

Μηνιαίο βήμα ανάλυσης κριτικής και διαλόγου

Ιούνιος 2000 - Τεύχος 13ο

Διεύθυνση:

Αρχ. Μακαρίου Γ' 127,

Καϊμακλί, Λευκωσία 1021

Τηλ. 346061 - 346160

Φαξ: 346162

e-mail:

yparhis@spidernet.com.cy

Υπεύθυνος για τον Νόμο:

Δώρος Κακουλλής

Εκδίδεται από την

Επικοινωνία Πολιτών

Γέφυρα Λτδ

Για την σύνταξη του τεύχους εργάστηκαν οι:

Ανθούλα Παπαδοπούλου,

Μαρία Σωκράτους,

Ιωσήφ Παγιάτα,

Λούης Ηγουμενίδης,

Σταύρος Τομπάζος,

Κωστής Αχινιώτης,

Ζήνωνας Ποφαΐδης,

• για τα υπογραμμένα κείμενα ευθύνονται οι συγγραφείς τους

• παραγωγή έκδοσης

τεχνική επιμέλεια:

Dorographics Ltd

τηλ. 665116

• εκτύπωση:

Τυπογραφεία ΕΡΜΗΣ

τηλ. 482361

- 2 Δεν πρόκειται απλά για basket-ball .....Ιωσήφ Παγιάτα
- 4 Εκκλησία και νεωτερικότητα στην Κύπρο .....Ζήνωνας Ποφαΐδης
- 6 Πολιτισμός, οι ευρωπαϊκές αντιφάσεις και η Κύπρος .....Τάκη Χατζηδημητρίου
- 9 Ενωμένοι στη νέα εποχή .....Λάρκου Λάρκου
- 13 Εκπαίδευση: Αποτελεσματική κι έγκαιρη εφαρμογή των αλλαγών .....Χριστίνας Καρατζιά
- 14 Εξουσία και Θεομοί .....Ανδρέα Π. Πολυδώρου
- 19 Εσωτερικό Μέτωπο. Κανένα βήμα μπρος...! δυο βήματα πίσω...! .....Λούης Ηγουμενίδης
- 22 Ο δρόμος της ανεξαρτησίας .....Νιαζί Κιζιλγιουρέκ
- 26 Η Αριστερή Σκέψη και οι Ένοικοι στο Ξενοδοχείο «Άκρη της Αβύσσου» .....Θωμά Αντωνίου
- 30 Εφηβεία: Οι ωδίνες της γέννησης ενός νέου πολίτη .....Μάριου Ονησιφόρου
- 32 Η πολιτική συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων Νέων Η περίπτωση των φοιτητών του Πανεπιστημίου Κύπρου .....Καίσαρ Μ. Μαυράτσα
- 36 Μετανάστευση και ρατσισμός στην Κύπρο του 2000 .....Δώρου Μιχαήλ
- 40 Εμείς, η ταυτότητά μας και οι άλλοι: Προκλήσεις για την κυπριακή κοινωνία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης .....Σώτου Σιακίδη
- 47 Η δεκαετία του 40 και η Διασκεπτική: Μια χαμένη ευκαιρία ή μια περιπετειώδης γέννα; (συνεισφορά στον αγώνα της μνήμης ενάντια στη λήθη) .....Αντρέα Παναγιώτου
- 58 Βιβλιοπαρουσίαση: «Με τόλμη» του Σταύρου Αγγελίδη .....Σώτος Σύζινος
- 60 Ο Κήπος της Εδέμ. Ταξιδιωτικό στη Ρουάντα .....Λεωνίδα Παντελίδη

Εκκλησία και στην

νεωτερικότητα Κύπρο

Ζήνωνα Ποφαΐδη

Όπως, λοιπόν, το πρωτόκολλο επιτάσσει, βλέπουμε στις οθόνες των τηλεοράσεων μας ξένους διπλωμάτες και πολιτικούς που επισκέπτονται την Κύπρο να οδηγούνται στην αρχιεπισκοπή, για να συζητήσουν όχι βέβαια θέματα της βασιλείας των ουρανών αλλά ζητήματα πεζά, προβλήματα με τα οποία ασχολείται η διεθνής διπλωματία και αφορούν μόνο τη γήινη, σαρκική μας ύπαρξη.

Η Κύπρος φημίζεται τα τελευταία χρόνια για τις οικονομικές της επιδόσεις, ένα φαινόμενο που επιβεβαιώνουν, άλλωστε, όλοι οι διεθνείς οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένης της κατά κανόνα αυστηρής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν και ο χαρακτήρας της οικονομίας είναι τέτοιος, που κανένας δεν μπορεί στα σοβαρά να ισχυριστεί ότι ο τόπος αποτελεί δείγμα τεχνολογικής πρωτοπορείας, βιομηχανικής ανάπτυξης ή επιστημονικής έρευνας, δεν υπάρχει ωστόσο αμφιβολία ότι οι οικονομικοί δείκτες ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας είναι αξιόλογοι σε σύγκριση με τις περισσότερες χώρες που απαλλάχτηκαν μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο από την αποικιοκρατία.

Ενώ λοιπόν η οικονομική ανάπτυξη υπήρξε ραγδαία, η πολιτική κουλτούρα του τόπου δεν φαίνεται να συμβαδίζει με τους ίδιους ρυθμούς. Ισχυρές αδράνειες του παρελθόντος εξακολουθούν να εξασκούν ισχυρές επιδράσεις στην κοινωνία, πολλές φορές σε συνεργασία και σύμπνοια μ' ένα κομματικό σύστημα που με μαεστρία εφαρμόζει την πολιτική πατρωνεία, για να αναπαράγει δομές εξουσίας που όχι μόνο παρεμποδίζουν την ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών, αλλά, επίσης, τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως, δεν συνάδουν με τις απαιτήσεις μιας σύγχρονης οικονομίας.

Τις τελευταίες ημέρες γίναμε μάρτυρες μιας έντονης και αποκάλυπτης επέμβασης της εκκλησιαστικής ιεραρχίας στα πολιτικά πράγματα του τόπου. Επίσκοποι και άλλοι εκκλησιαστικοί ταγοί παρεμβαίνουν με δηλώσεις αλλά και οργανωμένες πολιτικές συγκεντρώσεις, για να υποσκιάσουν τις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού προβλήματος, καταφεύγοντας στα τόσο γνωστά πατριωτικά λογύδρια του παρελθόντος, επιδιώκοντας να εξάψουν τα αισθήματα κάποιων ταλαιπωρημένων από τις συνέπειες της τουρκικής εισβολής συμπολιτών μας. Κατά τρόπο αφελή που δείχνει πλήρη άγνοια των διεθνών εξελίξεων και των βασικών παραμέτρων του διπλωματι-

κά πολύπλοκου κυπριακού προβλήματος, εκφωνούν πατριωτικές ομιλίες γιατί θεωρούν ότι μ' αυτό τον τρόπο διατηρούν την επιρροή τους μέσα στην κυπριακή κοινωνία και εμποδίζουν την πολιτική τους ισχύ.

Αυτό από μόνο του δεν είναι περίεργο, και κάτω από άλλες συνθήκες δε θα ήταν πολύ σημαντικό. Αποκτά όμως σημασία που μπορεί να αποβεί καθοριστική, επειδή η εκκλησιαστική ιεραρχία εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται από την κυπριακή κοινωνία με δέος και πολλές φορές ακόμα και με δουλικότητα, έχοντας υπόψη ότι η εκκλησία της Κύπρου δεν είναι μόνο θρησκευτικός θεσμός, αλλά και πρωταρχικά πανίσχυρος οικονομικός οργανισμός. Μπροστά, λοιπόν, σε μια διανοήση συντηρητική και πολλές φορές εξαρτημένη, μπροστά σ' ένα τύπο ρηχό και ασπόνδυλο, σε κομματικές ηγεσίες που έμαθαν να συναλλάσσονται με τους ιεράρχες όπως άλλωστε με όλες τις άλλες ισχυρές ελίτ, σ' ένα κράτος που εθίστηκε να σκύβει μπροστά στην εκκλησιαστική εξουσία, η

επίσημη εκκλησία αποκτά τεράστια ευχέρεια κινήσεων και άμεση επιρροή σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού.

Πρόσφατα η εκκλησία κατάφερε να εξαργυρώσει τη διεκδικητικότητα της σ' ένα άλλο τομέα, εξευτελιζοντας πλήρως την κοσμική εξουσία και πιο συγκεκριμένα την κυβέρνηση Κληρίδη και την υπόλοιπη πολιτική ηγεσία που επέλεξε να παραμείνει συνένοχη σιωπηλή. Η περίπτωση αφορά τη λεγόμενη «έξυπνη κάρτα», που το υπουργείο εσωτερικών προσπάθησε να εισαγάγει σ' αντικατάσταση της παραδοσιακής ταυτότητας. Επειδή το τραγικό και το κωμικό συνυπάρχουν στα ανθρώπινα, για να βεβαιωθεί του λόγου το ασφαλές, η ιερά σύνοδος απαίτησε και εξασφάλισε τη διαγραφή από την ηλεκτρονική κάρτα ενός ψηφιακού κωδικού που έφερε αριθμό 666, καταφεύγοντας σε μεσαιωνικά θεολογικά επιχειρήματα, λέγοντας συγκεκριμένα ότι στην Αποκάλυψη του Ιωάννη ο αριθμός αυτός συμβολίζει τον εωσφόρο. Πάραυτα τότε η Κυπριακή πολιτεία της νεωτερικότητας επείσθη από το επιχείρημα και ανέ-

κρουσε πρύμναν, με την αφαίρεση του κωδικού και την άρση της ασέβειας, επιβεβαιώνοντας ότι ο διαφωτισμός του 18ου αιώνα δεν έχει ακόμα καμιά επίδραση στον τόπο μας. Όμως η ιστορία δεν σταμάτησε ως εδώ. Για να εξευτελίσει την πολιτεία η εκκλησία πρόβαλε επιπρόσθετες απαιτήσεις επιτυγχάνοντας και άλλες αφαιρέσεις από την κάρτα, αυτή τη φορά με επιχειρήματα εντελώς διαφορετικά, την πρόσπιση δηλαδή των δικαιωμάτων των πολιτών, που αντιμετώπιζαν, δήθεν, τον κίνδυνο «φακελλώματος». Το ποίμνιο, δήλωσε κάποιος ιεράρχης, ανησυχεί από την πιθανή παραβίαση των ανθρωπίνων του δικαιωμάτων, ξεχνώντας προφανώς ότι οι αγέλες δεν έχουν δημοκρατικά δικαιώματα.

Ο αρμόδιος υπουργός εσωτερικών που εμφανίστηκε στα Μ.Μ.Ε. έκδηλα μειωμένος, ανέφερε ότι το κράτος προσέφερε από το 1974 μέχρι σήμερα τεράστια οικονομική βοήθεια, για να καταδείξει την έμπρακτη αγάπη με την οποία το κράτος περιβάλλει την εκκλησία. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η κυπριακή πολιτεία έχει ως στόχο την παραχώρηση των χρημάτων των φορολογουμένων προς την πενόμενη εκκλησία της Κύπρου.

Νομιμοποιείται βέβαια κανείς να υποβάλει προς την κυβέρνηση το εξής απλό ερώτημα: Πόση ήταν αυτή η γενναϊόδωρη οικονομική βοήθεια και με ποιά κριτήρια δόθηκε; Είχε αυτή η δαπάνη την έγκριση της βουλής και των υπολοίπων κομμάτων;

Η ερώτηση είναι σε μεγάλο βαθμό ρητορική, γιατί κανείς δεν ευαισθητοποιείται ν' απαντήσει ή έστω να υποβάλει την ίδια ερώτηση.

Ζούμε σ' ένα τόπο όπου ο διαχωρισμός εκκλησίας και πολιτείας, ουσιαστικά αίτημα της νεωτερικότητας, δεν έχει ακόμα επιτευχθεί. Ακόμα χειρότερα, το αίτημα δεν τίθεται καν στα σοβαρά. Ο κατάλογος της εκκλησιαστικής παρουσίας, θεσμικής ή ανεπίσημης, στα ζητήματα που ανήκουν στη δικαιοδοσία της πολιτείας είναι μεγάλος.

Αρχίζοντας από το ευαίσθητο και ουσιαστικό ζήτημα της παιδείας, η

παρουσία της εκκλησίας είναι σαρωτική. Τα θρησκευτικά είναι υποχρεωτικό μάθημα. Οι κοινοί εκκλησιασμοί, αγιασμοί και άλλες τελετουργίες βρίσκονται στην ημερησία διάταξη. Ανευθρίαστα οι πρόεδροι της Δημοκρατίας διαβουλευούνται με την εκκλησιαστική ηγεσία για το διορισμό του εκάστοτε υπουργού παιδείας, ο οποίος πρέπει να τυγχάνει της έγκρισης του αρχιεπισκόπου.

Στο θέμα των διαζυγίων οι κύπριοι πολίτες εξακολουθούν να ταλαιπωρούνται από τη δειλία της πολιτικής ηγεσίας η οποία δεν τολμά ν' αντιπαρεταθεί με την εκκλησία με αποτέλεσμα τον εξευτελισμό των πολιτών που επηρεάζονται. Παρόμοια κατάσταση επικρατεί σε σχέση με τη νομοθεσία για τους ομοφυλοφίλους, η οποία δεν είναι απαλλαγμένη από τις προκαταλήψεις του παρελθόντος και τις επιταγές της εκκλησίας, με αποτέλεσμα την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αυτής της ομάδας ατόμων.

Στο θέμα της οικονομίας η εκκλησία αρνείται να καταβάλει τους οφειλόμενους στην πολιτεία φόρους, με το ζήτημα να βαίνει από αναβολή σε αναβολή. Οι εκκλησιαστικές επιχειρήσεις ευδοκιμούν με την προνομιακή μεταχείριση την οποία έχουν, χωρίς κανέναν να ενοχλείται ή ν' ασχολείται με το θέμα.

Οι αποκάλυπτες αυτές πραγματικότητες, με τη φροντίδα των αντιπροσώπων του λαού, ντύθηκαν και με την αναγκαία τελετουργική νομιμοποίηση, αφού με σχετικό νόμο της Βουλής ο προκαθήμενος της εκκλησίας θεωρείται ο δεύτερος τη τάξει μέσα στο κυπριακό πολιτειακό μάρφωμα. Όπως, λοιπόν, το πρωτόκολλο επιτάσσει, βλέπουμε στις οθόνες των τηλεοράσεων μας ξένους διπλωμάτες και πολιτικούς που επισκέπτονται την Κύπρο να οδηγούνται στην αρχιεπισκοπή, για να συζητήσουν όχι βέβαια θέματα της βασιλείας των ουρανών αλλά ζητήματα πεζά, προβλήματα με τα οποία ασχολείται η διεθνής διπλωματία και αφορούν μόνο τη γήινη, σαρκική μας ύπαρξη.

Πολιτισμός, οι ευρωπαϊκές αντιφάσεις και η Κύπρος

Φέτος συζητείται πολύ στην Ευρώπη το θέμα του πολιτισμού. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει κηρύξει το 2000 ως έτος «Ευρώπη — κοινός πολιτισμός» και η Ευρωπαϊκή Ένωση εξάγγειλε τη νέα της πολιτιστική πολιτική «Κουλτούρα 2000» που καλύπτει την πενταετία 2000 — 2004.

Η ενασχόληση αυτή με τα θέματα του πολιτισμού δεν είναι τυχαία. Οφείλεται σε δύο βασικούς λόγους: α) Έγινε αντιληπτό από τις Ευρωπαϊκές ηγεσίες ότι για την περαιτέρω ανάπτυξη της Ε.Ε. και της Ευρωπαϊκής Οικονομίας χρειάζεται μια καλύτερη συνεργασία μεταξύ των λαών, άρα και κατανόηση των διαφορετικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών της κάθε χώρας και του κάθε λαού και β) Υπάρχει πια μπροστά μας μια νέα Ευρώπη πέραν των μητροπολιτικών κέντρων των αποικιακών δυνάμεων μέχρι την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν, ξεπερνά τον Ουράλια και φθάνει στο Βλαδιβοστόκ. Τούτο προσδίδει μια νέα διάσταση της Ευρώπης που, ουδέποτε φαντάστηκαν οι πρωταγωνιστές της Ευρωπαϊκής Ενότητας.

Για να γίνει κατανοητή αυτή η νέα διάσταση της Ευρώπης, χρειάζεται γνώση όχι μόνο της γεωγραφίας αλλά της ιστορίας και του πολιτισμού της κάθε περιοχής ή χώρας που περιλαμβάνουν αυτά τα νέα σύνορα της Ευρώπης.

Το ζητούμενο υπάρχει πια μπροστά μας. Το ερώτημα είναι πόσο είμαστε ή πόσο μπορούμε να κατανοήσουμε τα νέα δεδομένα.

Με την ανατολή δηλαδή του 21ου αιώνα, βλέπουμε να προβάλλει μπροστά μας μια άλλη Ευρώπη με επιτεύγματα αλλά και πολλά προβλήματα. Μια Ευρώπη που παρ' όλες τις αντιθέσεις που περικλείει, θα πρέπει να βρει τρόπους επικοινωνίας μεταξύ των λαών που την αποτελούν. Αν θέλει ακόμη να κάνει νέα βήματα πρόδου οικονομικά, κοινωνικά και επιστημονικά χρειάζεται ως προϋπόθεση την καλύτερη κατανόηση και συνεργασία μεταξύ των λαών. Δηλαδή η οικονομική ανάπτυξη δεν μπορεί πια να προχωρεί από μόνη της χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψη τα πολιτιστικά δεδομένα. Με αυτή τη διαπίστωση συνδέεται άμεσα η πολιτιστική ανάπτυξη και συνεργασία με την οικονομική πρόοδο.

Η Ευρώπη που μέχρι τώρα γνωρίζαμε ήταν η Δυτική Ευρώπη και πρωτεύουσες της ήταν το Λονδίνο, το Παρίσι, το Βερολίνο, και λιγότερο η Ρώμη το

Αμστερνταμ και οι Βρυξέλλες. Η Βιέννη είχε παίξει το δικό της ρόλο μέσα στα πλαίσια της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας. Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των πόλεων οι αφίδες θριάμβου ή κατακτήσεων, οι στήλες και οι φιγούρες νικηφόρων αυτοκρατόρων ή στρατηγών και η αίσθηση της υπεροχής έναντι όλων των άλλων. Μια υπεροχή που κατά κύριο λόγο εκφραζόταν ως πολιτιστική υπεροχή.

Αν τώρα υπάρχει ένα καινούργιο πνεύμα, στα σπάργανα του ακόμη όμως ορατό, είναι ότι άρχισε να απλώνεται η Ευρώπη πέραν του προτεσταντισμού και του καθολικισμού στον κόσμο της ορθοδοξίας. Μετά από αιώνες εχθρότητας και αντιθέσεων, χωρίς να έχουν εκλείψει οι αντιπαράθεσεις, βρίσκονται πια ορθοδοξία και καθολικισμός σε ένα πρωτοφανή διάλογο μεταξύ τους.

Η Δυτική Ευρώπη συναντάται πια με την κεντρική και Ανατολική Ευρώπη με τη Βυζαντινή και Ορθόδοξη της παράδοση. Γίνεται αισθητό ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση διέρχεται μέσα από τη διεύρυνση προς ανατολάς και την κατανόηση των στοιχείων που την χαρακτηρίζουν.

Η Ευρώπη υποχρεώνεται ακόμη να κάνει ένα περαιτέρω βήμα. Αντιλαμβάνεται ότι δεν είναι πια μια χριστιανική ήπειρος. Εμπειρικλείει εκατομμύρια Μωαμεθανών. Όλοι αυτοί βρίσκονται στην Ευρώπη είτε ως μετανάστες είτε ως πολίτες χωρών, που έχουν ως κύριο θρήσκευμα το Μωαμεθανισμό. Σε αυτούς θα πρέπει να προσθέσουμε τους πληθυσμούς της Μεσογείου που άμεσα συνδέονται με την Ευρώπη. Γι' αυτό και ο διάλογος Ισλάμ-Χριστιανισμού είναι αναγκαίος και επιβεβλημένος. Οι προκαταλήψεις ούτε την ασφάλεια της Ευρώπης ούτε την οικονομία της εξυπηρετούν.

Αναγκαίος αλλά και εποικοδομητικός στάθηκε και ο διάλογος με τον Ιουδαϊσμό, ιδιαίτερα ύστερα από τα ρατσιστικά προηγούμενα που οδήγησαν σε ανεπίποτα εγκλήματα και αβάσταχτες ανθρώπινες τραγωδίες.

Η κίνηση των ιδεών μέσα στην Ευρώπη δεν περιορίζεται μόνο στο χώρο της θεολογίας και της φιλοσοφίας. Έχει επεκταθεί στην πολιτική και την ιδεολογία.

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει όλες αυτές τις νέες προκλήσεις μέσα από τις δικές της αδυναμίες και αντιφάσεις.

Παλαιότερα συγκάλυπτε τις αντιθέσεις ή τις επιδιώξεις της στα Βαλκάνια και τις κεντροευρωπαϊκές χώρες πίσω από το μανδύα της αντιπαράθεσης με

τον κομμουνισμό. Τώρα που τα καθεστώτα κατέρρευσαν ποια η ευθύνη της Ευρώπης για τις κρίσεις και τις πολεμικές συγκρούσεις, τους βομβαρδισμούς, τις καταστροφές και τις προσφυγοποιήσεις, στην Κεντρική Ευρώπη, τα Βαλκάνια και ακόμη τον Καύκασο;

Σε ποια έκταση διατηρεί ακόμη η Δυτική Ευρώπη το αίσθημα της υπεροχής και της διάθεσης επιβολής δικών της λύσεων και σύμφωνα με τα δικά της μόνο συμφέροντα μέσα στο νέο Ευρωπαϊκό γίγνεσθαι;

Ενώ ο φασισμός καταδικάστηκε και ηττήθηκε σε ένα νικηφόρο, για τα ιδανικά της δημοκρατίας πόλεμο, βλέπουμε να ξαναεμφανίζονται στην Ευρώπη ρατσιστικά και φασιστικά φαινόμενα σε ανησυχητικό βαθμό.

Αυτή η νέα Ευρώπη που πάει να πάρει νέες διαστάσεις και να προσθέσει νέα χαρακτηριστικά σε ότι μέχρι τώρα γνωρίζαμε, κινδυνεύει από τις δικές της ανεπάρκειες από πολιτική μυωπία και καιροσκοπισμό.

Δυστυχώς το πνεύμα της ανοχής και της σύνθεσης των πολιτισμών δεν έχει ακόμα καθιερωθεί ως μια κοινή προσέγγιση στην Ευρώπη.

Πολιτικοί υπολογισμοί και οι επεκτατικές διαθέσεις μαζί με ένα αίσθημα υπεροχής και υπεροψίας δεν έλειψαν από την Ευρώπη και ιδιαίτερα από τις μητροπολιτικές πρωτεύουσες.

Καλλιεργήθηκαν αντιπαράθεσεις πάνω στη βάση της πολιτιστικής και θρησκευτικής διαφορετικότητας. Παραγνωρίστηκε η ιστορία και ο πολιτισμός Ευρωπαϊκών λαών. Αναλήφθηκαν εκστρατείες εναντίον βαλκανικών χωρών με το πρόσχημα της επιβολής της ειρήνης που οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι διατάραξαν.

Έγιναν νέοι πόλεμοι και νέα εγκλήματα με επιλεκτική ευαισθησία. Πρόσφυγες και καταστροφές προβλήθηκαν για να συγκινήσουν το παγκόσμιο, ενώ σε άλλες περιπτώσεις λησμονήθηκαν. Η εθνοκάθαρη συνοδεύτηκε με πολιτιστική κάθαρση. Εκκλησίες και μνημεία πολιτισμού λεηλατήθηκαν και καταστράφηκαν. Πιο πρόσφατα στα Βαλκάνια και λίγο πιο πριν στην Κύπρο.

Σε όλα αυτά τα εγκλήματα αναμεμιγμένοι άμεσα ή έμμεσα βρίσκονται χώρες της Ευρώπης κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ή υποψήφια μέλη της Ε.Ε.

Είναι ακριβώς αυτά τα φαινόμενα που υποχρεώνουν την Ευρώπη να κοιτάξει λίγο πέραν από τους οικονομικούς της στόχους και τα νέα δεδομένα που προβάλλουν ενώπιόν της και να διερωτη-

Όταν αντιληφθούμε ότι στην Κύπρο αντιπροσωπεύουμε μια μικρογραφία της Ευρώπης με ένα πολυπολιτιστικό χαρακτήρα και με μνημεία όλων των εποχών και όλων των πολιτισμών, τότε θα μπορούσαμε να μετάσχουμε και να συμβάλουμε στο ευρύτερο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι της συνεννόησης, της ανοχής, της συνεργασίας μέσα στα πλαίσια ενός κοινού για όλους πολιτισμού.

θούν: Πώς θα συνυπάρξουν όλοι οι λαοί με τα ιδιαίτερα τους χαρακτηριστικά, τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους μέσα στα πλαίσια μιας νέας Ευρώπης με κοινό πολιτισμό; Πώς θα συνυπάρξει η Δυτική Ευρώπη με την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη ή ακόμα με τις χώρες του Καυκάσου και τις περιοχές πέραν των Ουραλίων, που ανήκουν πια στο Συμβούλιο της Ευρώπης;

Στην Ενωμένη Ευρώπη το θέμα του πολιτισμού απασχολεί όλο και περισσότερο τα κράτη μέλη.

Διατυπώνεται πια η άποψη που αποδίδεται μάλιστα στο Μονέ στα τέλη του βίου του ότι «Αν ήταν να κάνουμε όλα αυτά από την αρχή θα έπρεπε να ξεκινούσαμε από τον πολιτισμό».

Παρ' όλο που υπάρχει η στροφή προς τον πολιτισμό, η συνεργασία και η

κατανόηση μεταξύ των λαών εξακολουθούν να παίζει ένα περιθωριακό ρόλο στη διεύρυνση της Ευρώπης.

Η Επίτροπος για τις πολιτιστικές υποθέσεις κυρία Βιβιάν Ρέντιγκ δήλωσε ότι ο πολιτισμός είναι ο φτωχός συγγενής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το πρόγραμμα «κουλτούρα 2000», που καλύπτει την πενταετία 2000 - 2004 φτάνει στα 167 εκατομμύρια Ευρώ που μαζί με τα 90 εκατ. του Media II αποτελούν ένα ελάχιστο ποσοστό του συνολικού προϋπολογισμού των 94 δισεκατομμυρίων Ευρώ. Έχει υπολογιστεί ότι οι δαπάνες για τον πολιτισμό φτάνουν το 0,03%.

Σε ότι αφορά το Συμβούλιο της Ευρώπης, ενώ πρωτοστατεί στη δημιουργία της αντίληψης «Ευρώπη κοινός πολιτισμός» υστερεί στο να δώσει σαφή μηνύματα αλληλοκατανόησης, ανοχής συνεργασίας και κοινής αντιμετώπισης των αρνητικών στοιχείων που προκύπτουν.

Γι' αυτό και οι εξαγγελίες για συνεργασίες, κοινές δράσεις και πολιτικές παίρνουν τελικά ένα υπηρεσιακό γραφειοκρατικό χαρακτήρα, με μια ποικιλία εκδηλώσεων, χωρίς όμως ραχοκοκκαλιά και ένα ισχυρό μήνυμα πραγματικής συνεργασίας, ανοχής και κοινών προσεγγίσεων.

Τί σημαίνουν όλα αυτά για την Κύπρο; Είναι μόνο θέματα που απασχολούν τις άλλες χώρες ή έστω τις σχέσεις μας μαζί τους ή μήπως είναι θέματα που για να αποκτήσουν υπόσταση απαιτούν πρώτα μια εσωτερική εφαρμογή; Τί πρέπει να κάνουμε για να μετάσχουμε σε αυτή την ευρύτερη ευρωπαϊκή ζύμωση;

Η Κύπρος, η ιστορία και η παράδοση της, τα μνημεία και τα έργα του πολιτισμού της, όπως και η πληθυσμιακή της σύνθεση αποτελούν ένα μικρόκοσμο της σύγχρονης Ευρώπης.

Έχει ένα πολυπολιτιστικό χαρακτήρα και μια πολυμορφία μνημείων που θυμίζουν πολλή Ευρώπη και πολλή Ανατολή.

Θα πρέπει ακόμη να αντιληφθούμε ότι ναι μεν αποτελούμε οι Έλληνες της Κύπρου την πλειοψηφία του λαού με την ελληνική ιστορία και παράδοση μας, όμως ζούμε μαζί με άλλες κοινότητες με τη δική τους ιστορία και παράδοση. Και το πρώτο ερώτημα που προκύπτει είναι: Πόσο τούτο γίνεται από όλους μας αντιληπτό; Μήπως θεωρούμε τους εαυτούς μας πολιτισμένους και όλους τους άλλους είτε απολίτιστους είτε υποχρεωμένους να μας ακολουθούν;

Και αν είναι έτσι τα πράγματα, πως θα συμβιώσουμε χωρίς αμοιβαίο σεβασμό

Έλληνες, Τούρκοι, Αρμένιοι, Μαρωνίτες, Λατίνοι;

Συμμετοχή λοιπόν στην εκστρατεία «Ευρώπη κοινός πολιτισμός» απαιτεί να βρεθούμε σε διάλογο όλοι οι κάτοικοι του νησιού, όλοι όσοι πιστεύουμε ότι η Κύπρος είναι η κοινή μας πατρίδα.

Θα πρέπει να αναζητήσουμε να καλλιεργήσουμε τα δικά μας χαρακτηριστικά αλλά και εκείνα των Μαρωνιτών, των Αρμενίων και το Λατίνων. Και θα πρέπει κάποτε να γνωρίσουμε τα έργα τέχνης, το δημιουργικό πνεύμα, τη λαϊκή αρχιτεκτονική, την ιστορία και παράδοση των Τουρκοκυπρίων. Θα πρέπει να γνωρίσουμε και να μάθουμε πολλά από την ιστορία και τον πολιτισμό τους. Εκτός φυσικά και αν νομίζουμε ότι στερούνται πολιτισμού, οπότε ανοίγουμε ένα άλλο κεφάλαιο που μόνο στη διαίρεση και σύγκρουση οδηγεί.

Παραπονούμαστε και δίκαια για την καταστροφή της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Όμως παρόμοια καταστροφή δεν έγινε στα σπίτια και στα χωριά των Τουρκοκυπρίων; Παραπονούμαστε και σωστά ότι λεηλατήθηκαν οι εκκλησίες, τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι από το στρατό κατοχής. Όμως λίγη είναι η καταστροφή που κάναμε οι ίδιοι για κερδοσκοπικούς σκοπούς στη Λευκωσία, στην Αμαθούντα, στο Κίτιο, στην Πάφο;

Όταν καταφέρουμε στην Κύπρο να συγκινούμαστε το ίδιο για μια εκκλησία ή ένα τζαμί, για μια μαρωνίτικη εκκλησία ή για ένα αρμενικό μνημείο, τότε θάχουμε πετύχει μια κοινότητα πολιτισμών και μια ευρύτητα πνεύματος. Πρόσθετα θέμα διαλόγου και θρησκευτικής κατανόησης υπάρχει και στην Κύπρο. Ποιά συνεργασία γίνεται μεταξύ των διαφόρων χριστιανικών δογμάτων;

Και αλήθεια, πού βρίσκεται εκείνη η εισήγηση του Ηγούμενου του Κύκκου για διάλογο Χριστιανών και Μωαμεθανών της Κύπρου;

Όταν αντιληφθούμε ότι στην Κύπρο αντιπροσωπεύουμε μια μικρογραφία της Ευρώπης με ένα πολυπολιτιστικό χαρακτήρα και με μνημεία όλων των εποχών και όλων των πολιτισμών, τότε θα μπορούσαμε να μετάσχουμε και να συμβάλουμε στο ευρύτερο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι της συνεννόησης, της ανοχής, της συνεργασίας μέσα στα πλαίσια ενός κοινού για όλους πολιτισμού.

* Ο Τάκης Χ' Δημητρίου είναι βουλευτής του ΚΙΣΟΣ.

Ενωμένοι στη νέα εποχή

Λάρκος Λάρκος

Οι σκέψεις αυτές έχουν ως επιδίωξη τους τη συμβολή στη διαμόρφωση της νέας πορείας. Οι δυσκολίες είναι γνωστές, γι' αυτό αξίζει να δώσουμε όλοι ενωμένοι, με περισσότερες δυνάμεις, τον αγώνα για την ανανέωση και τη μεταρρύθμιση.

Εισαγωγικά

Το Συνέδριο του Κινήματος Σοσιαδημοκρατών στις 11 Ιουνίου, το δικό μας συνέδριο, διεξάγεται σε μια ιδιαίτερα πολύπλοκη περίοδο. Είναι μεταβατική, δρομολογεί διαδικασίες που ολοκληρώνουν ένα κύκλο, και οικοδομούν την νέα εποχή. Στο ευρωπαϊκό σκηνικό, οι δυνάμεις της σοσιαλδημοκρατικής πρότασης αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, συνθέτουν συμμαχικές κυβερνήσεις με βασικό σκοπό να οργανώσουν τις κοινωνίες για να αντιμετωπίσουν την πιο μεγάλη πρόκληση της εποχής μας. Τις ανοικτές κοινωνίες, τον κόσμο της πληροφορικής, της γνώσης, του ανταγωνισμού. Η Ευρώπη αλλάζει, ο κόσμος κινείται, και η Κύπρος δεν μπορεί παρά να είναι τμήμα αυτής της εξέλιξης.

30 χρόνια

Το δικό μας Κίνημα, το Σοσιαδημοκρατικό, έχει τον δικό του ιστορικό κύκλο. Σφραγίστηκε με έργα, με κατακτήσεις, με θυσίες για να στερεωθεί το σοσιαλιστικό κίνημα, να έχει τη δική του αυτόνομη δράση, και να εκφράζει ένα πολυσυλλεκτικό κοινωνικό ρεύμα. Αυτές οι ιστορικές εμπειρίες 30 ετών, είναι το δικό μας πολιτικό κεκτημένο. Είναι η ευθύνη και το βάρος για να συνεχίσουμε ένα δρόμο, να τον εμπλουτίσουμε, και όπου είναι χρήσιμο, να τον διευρύνουμε. Το σοσιαλιστικό κίνημα (το Σ.Κ. ΕΔΕΚ και το Κίνημα Σοσιαλδημοκρατών) είναι μια μεγάλη κατάκτηση στο πολιτικό μας σύστημα, ένα κύριο συστατικό στον ιδεολογικό πλούτο της κοινωνίας μας.

Στη σημερινή συγκυρία, οι αξιολογήσεις έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο. Χρειαζόμαστε ένα δημιουργικό σχεδιασμό μέσα στον οποίο τα πολλά στελέχη και μέλη μας θα δώσουν τον καλύτερό τους εαυτό, να

αντιμετωπίσουμε με επιτυχία τις προκλήσεις. Να γίνει το σοσιαλιστικό κίνημα πρωταγωνιστής στις εξελίξεις, να κερδίσουμε το στοίχημα στις βουλευτικές εκλογές του 2001, και έτσι να κατακτήσουμε τον ρυθμιστικό μας ρόλο στις Προεδρικές Εκλογές. Έχουμε τα ιδεολογικά υλικά, έχουμε τις οργανωτικές δυνάμεις, έχουμε τα στελέχη που είναι σε θέση να καθοδηγήσουν τις εξελίξεις, να διαμορφώσουν νέες πολιτικές. Ο στόχος μας είναι ξεκάθαρος: να γίνουμε κέντρο των εξελίξεων, να αξιοποιήσουμε τα συγκριτικά μας πλεονεκτήματα στο πολιτικό σύστημα για να είμαστε ένα πρωταγωνιστικό πολιτικό κίνημα.

Πολιτικός σχεδιασμός

Με αφετηρία την 11η Ιουνίου, ο πολιτικός σχεδιασμός μας ισοδυναμεί με ένα πολύ δυνατό ιδεολογικό στοίχημα. Με δυναμική στρατηγική, (2001 - 2003) να ισχυροποιήσουμε τον κεντρικό μας ρόλο στο πολιτικό σύστημα, δημιουργώντας, έτσι, τις προϋποθέσεις για να ξεφύγουμε από την εσωστρέφεια. Κύρια προϋπόθεση για τα πιο πάνω, είναι η ανάδειξη ισχυρών συλλογικών οργάνων (Κ.Ε., Π.Γ.), τα οποία με τη δράση τους να γίνουν εργαλεία της ανάπτυξης και της παραγωγής πρωτοβουλιών. Χρειαζόμαστε στελέχη που θα λειτουργήσουν με πολιτικά κριτήρια, που θα στηρίξουν μαχητικά τη σοβαρή λειτουργία των συλλογικών οργάνων, που θα πιστέψουν βαθιά στις συνθέσεις, στην πολυφωνική διαδικασία, στην αξιοποίηση όλων των στελεχών με μοναδικό κριτήριο τη γνώση και την αποτελεσματικότητά τους. Τα πρόσωπα έχουν κυρίαρχο ρόλο στις εξελίξεις, γι' αυτό και είναι σημαντικό να αναδείξουμε στελέχη με απόψεις, με αξιοπιστία, με συνθετική ικανότητα, να δώσουμε έτσι, νέα πνοή στη λειτουργία του χώρου. Στελέχη που με τη δράση τους θα οικοδομούν την ενιαία και μεγάλη σοσιαλιστική παράταξη.

Συνασπισμός εξουσίας

Οι σοσιαλιστικές απόψεις έχουν ευρεία απήχηση, είναι το κυρίαρχο πολιτικό ρεύμα στο σύγχρονο κόσμο. Έχουν ένα βαθύ ανθρωπιστικό περιεχόμενο γιατί συνδυάζουν την ανάπτυξη με την περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, την παραγωγή πλούτου μέσα σε συνθήκες περισσότερης αλληλεγγύης, την ισόρροπη ανάπτυξη με σεβασμό στην ποιότητα ζωής, το περιβάλλον, την ευαισθησία στην πολιτιστική δημιουργία.

Οι σοσιαλιστικές δυνάμεις έχουν την κύρια ευθύνη για να αντιμετωπίσουν τα νέα φαινόμενα που μας περιβάλλουν. Η τεχνολογία της γνώσης, η ηλεκτρονική επανάσταση απαιτούν εξίσου μεγάλες ανακατατάξεις στον χώρο της παιδείας, και της δημόσιας διοίκησης, στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα της πολιτικής. Όλα έχουν ξεχωριστό νόημα μόνο εάν είσαι σε θέση να τα οργανώσεις στην πράξη, να τα υλοποιήσεις. Και αυτό θα συμβεί, εάν έγκαιρα, μεθοδικά, και συστηματικά επιτύχουμε την οικοδόμηση ενός προοδευτικού συνασπισμού εξουσίας με κεντρικές επιδιώξεις την ανανέωση, τη μεταρρύθμιση, τη νέα ποιότητα στις λειτουργίες της πολιτείας μας. Η Κύπρος χρειάζεται ένα πρόγραμμα αλλαγών που θα την φέρουν πιο κοντά στις ευρωπαϊκές εξελίξεις, πιο κοντά στο ευρωπαϊκό επίπεδο κοινωνικής ανάπτυξης.

Ένας Συνασπισμός Εξουσίας για να είναι προοδευτικός, οφείλει να δείξει με έργα πως ενώνει τους πολίτες με βάση την αξία και τις ανάγκες τους, αρνείται τις διανομές λαφύρων στα «δικά μας παιδιά», κινητοποιεί τους πολίτες για να επιτύχουμε θεσμικές μεταρρυθμίσεις, απορρίπτει τις τεχνητές διαιρέσεις και επιδιώκει να δώσει στους πολίτες ευκαιρίες για συμμετοχή, διεκδίκηση, δράση. Η κοινωνία μας έχει ανάγκη από βαθιές μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις στις μικρές και μεγάλες σφαίρες της πολιτικής. Έτσι, είναι χρήσιμο και προοδευτικό τα κόμματα να παραχωρήσουν μέρος από τις ευθύνες που δεν τους αναλογούν (αθλητισμός, σχολείο, καφενεία) για να μπορούν, οι πολίτες να πάρουν περισσότερες πρωτοβουλίες και τα κόμματα να κερδίσουν περισσότερο κύρος και ποιότητα. Προοδευτικό είναι ότι προσθέτει δυνάμεις, γνώσεις και εξουσίες στις αυτοδύναμες συλλογικές δράσεις, αρνείται τον στενοκομματικό έλεγχο, και κτίζει βήμα με βήμα, την αποκεντρωμένη, συμμετοχική πολιτεία.

Ευρωπαϊκό πλαίσιο

Η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε. αποδεικνύεται ως η πιο σημαντική επιλογή για την κοινωνία μας τα τελευταία χρόνια. Κινήσεις, διπλωματικές μάχες και σχεδιασμοί απέδωσαν οφέλη και συσσωρεύουν δυνάμεις για τις επόμενες προσπάθειες. Οι σταθμοί είναι σημαντικοί (1988, 1995, 1998, 1999) γι' αυτό ο λαός μας έχει επίγνωση πως στις διεθνείς σχέσεις, τίποτα δεν χαρίζεται, ότι πολλά αφορούν τις δικές μας αναλύσεις, τη διεύρυνση των συμμαχιών μας, και την ισχυροποίηση ενός πλέγματος αρχών και συμφερόντων που να προωθούν την κυπριακή υπόθεση.

Η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ το 2003/4, σηματοδοτεί την ανάγκη για επεξεργασία στρατηγικών κινήσεων για την πατρίδα μας, που να προωθούν τις πολιτικές ασφάλειας ανάμεσα στην Κύπρο και την Ευρώπη. Η αυτόνομη ευρωπαϊκή ομπρέλα ασφαλείας, αν και βρίσκεται στα πρώτα της βήματα, είναι μια θεσμική επιλογή για το λαό μας, που οδηγεί σε τριπλή δράση:

(α) στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (αμυντικός βραχίονας της ΕΕ, όσο αυτός υπάρχει)

(β) στην ΚΕΠΠΑ (Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας) και (γ) στον Κοινό Ευρωπαϊκό Στρατό μέχρι το 2003.

Ένα πολλαπλό σύστημα διεθνών σχέσεων, ισοδυναμεί με ισχυροποίηση των διεθνών ερεισμάτων μας στην ΕΕ, σε συνδυασμό με την επιτυχημένη δράση του κόμματός μας στο Ευρωπαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα και τη Σοσιαλιστική Διεθνή. Έτσι η Κυπριακή Δημοκρατία, ως τμήμα ενός ευρύτερου συστήματος ασφαλείας, μπορεί να δημιουργήσει ευρύτερες περιφερειακές σχέσεις, να αποκτήσει ερεισμάτα για πιο αποφασιστική δράση και ανοίγματα στην πολύπλοκη Μέση Ανατολή. Οι πολιτικές ασφάλειας στην ευρωπαϊκή ήπειρο, είναι μια ανοικτή πρόκληση για το μέλλον της Κύπρου, την οποία οφείλουμε να απαντήσουμε έγκαιρα και μεθοδικά. Να κατανοήσουμε ότι στις διεθνείς σχέσεις κυριαρχούν οι συμπτώσεις συμφερόντων, οι συμμαχίες που προκύπτουν από στρατηγικές συγκλίσεις και συνεπή στήριξη του ευρωπαϊκού μας πεπρωμένου.

Ελεύθερη Κύπρος

Πρώτη και μόνιμη επιδίωξη μας παραμένει η επίλυση του Κυπριακού, η απομάκρυνση του

Αττίλα, η Ελεύθερη και Ενιαία Πατρίδα μας. Σε αυτή την προσπάθεια, όλες οι πολιτικές δυνάμεις έχουν ρόλο και θέση. Κανένα κόμμα, από μόνο του, δεν μπορεί να αναλάβει αυτό το βάρος, γι' αυτό στρατηγική επιδίωξη του σοσιαλιστικού κινήματος είναι η οικοδόμηση ενός θεσμικού πλαισίου ενότητας, η οικοδόμηση ενός πολυκομματικού συνασπισμού ευθύνης, στον οποίο όλες οι πολιτικές δυνάμεις, είτε είναι στη συμπολίτευση, είτε στην αντιπολίτευση, θα έχουν ευθύνες και ρόλο στον αγώνα για την κυπριακή ελευθερία. Τα ψηφίσματα του ΟΗΕ και το ευρωπαϊκό νομικό και πολιτικό κεκτημένο είναι το πλαίσιο για τη μορφή επίλυσης του Κυπριακού. Ωστόσο, η διακομματική προσπάθεια από μόνη της δεν είναι αρκετή.

Ο αγώνας για την ισχυρή Κύπρο είναι μια σύνθετη πορεία που είναι σε θέση να δώσει στην Κύπρο περισσότερα αποτελέσματα. Η ολοένα και εντεινόμενη αμυντική ενίσχυση, η μεταρρύθμιση στο κράτος και την παιδεία, η αξιοκρατία, η οικονομική ανάπτυξη και ο πολυκομματικός συνασπισμός ευθύνης, δημιουργούν, όλα μαζί, καλύτερες προϋποθέσεις για την επιτυχία του αγώνα μας.

Το ευρωπαϊκό πλαίσιο εξελίσσεται σταδιακά σε ένα δημιουργικό πεδίο πρωτοβουλιών και κινήσεων, που μέσα στο χρόνο μπορεί να δημιουργήσει περισσότερες ευκαιρίες για την επίλυση του Κυπριακού. Η Τουρκία επιδιώκει να

ενταχθεί στην ΕΕ. Μια Τουρκία που αναπτύσσει τους δεσμούς της με την ΕΕ για να είναι πραγματικά υποψήφια, σημαίνει πως έχει την πολιτική βούληση να επιλύσει το Κυπριακό. Εάν έως τον Οκτώβριο του 2000, η Τουρκία εξακολουθήσει την αδιάλλακτη τακτική της στο Κυπριακό, δεσμεύει την Ελλάδα να αναπροσαρμόσει την τακτική της και να αρνηθεί την υπογραφή της Εταιρικής Σχέσης Τουρκίας - ΕΕ. Μια Τουρκία που αναπτύσσει τους δεσμούς της με την ΕΕ είναι προς το συμφέρον της Κύπρου μόνο εάν ελέγχεται συστηματικά από μηχανισμούς επιτήρησης στα τρία στρατηγικά της ελλείμματα - το Κυπριακό, τις απειλές στο Αιγαίο, τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η συστηματική επικοινωνία με τμήματα της τουρκοκυπριακής κοινότητας (-κόμματα, μαζικοί φορείς) είναι χρήσιμη και αναγκαία. Δημιουργεί ρωγμές στο σιλικό τείχος του Αττίλα, καλλιεργεί τον ευρωπαϊκό δρόμο για όλους, χωρίς να αναγνωρίζει το ψευδοκράτος.

Τα άλλα κόμματα

Η πολιτική των συμμαχιών θέλει ρεαλιστικές αναλύσεις, μακροπρόθεσμους στόχους και ευέλικτη τακτική. Οι πολιτικές δυνάμεις στα πλαίσια του Εθνικού Συμβουλίου στοιχίζουν ένα πολυκομματικό

συνασπισμό ευθύνης για το Κυπριακό, αναπτύσσουν την ποιότητα της δράσης τους απέναντι στην ποσότητα του Αττίλα. Αυτό δεν συνιστά αποδυνάμωση του πολιτικού αγώνα, και της διαφορετικότητας. Αντίθετα, ξεπερνά τις στερείρες αντιπαράθεσεις, και τις άγονες διαχωριστικές γραμμές και επιτρέπει - μέσα σε ένα πιο ήπιο κλίμα - να αναδειχθούν οι ιδέες και οι προτάσεις της σύγχρονης Κεντροαριστεράς ως οι κυρίαρχες προτάσεις στην κοινωνία μας. Στόχος μας είναι να δημιουργήσουμε ισορροπίες και συνθέσεις που θα αναδείξουν το νέο πρόσωπο της σοσιαλιστικής άποψης, την ανάπτυξη, την περισσότερη συμμετοχή, την κοινωνική ευθύνη.

Ο ΔΗΣΥ παραμένει ένα δομικό αντιφατικό κόμμα και βρίσκεται σε μια κατάσταση ομηρίας από την αδυναμία του να συνθέσει τις διαφορετικές στρατηγικές που αναπτύσσονται εντός του. Επιχειρεί να δώσει ένα πιο ευρωπαϊκό πρόσωπο, αναπτύσσει τους δεσμούς του με το Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα, αλλά δεν είναι σε θέση να κατανοήσει την πραγματική σημασία του ευρωπαϊκού αγώνα γιατί είναι δέσμιος συντεχνιακών φαινομένων και εσοκομματικών ισορροπιών. Οι παρεμβάσεις του στην κυβερνητική δράση αφορούν συνήθως τη θέλησή του για εξυπηρέτησεις, αντί στην προβολή φιλοκυβερνητικών προτάσεων.

Το ΑΚΕΛ διατηρεί τα υψηλά εκλογικά ποσοστά, σε μια περίοδο ιδιαίτερα δύσκολη για τη δική του κοσμοθεωρία. Ιδιαίτερα στα ζητήματα που αφορούν την ΕΕ, κινείται ιδιαίτέρως αφοφυλάκτικα σε σημείο που να ακουμπά την άρνηση του ευρωπαϊκού μας δρόμου. Η στρατηγική για ένα μεταρρυθμιστικό συνασπισμό εξουσίας στην ουσία της αποδυναμώνεται, εάν το ΑΚΕΛ εξακολουθήσει να διατηρεί τις απόψεις του τύπου «και ναι και όχι» στην ΕΕ. Το ΑΚΕΛ, ως στρατηγικός εταίρος του Κινήματος των Σοσιαλδημοκρατών, είναι ταυτόχρονα και ένας χώρος με τον οποίο θα αναπτύσσουμε σχέσεις αντιπαράθεσης, θα έχουμε και παραγωγικές συγκρούσεις. Ένας νέος συνασπισμός εξουσίας θα είναι πολυφωνικός, θα κατατάξει την ισοτιμία, θα προκύπτει μόνο μέσα από σκληρές διαπραγματεύσεις, όρους και προϋποθέσεις που θα οδηγήσουν στις συμφωνίες και τις αποδεκτές διαφωνίες.

Το ΔΗΚΟ, μπορεί να αναδειχθεί σε προνομιακό συνομιλητή του κόμματός μας. Κοινές πολιτικές αναφορές και κοινωνικές συνθέσεις, επιτρέπουν τον προνομιακό, θεσμικό διάλογο με το ΔΗΚΟ, έτσι που να δημιουργούμε ένα πλαίσιο συσπειρώσεων σε τακτικό επίπεδο. Οι συγκλίσεις ανάμεσα στο

ΚΙΣΟΣ και το ΔΗΚΟ δεν πρέπει να έχουν σχέση με στείρες αρνήσεις, ή απομονωτισμούς στο εθνικό ζήτημα. Μπορούν όμως να οικοδομούν σύγχρονες πολιτικές, ικανές να εμπνέουν τη μετριοπάθεια, τον ορθολογισμό και τις ευρωπαϊκές συμμαχίες.

Πολιτική διαφάνειας

Το σοσιαλιστικό κίνημα είναι σε θέση να αγωνιστεί, να συγκρουστεί με κατεστημένες νοοτροπίες, με συνήθειες που έχουν οδηγήσει την κοινωνία μας στην απάθεια, την αδιαφάνεια, τη συγκάλυψη. Τα εκτεταμένα κρούσματα διαφθοράς, η σιωπή που επιβάλλεται από τους εκπαιδευόμενους στην υποταγή, συνιστούν σοβαρά κοινωνικά φαινόμενα, τα οποία το σοσιαλιστικό κίνημα πρέπει να τα αναδείξει ως κύριες πτυχές στη δράση του. Η πολιτική της αναδημιουργίας, της ανατροπής, της κριτικής ανασύνθεσης σε όψεις του δημόσιου βίου, αφορά σταθερά την σοσιαλιστική δράση. Η διαπλοκή ανάμεσα σε αντιφατικά κέντρα εξουσίας, απαιτεί τη λήψη μέτρων που θα ενισχύουν την ελεγκτική δράση απέναντι στους μηχανισμούς συγκάλυψης των σκανδάλων. Οι πολίτες απαιτούν από τα κόμματα περισσότερη ευθύνη, γεγονός που επιβάλλει στα ίδια τα κόμματα την ανάγκη να έχουν διαφάνεια στους δικούς τους οικονομικούς πόρους με την καταγραφή των στοιχείων τους (έσοδα, δωρεές, δαπάνες) και τον έλεγχο τους από ανεξάρτητη διοικητική αρχή. Η δημοσιοποίηση αυτών των στοιχείων είναι τμήμα αυτής της πορείας για διαφάνεια και περισσότερη αξιοπιστία του πολιτικού μας συστήματος. Όλα τα κόμματα δεν είναι ίδια, και αυτό πρέπει να φαίνεται στην πράξη, με πρωτοβουλίες που να είναι πειστικές.

Νέα φαινόμενα

Νέα κέντρα εξουσίας δημιουργούνται σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Κοντά στα παραδοσιακά (Πανεπιστήμιο, Ερευνητικά Κέντρα, Κόμματα), νέες μορφές ισχύος διαπερνούν τον πλανήτη μας και επηρεάζουν αδιαμεσολάβητα τον κάθε κύπριο πολίτη. Το διαδίκτυο, οι τηλεοπτικοί σταθμοί, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και οι τράπεζες δεδομένων, ορίζουν πλέον ένα βασικό μέρος της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής. Τα νέα κέντρα εξουσίας πρέ-

πει να υπόκεινται σε ένα γενικό πλαίσιο ευθύνης, γι' αυτό τα σοσιαλιστικά κινήματα, στο πλαίσιο της ΕΕ, πρέπει να αναλάβουν πρωτοβουλίες για νέες ρυθμίσεις. Νέα εργαλεία στην επιστημονική πρόοδο (τηλεατρική), νέες μορφές στις εργασιακές σχέσεις (τηλεργασία), νέα ποιότητα στην επικοινωνία (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο), είναι μόνο μερικά από τα δείγματα ενός κόσμου που κτίζεται με νέα, οικουμενικής φύσεως υλικά, και τα οποία δεν πρέπει να μας αφήνουν αδιάφορους.

Γνώση και συμμετοχή

Ολοένα και περισσότεροι πολίτες αποκτούν σήμερα πολλές γνώσεις, συχνά προπορεύονται από τα κόμματα σε κατοχή τεχνολογίας, γνωρίζουν άμεσα τι συμβαίνει στον διεθνή περίγυρο. Γι' αυτό ολοένα και περισσότεροι συμπατριώτες μας εκτιμούν την συγκεκριμένη γνώση και αποστρέφονται τις γενικολογίες και τις δημαγωγίες. Προτιμούν σαφείς δεσμεύσεις, εφικτά σχέδια δράσης και αδιαφορούν όταν έχουν μπροστά τους κομματικά προγράμματα που υπόσχονται τα πάντα, αλλά δεν μπορούν να υλοποιήσουν το συγκεκριμένο. Ολοένα και περισσότεροι συμπατριώτες μας στηρίζουν τις προτάσεις που ενισχύουν το δημόσιο συμφέρον σε βάρος του στενά συντεχνιακού.

Ο νέος πολίτης εκτιμά και ψηφίζει την αλήθεια, την έντιμη συνεννόηση, τις καθαρές εισηγήσεις. Το πολυσυλλεκτικό κόμμα δεν ισούται με το κόμμα που λει «ναι» σε κάθε αίτημα συντεχνιακής ομάδας. Ένα πολυσυλλεκτικό κόμμα, μπορεί να έχει καθαρή γραμμή, κυρίαρχη ανάλυση και πρακτική, εάν λειτουργούν τα συλλογικά όργανα και παράγουν, έτσι, τις κυρίαρχες λύσεις.

Κοινωνία των πολιτών

Δικός μας στρατηγικός στόχος, είναι η ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών. Θέλουμε ένα πολίτη με γνώσεις, με δεξιότητες, με ελεύθερο πνεύμα, με κριτική διάθεση. Να έχει τα εφόδια για να σταθεί με αυτοπεποίθηση μπροστά στα νέα εθνικά/ υπερεθνικά φαινόμενα. Θέλουμε ένα πολίτη ικανό να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό, έτοιμο να συγκριθεί με

επιτυχία με τους άλλους ευρωπαίους, να είναι πρωτοπόρος στην καλλιέργεια πλούτου, γνώσης και συνεργασίας. Οι ισχυροί μοχλοί της μαζικής δράσης (Συνδικάτα, Τοπική Αυτοδιοίκηση), σε συνεργασία με ιδιωτικούς φορείς μπορεί να ανοίξουν νέους δρόμους στην ανάπτυξη και την πρόοδο.

Η Νέα Γενιά ασφουκτιά σε ένα περιβάλλον που παράγει και προωθεί τις ατομικές λύσεις, την αποξένωση και την ισοπέδωση. Να γιατί θέλουμε και διεκδικούμε ένα κόμμα που να εμπνέει, να καλλιεργεί τη συμμετοχή, τη συλλογική δράση, και να διαλέγεται με τα σύγχρονα κοινωνικά ρεύματα.

Η μεγάλη ευθύνη

Το σοσιαλιστικό κίνημα έχει τη μεγάλη ευθύνη να κατακτήσει αυτή την ποιότητα, και μέσω αυτής να οδηγήσει τα μέλη και τα στελέχη μας στους πολύπλοκους δρόμους της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Η νέα οργανωτική δομή, και το νέο καταστατικό μας, όπως εγκρίθηκε στο ιδρυτικό Συνέδριο στις 20 Φεβρουαρίου 2000, επιτρέπει στο Κίνημα Σοσιαλδημοκρατών να δημιουργήσει περισσότερες ευκαιρίες, να αξιοποιήσει περισσότερα στελέχη, να κινηθεί γρήγορα προς τη σωστή κατεύθυνση. Τα εσωκομματικά δημοψηφίσματα, οι συνδιασκέψεις για ειδικά ζητήματα, η αποκέντρωση σε περιφερειακά γραφεία, οι θεματικές οργανώσεις είναι δείγματα γραφής ότι η νέα οργανωτική δομή επιτρέπει την καλύτερη λειτουργία του κομματικού μας συστήματος. Εκατομμύρια πολίτες συμμετέχουν στα ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κόμματα, εκδηλώνοντας έτσι, τη θέλησή τους να αγωνιστούν ενάντια στην αδικία, με την βαθιά πίστη στις σοσιαλιστικές αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της ανάπτυξης με συμμετοχή.

Η ενότητα του κόμματος είναι αναγκαία. Η ενότητα προκύπτει μέσα από συζητήσεις, πάνω σε διαφορετικές γνώμες, από τη σύνθεση των αποφάσεων, από την βαθιά πεποίθησή μας ότι η άκριτη υπακοή είναι αντίθετη με τη φύση ενός σοσιαλιστικού κόμματος.

Ενωμένοι μπορούμε να διεκδικήσουμε τις καλύτερες ημέρες για την πατρίδα μας, ενωμένοι μπορούμε να διαμορφώσουμε τις περισσότερες προϋποθέσεις για την ελεύθερη Κύπρο, την κοινωνία της δικαιοσύνης, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Αποτελεσματική κι έγκαιρη εφαρμογή των αλλαγών

Χριστίνας Καρατζιά

Τα αδιέξοδα στην εκπαίδευση, η απώλεια της χαράς της μάθησης, αλλά και η παράλληλη ανυπαρξία, της χαράς από την εργασία, τα νέα παγκόσμια δεδομένα και οι συνθήκες, οι δυνατότητες κι απαιτήσεις, δημιούργησαν πειστική την ανάγκη ριζικών αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε αυτό να είναι αποτελεσματικό και ν' ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες κι απαιτήσεις.

Στον τόπο μας οι πειστικές αυτές ανάγκες για αλλαγή φάνηκε να βρίσκουν το δρόμο τους, αφού αποφασιστικά προβλήθηκαν και διεκδικήθηκαν από τη νέα ηγεσία της ΟΕΛΜΕΚ (οργάνωση των καθηγητων Μέσης εκπαίδευσης), που πέτυχε στις περσινές εκλογές να πάρει την πλειοψηφία, με το όραμα, την υπόσχεση και τη δέσμευση, για αλλαγή, όχι μόνο στα συνδικαλιστικά, αλλά κυρίως στα εκπαιδευτικά ζητήματα, που τ' αντιμετώπιζε και τ' αντιμετωπίζει, ενιαία κι αλληλένδετα. Η κατ' αρχήν αποδοχή μέρους των προτάσεων αυτών, από την πολιτική ηγεσία, αρχής γενομένης από την εξαγγελία, από τον υπουργό παιδείας, του Νέου Τύπου Λυκείου, οδήγησε στην ευτυχή συγκυρία, έτσι φαινόταν τουλάχιστον, της ύπαρξης από τη μια της πολιτικής βούλησης για μεταρρυθμίσεις, που συναντούσαν από την άλλη τη θέληση και το εκπεφρασμένο όραμα των εκπαιδευτικών, των ανθρώπων δηλ. που καλούνται να εφαρμόσουν την όποια εκπαιδευτική πολιτική.

Έτσι μια σειρά θεμάτων που αποτελούσαν χρόνια προβλήματα της εκπαίδευσης και των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπως, η υιοθέτηση της νέας φιλοσοφίας ανάπτυξης αναλυτικών προγραμμάτων, απαραίτητης, για να εξυπηρετηθούν η

φιλοσοφία και οι στόχοι του νέου Λυκείου, η συμφωνία για κανονισμού μετακινήσεων των εκπαιδευτικών, το νέο σύστημα αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, η αποδοχή της αναγκαιότητας εκσυγχρονισμού και αναβάθμισης της υλικοτεχνικής υποδομής στα σχολεία, ώστε να υπηρετείται και να μην εμποδίζεται η εφαρμογή και λειτουργία του Νέου Τύπου Λυκείου ανακούφισαν προς στιγμή τους άμεσα ενδιαφερόμενους κι έδωσαν ελπίδες για «άσπρες μέρες» στα σχολεία μας.

Ο χρόνος όμως που τρέχει αδυσώπητος, δεν αφήνει περιθώρια αναβολών, σκεπτικισμού, κωλυσιεργείας και πολύ περισσότερο προσήλωσης στο παλιό, τη στιγμή που όχι απλά συμφωνήθηκε, αλλά επιβάλλεται όλες αυτές οι αλλαγές να βρουν την εφαρμογή τους, άλλες πριν το τέλος της σχολικής χρονιάς που εκπνέει, (όπως για παράδειγμα η συμφωνία για τις μετακινήσεις των καθηγητών και τ' αναλυτικά προγράμματα της Α' Λυκείου), κι άλλες με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς. Τα περιθώρια στενεύουν κι όσο αυτά στενεύουν, η αίσθηση για ανατροπή της όλης προσπάθειας, γίνεται δυστυχώς βεβαιότητα. Αν δεν συνειδητοποιηθεί από όσους προβάλλουν προσκόμματα στη διαδικασία αυτή της αλλαγής πως, ενώ φαίνεται να περιχαράκωνουν και να περιχαράκωνονται στην εξουσία τους, στην ουσία δυναμιτίζουν το μέλλον της εκπαίδευσης και την ποιότητα ζωής αυτού του τόπου, κάθε προσπάθεια θα είναι καταδικασμένη.

Τα δύο θέματα που φαίνεται ν' απασχολούν ιδιαίτερα τους εκπαιδευτικούς σ' αυτό το χρονικό στάδιο είναι η αναβαλλόμενη εφαρμογή των κανονισμών των μετακινήσεων, που με βάση τα συμφωνηθέντα θα έπρεπε να

γίνουν και να ολοκληρωθούν πριν το τέλος της σχολικής χρονιάς που διανύουμε, και η ολοκλήρωση των νέων αναλυτικών προγραμμάτων, για τα οποία θα πρέπει έγκαιρα να ενημερωθεί και να επιμορφωθεί το σύνολο του εκπαιδευτικού κόσμου, για να είναι δυνατόν να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της διδασκαλίας στη Α' Λυκείου.

Και για τα δυο αυτά θέματα ιδιαίτερα για το πρώτο επικρατεί μεγάλη αναστάτωση στους κύκλους των εκπαιδευτικών, αναστάτωση, που απειλεί να πάρει τη μορφή απεργιακών μέτρων, (ως τη στιγμή τουλάχιστον που γράφεται το κείμενο αυτό), αφού η μη έγκαιρη στελέχωση των σχολείων, (που ας σημειωθεί εξαρτάται από την ολοκλήρωση του κύκλου των μεταθέσεων, που με τη σειρά του εξαρτάται από τις προαγωγές, η διαδικασία των οποίων δεν προβλέπεται να ολοκληρωθεί πριν το τέλος Ιουνίου-τέλος δηλ. της σχολικής χρονιάς), θα τιναξει στον αέρα την όποια προσπάθεια.

Είναι φανερό πως η επιθυμία για ριζικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα, επιθυμία που έγινε αίτημα και διακηρύχτηκε ως βούληση, δεν μπορεί να πάρει σάρκα και οστά κι ούτε είναι δυνατόν να είναι αποτελεσματική, αν δεν είναι έγκαιρη. Επιπλέον, η προσπάθεια αυτή πρέπει να είναι ολική, και να καλύπτει όλους τους τομείς της εκπαίδευσης, αφού αυτοί είναι αλληλένδετοι και αλληλοεξαρτώμενοι. Τέλος για να πραγματοποιηθούν όλα αυτά τα φιλόδοξα και συνάμα επιβαλλόμενα από τις αδήριτες ανάγκες της σύγχρονης πραγματικότητας σχέδια, πρέπει αυτό να γίνει συνειδητό σ' όλους από τους οποίους εξαρτάται η προώθηση κι η εφαρμογή των συμφωνηθέντων.

Εξουσία και Θεσμοί

Ανδρέας Π. Πολυδώρου*

Ο κ. Δημήτρης Χριστοδούλου, πρώην Υπουργός Γεωργίας, σεβαστός καθηγητής μου, εξέδωσε το 1995 ένα σημαντικό βιβλίο με τον εύγλωττο τίτλο «Εκεί που το Κυπριακό Θαύμα δεν έφτασε»¹ και με τον ακόμη πιο εύγλωττο υπότιτλο «Δομικές και θεσμικές ανεπάρκειες και πολιτικο-κοινωνικά ελλείμματα».

Λέγοντας κυπριακό θαύμα ο συγγραφέας εννοεί την αποκατάσταση της νόμιμης εξουσίας που είχε καταργηθεί από το πραξικόπημα, την κατάσταση πλήρους απασχόλησης και την άνοδο του εθνικού εισοδήματος, τρία μόλις χρόνια μετά την τουρκική εισβολή, πάνω από εκείνο του 1973. Και τούτο, όπως πολύ ορθά επισημαίνεται, χάρη στο «σθένος, την αξιοπρέπεια, τη δημιουργική ικανότητα, την αλληλεγγύη και τη συλλογική αποφασιστικότητα και επιμονή που έδειξε και εφάρμοσε ο ελληνοκυπριακός πληθυσμός μπροστά στη φοβερή αυτή δοκιμασία»¹(σ.23)

Διεξοδική ανάλυση και τεκμηρίωση εκείνου του «θαύματος» και εξέταση των ριζών και των συγκυριών που το στήριξαν έκανε στο βιβλίο του « Inside the Cyprus Miracle. The Labours of an Embattled Mini-Economy»², που εκδόθηκε το 1992.

Το νέο βιβλίο του κ. Χριστοδούλου πρέπει να θεωρηθεί ως συμπλήρωμα του πρώτου, γιατί «επιχειρεί μια ανάλυση και τεκμηρίωση πάνω στα κενά και τα ελλείμματα που η ευημερία της σημερινής Κύπρου παρουσιάζει και που πρέπει να συμπληρωθούν για να ολοκληρωθεί το «θαύμα» που έχει ήδη εδραιωθεί.»¹ (σ.13)

Θα έλεγα ότι το βιβλίο « Εκεί που το Κυπριακό Θαύμα δεν έφτασε» αποτελεί μια ανατομία της παθολογίας των πολιτικοκοινωνικών θεσμών, όπως έχουν εξελιχθεί ή, μάλλον, όπως τους έχουν καταστήσει οι εκάστοτε διαχειριστές της εξουσίας.

Ένα πολύ αρνητικό φαινόμενο που

ορθά διαπιστώνεται στην πιο πάνω μελέτη είναι ότι η πολιτική κουλτούρα στην Κύπρο εδράζεται στη νοοτροπία των πελατειακών σχέσεων, οι οποίες αντικρίζονται ως το πιο αποτελεσματικό εργαλείο για την κατάκτηση ή τη διατήρηση της εξουσίας. Το ότι η πολιτική μας κουλτούρα ανέχεται τις δυσμενείς διακρίσεις και τις αδιαφανείς ενέργειες είναι, λέγει ο κ. Χριστοδούλου « ζήτημα κυκλικό: η ευνοιοκρατία δημιούργησε (μάλλον χρωμάτισε) την κουλτούρα και αυτή η κουλτούρα με τη σειρά της ευλόγησε και υπέθαλψε την ευνοιοκρατία.»¹(σ.117)

Νομίζω πως η περίπτωση της απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία κηρύσσεται (όχι για πρώτη φορά) αντισυνταγματικός ο περί Εντάξεως Εκτάκτων Υπαλλήλων στη Δημόσια Υπηρεσία Νόμος του 1996 εκφράζει με τον πιο παραστατικό τρόπο την πολιτική κουλτούρα των πελατειακών σχέσεων.

Θέλω εξ αρχής να τονίσω ότι θεωρώ τους υπαλλήλους που επηρεάζονται από την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου ως άμοιρους οποιασδήποτε ευθύνης και εύχομαι η ταλαιπωρία τους να λήξει το συντομότερο δυνατό. Το αντικείμενο, όμως, της αναφοράς μου δεν είναι οι υπάλληλοι, αλλά το σοβαρό έλλειμμα ευνομίας και ισοπολιτείας που προκύπτει από την όλη υπόθεση.

Όπως είναι γνωστό η δημόσια υπηρεσία, με τις κατά καιρούς προσλήψεις υπεράριθμου προσωπικού, έχει καταστήσει ένα υδροκέφαλο και μη αποτελεσματικό σώμα. Συχνά ανώτατοι κρατικοί αξιωματούχοι κάνουν λόγο για περιορισμό του αριθμού των κρατικών υπαλλήλων και ορθολογιστική αξιοποίηση του υφιστάμενου προσωπικού, ώστε να είναι από τη μια πιο παραγωγικό και πιο αποτελεσματικό και από την άλλη να μειωθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα, που μετά το εθνικό θέμα αποτελεί, ίσως, το σοβαρότερο μας πρόβλημα.

Το 1995 ψηφίστηκε «Ο περί Αναστολής Πλήρωσης Θέσεων Πρώτου Διορισμού στη Δημόσια Υπηρεσία (Προσωρινές Διατάξεις) Νόμος του 1995», γνωστός ως Μορατόριουμ προσλήψεων δημοσίων υπαλλήλων, ο οποίος παρατείνεται έκτοτε κάθε χρόνο. Το άρθρο 3 του νόμου προνοεί ρητά ότι « κανένας έκτακτος υπάλληλος δεν προσλαμβάνεται πάνω σε οποιαδήποτε βάση για να ασκεί καθήκοντα έναντι κενής θέσης της οποίας η πλήρωση αναστέλλεται δυνάμει των διατάξεων του παρόντος Νόμου.» Και όμως πολύ συχνά προσλαμβάνονταν από Υπουργούς ή Διευθυντές έκτακτοι, οι οποίοι εκτελούσαν καθήκοντα μόνιμων υπαλλήλων. Οι υπάλληλοι αυτοί που προσλαμβάνονταν με αδιαφανείς διαδικασίες διατηρούνταν με διάφορα τεχνάσματα στην υπηρεσία για χρόνια, οπότε δικαιολογημένα απαιτούσαν μονιμοποίηση τους στην κατηγορία των δημοσίων υπαλλήλων. Δύο φορές η Βουλή των Αντιπροσώπων, το 1985 και το 1997 ψήφισε νόμους που μονιμοποιούσαν τους εκτάκτους, οι οποίοι είχαν υπηρετήσει κατά μέσον όρο 5 χρόνια και που αριθμούσαν 604 την πρώτη φορά και 1080 τη δεύτερη. Η Βουλή με τις ενέργειες εκείνες, αντί να σταθεί θεματοφύλακας των διαφανών διαδικασιών πρόσληψης υπαλλήλων και των αξιών της ευνομίας και της ισοπολιτείας, ολιγόρησε και θεσμοθέτησε την ευνοιοκρατία. Όμως η Βουλή δεν περιορίστηκε ως εδώ. Με τον περί Διαδικασίας Πρόσληψης Έκτακτων Υπαλλήλων στη Δημόσια και Εκπαιδευτική Υπηρεσία Νόμο του 1999 κατήργησε το άρθρο 7 του βασικού νόμου που προνοεί την υπηρεσία σε έκτακτη θέση μόνο για 6 μήνες. Έτσι, με νόμο η Βουλή καταργεί την έννοια του έκτακτου υπαλλήλου και ανοίγει καμαρόπορτες για ανεξέλεγκτη είσοδο υπαλλήλων στη δημόσια υπηρεσία. Και διερωτάται κανείς ποιοι λόγοι ώθησαν την πλειοψηφία της Βουλής να ψηφίσει τους πιο πάνω νόμους; Ποιοι άλλοι από την ανάγκη ικανοποίησης των πελατειακών

σχέσεων και τις μικροκομματικές σκοπιμότητες; Η Βουλή, δυστυχώς, σ αυτή την περίπτωση φάνηκε κατώτερη των περιστάσεων. Ως νομοθετική εξουσία αντί να προστατεύει τους θεσμούς συνεπικουρεί, με τις ενέργειές της, την εκτελεστική εξουσία στην ευνοιοκρατική συμπεριφορά της.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ο νόμος για τη μονιμοποίηση των εκτάκτων κηρύχτηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο ως αντισυνταγματικός, γιατί παραβίαζε το θεμελιώδες δικαίωμα των πολιτών για ίση μεταχείριση και τους Διοικητικούς Κανόνες που ορίζουν το όργανο το οποίο προσλαμβάνει και προάγει δημοσίους υπαλλήλους. Προκαλεί κατάπληξη η επιμονή του Γενικού Εισαγγελέα να δηλώνει ότι σέβεται μεν την απόφαση του Δικαστηρίου, αλλά δεν θεωρεί τον σχετικό νόμο ως αντισυνταγματικό! Μα τότε πού πηγαίνουν οι διακηρύξεις περί ευνομούμενης πολιτείας και κράτους δικαίου; Πού πηγαίνει το ανθρωπινό δικαίωμα της ισοπολιτείας, στην προκειμένη περίπτωση το δικαίωμα του κάθε πολίτη που διαθέτει τα απαραίτητα προσόντα να διεκδικήσει μια θέση; Όμως ας μη κρυβόμαστε πίσω από το δάκτυλό μας. Το κράτος ποδοπατεί το θεσμό της αξιοκρατίας και τις ηθικές αρχές. Γιατί τι άλλο από ηθικές αρχές, οικουμενικά αποδεκτές, είναι ο Χάρτης των Ανθρωπίνων δικαιωμάτων;

Αναφερόμενος ο κ. Χριστοδούλου στο πλέγμα των πελατειακών σχέσεων, που οι διαχειριστές της εξουσίας στην Κύπρο έχουν αναγάγει σε επιστήμη, το σκιαγραφεί εύστοχα και επιγραμματικά λέγοντας: « Στη σημερινή Κύπρο είναι πολύ εμφανές ότι οι κατακτητές της εξουσίας, παρόλη τη ρητορική και προπαγάνδα των προεκλογικών διακηρύξεων για δημοκρατική, αξιοκρατική, δίκαιη, προγραμματισμένη και αποτελεσματική διαχείριση της εξουσίας με γνώμονα το συμφέρον του συνόλου, στην πράξη εξυπηρετούν πρώτιστα τη διατήρηση και ανακατάκτηση της

εξουσίας. Αυτό κατορθώνεται μέσα από μια πολιτική κουλτούρα που τώρα επικρατεί στην Κύπρο και που συνοψίζεται και συγκεκριμενοποιείται στην εξής πολιτική πρακτική: μια μεγάλη μειοψηφία, που είναι πολιτικά «ξύπνια» προσανατολίζεται στο πολιτικό ρεύμα που φαίνεται να επικρατεί ή που κατέχει ήδη την εξουσία, προσφέροντας υποστήριξη εκλογική και στις κομματικές δραστηριότητες. Γι' αυτά όλα αναμένει από τους πρωταγωνιστές στην εξουσία αμοιβή ανάλογη με την προσφορά και την επιρροή που ο καθένας διαθέτει. Μερικοί είναι και απαιτητικοί. Από την άλλη η πολιτική παράταξη που κατέχει την εξουσία και ιδίως τα στελέχη της νοιώθουν την ανάγκη να διανέμουν τα αγαθά στη διάθεση της εξουσίας σαν φόρο για την υποστήριξη που πήραν και σαν απόδειξη αξιοπιστίας. Ταυτόχρονα η διανομή αυτών των αγαθών είναι επένδυση για την επόμενη εκλογική μάχη.»¹ (σ.139) Οι δημόσιοι πόροι, δηλαδή, αντικρίζονται από τους κρατούντες σαν η κρατική λεία που θα τους εξασφαλίσει τη διατήρηση της εξουσίας.

Είναι γεγονός ότι ο τώως Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Γεώργιος Βασιλείου, ως υποψήφιος Πρόεδρος το 1988 είχε ανάμεσα στα κύρια συνθήματα εναντίον του τότε Προέδρου κ. Σπύρου Κυπριανού την κατάργηση του ρουσφετιού και της αναξιοκρατίας. Αλλά και στις επόμενες εκλογές οι υποψήφιοι Πρόεδροι είχαν υποσχεθεί χρηστή διοίκηση, αξιοκρατία, διαφάνεια και κάθαρση σκανδάλων. Αυτά όσον αφορά τις προεκλογικές διακηρύξεις. Ας πάμε, όμως, στα έργα, που αποτελούν τη λυδία λίθο, τη μόνη που ελέγχει την αξιοπιστία και το πραγματικό αντίκρισμα των λόγων.

Ευθύς μετά την εκλογή του κ. Κληρίδη στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, ο προσκείμενος στην κυβέρνηση Τύπος άρχισε μια αντιδημοκρατική και αντιδεοντολογική εκστρατεία πειθαναγκασμού των μελών των διοικητικών συμβουλίων των ημικρατικών οργανισμών να υποβάλουν παραίτηση πριν από τη λήξη της θητείας τους. Το αποτέλεσμα της εκστρατείας ήταν πενιχρό. Τότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καθαίρεσε, χωρίς αποχρώντα λόγο, τα μέλη και τα αντικατέστησε με άλλα. Όσοι από τους παύθέντες προσέβαλαν την αυθαίρετη ενέργεια του Προέδρου στο Ανώτατο Δικαστήριο δικαιώθηκαν. Εκείνη η ενέργεια του Προέδρου τον άφησε ανεπανόρθωτα εκτεθειμένο και έχει καταγραφεί ως δείγμα μη χρηστής διοίκησης.

Οι νόμοι περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας και περί Οδών και Οικοδομών

παρείχαν στο Υπουργικό Συμβούλιο εξουσία να χορηγεί χαλαρώσεις και παρεκκλίσεις χάριν του δημοσίου συμφέροντος. Καλυπτόμενο πίσω από τον νεφελώδη όρο «δημόσιο συμφέρον» το Υπουργικό Συμβούλιο χορηγούσε ανεξέλεγκτα Πολεοδομικές άδειες και άδειες οικοδομής κατά παρέκκλιση των τοπικών σχεδίων ανάπτυξης, χωρίς καμιά αιτιολογία, σε βαθμό απονέκρωσης της σχετικής νομοθεσίας, κατά το Επιστημονικό και Τεχνικό Επιμελητήριο Κύπρου (ΕΤΕΚ). Στην πραγματικότητα το Υπουργικό Συμβούλιο ενεργούσε χαριστικά, προς όφελος επωνύμων, μεταμορφώνοντας, ως εκ θαύματος, το ιδιωτικό συμφέρον σε δημόσιο, όπως ακριβώς οι καλόγηροι του μεσαίωνα εβάπτιζαν, κατά τον Εμμανουήλ Ροΐδη, «την χήνα εις ιχθύνη»²(σ.86). Το ΕΤΕΚ, με επιστολή του στον Πρόεδρο της Βουλής κατάγγελλε την κατάσταση εξαιτίας των παρανομιών και των χαριστικών πράξεων που «είχαν γίνει έθιμο» και «προνόμιο των ολίγων» και επεσήμαινε ότι οι αδυναμίες σε ό,τι αφορά την ολοκληρωμένη εφαρμογή του νόμου περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας είχαν αχρηστεύσει αυτή τη νομοθεσία.

Αναφορικά με τους κινδύνους για το περιβάλλον τόνιζε η επιστολή: «Το φυσικό περιβάλλον, δημόσιος πλούτος και κοινόκτητο αγαθό, παραχωρείται στις ορέξεις άπληστης εκμετάλλευσης για ταχύτερο πλουτισμό επωνύμων προνομιούχων σε βάρος των δικαιωμάτων του συνόλου. Το δομημένο περιβάλλον αποδιοργανώνεται ανελέητα, μειώνοντας το κύρος, τον χαρακτήρα και την ποιότητα στην ύπαιθρο και στις πόλεις.»⁴ (σ.17)

Αποκορύφωμα των χαριστικών πράξεων του Υπουργικού Συμβουλίου ήταν οι χαλαρώσεις και παρεκκλίσεις που παραχώρησε προς όφελος οικογενειακής επιχείρησης μέλους του. Ως αποτέλεσμα του σάλου που είχε προκληθεί τότε, ο υπουργός που ευεργετήθηκε εξαναγκάστηκε να υποβάλει παραίτηση.

Εναντίον των χαριστικών χαλαρώσεων και παρεκκλίσεων έγιναν και λαϊκές κινητοποιήσεις. Σημαντικό ρόλο γι αυτές τις κινητοποιήσεις διαδραμάτισαν οι κινήσεις οικολόγων - περιβαλλοντιστών.

Η Βουλή ψήφισε τον Ιούλιο του 1998 τροποποίηση στους Περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας και Οδών και Οικοδομών Νόμους, σύμφωνα με την οποία το Υπουργικό Συμβούλιο μπορεί «με απόφασή του που εκδίδεται με βάση κανονισμούς τους οποίους εγκρίνει η Βουλή των Αντιπροσώπων να χορηγεί πολεοδομική άδεια κατά παρέκκλιση του σχεδίου αναπτύξεως.

Κάθε τέτοια απόφαση δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας και μαζί με το σκεπτικό της, κατατίθενται στη Βουλή των Αντιπροσώπων για ενημέρωση». Θετική άγκαι καθυστερημένη η απόφαση της Βουλής. Το θέμα, όμως, δεν έχει κλείσει ακόμη, γιατί εκκρεμεί η υποβολή και έγκριση κανονισμών που θα ρυθμίζουν την παραχώρηση παρεκκλίσεων. Και ενώ αναμένεται η υποβολή κανονισμών, δημοσιεύεται στον ημερήσιο τύπο (2 Μαρτίου 2000) απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για επίλυση όλων των προβλημάτων που αφορούν το διαχειριστικό σχέδιο της χερσονήσου του Ακάμα σε τρεις μήνες. Ο αναγνώστης της σχετικής απόφασης αποκομίζει δύο σαφή μηνύματα. Ένα

θετικό και ένα αρνητικό.

Το θετικό είναι η πρόθεση της Κυβέρνησης να μην επιτρέψει οποιαδήποτε τουριστική ανάπτυξη στην παραλία της Λάρας και της Τοξεύτρας.

Το αρνητικό είναι η πρόθεσή της να επεκτείνει την τουριστική ζώνη στην περιοχή που ευρίσκεται στα δυτικά των Λουτρών της Αφροδίτης, έτσι που να καλύπτει μέρος μεγάλου ιδιωτικού αγροκτήματος, που εκτείνεται στην καρδιά του Ακάμα. Αυτή η πρόθεση ισοδυναμεί με προσπάθεια εκποίησης του καλύτερου, ίσως, μέρους του φυσικού μας περιβάλλοντος που έχει απομείνει. Το υπόλοιπο μέρος της ανακρίνοσης είναι πολύ νεφελώδες για να σχολιασθεί. Εγείρεται δε, φυσιολογικά, το ερώτημα: Θα συναινέσει η

Νομοθετική Εξουσία σε μια ακόμη χαλάρωση θεσμών και αξιών, σε μια ακόμη εκποίηση του φυσικού μας περιβάλλοντος, αυτής της γης που «δεν την κληρονομήσαμε από τους προγόνους μας, αλλά τη δανειστήκαμε από τα παιδιά μας»⁵ (σ.11) Και όμως το Πρόγραμμα Διακυβέρνησης του Προέδρου της Δημοκρατίας περιλαμβάνει ορθές, ως αξιώματα, θέσεις για το φυσικό περιβάλλον και την ανάπτυξή του, όπως δηλώνει και το πιο κάτω απόσπασμα: «Δεν θα πρέπει να αφήσουμε στις μελλοντικές γενιές την ευθύνη να επιδιορθώσουν ό,τι εμείς σήμερα καταστρέψουμε ή κάνουμε ανεξέλεγκτη χρήση.»⁵ (σ.11)

Ένα μελανό στίγμα αποτελεί, ασφαλώς, ο τρόπος με τον οποίο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας χειρίστηκε τις καταγγελίες του Προέδρου της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Ελέγχου κ. Χρ. Πουργουρίδη εναντίον του τώως Υπουργού Εσωτερικών κ. Ντ. Μιχαηλίδη για αθέμιτο πλουτισμό. Εξαρχής, οι ενέργειες, οι δηλώσεις και οι παραλείψεις του Προέδρου της Δημοκρατίας ήταν λανθασμένες και αντιφατικές και αντανάκλασαν την έλλειψη βούλησης εκ μέρους του να ερευνηθεί εις βάθος η υπόθεση και να εξακριβωθεί η αλήθεια. Αυθαίρετος και καινοφανής ο αφορισμός «ότι δεν είναι δυνατός ο διορισμός ποινικού ανακριτή, γιατί εμποδίζεται από τους κανόνες της φυσικής δικαιοσύνης»! Νομικά αστήρικτος ο διορισμός του Γενικού Ελεγκτή να διεξαγάγει έρευνα, αντί να διοριστεί ανεξάρτητος ανακριτής. Και τέλος αντιφατική ενέργεια ο διορισμός ποινικών ανακριτών και ταυτοχρόνως πεισματική άρνηση του Προέδρου να θέσει σε διαθεσιμότητα ή να δεχθεί την παραίτηση του Υπουργού, ιδιαίτερα μετά την προκλητική δήλωσή του «ξέρω πολλά για πολλούς», με το διάτρητο επιχείρημα ότι «η απόφαση για έρευνα δεν συνιστά ενοχή και ουδείς άνθρωπος θεωρείται ένοχος, επειδή προσήφθησαν εις βάρος του καταγγελίες»! Με τις ενέργειες, αλλά και τις παραλείψεις του Προέδρου για το συγκεκριμένο αυτό θέμα ετρώθη το περί δικαίου αίσθημα του λαού, αλλά ταυτοχρόνως το κύρος και η αξιοπρέπεια του Προέδρου. Δυστυχώς οι μικροπολιτικές σκοπιμότητες είχαν τεθεί πάνω από το κύρος της κυβέρνησης και του θεσμού.

Ορισμένα κουφά από τα έργα και τις ημέρες του τώως Υπουργού Εσωτερικών βγαίνουν στην επιφάνεια από καιρού εις καιρόν και αναγκάζουν τον διάδοχό του να δηλώνει με νόημα πως οι συγκεκριμένες ενέργειες δεν έγιναν επί υπουργίας του. Αυτές οι δηλώσεις αποτελούν, σε τελευταία ανάλυση

κόλαφο εναντίον της εκτελεστικής εξουσίας και πολύ περισσότερο του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Σε δημοσιογραφική διάσκεψη που έγινε τον περασμένο Ιανουάριο ο Υπουργός Εσωτερικών, αναφερόμενος σε καταγγελίες βουλευτών για τη διαχείριση τουρκοκυπριακών περιουσιών, δήλωσε και τα πιο κάτω: «Πιστεύω ότι από το 1974 μέχρι σήμερα δεν υπήρξε η επιβαλλόμενη λελογισμένη και προς το δημόσιο συμφέρον σωστή διαχείριση και πέραν από τις αδυναμίες του Νόμου (Πρόκειται για τον Περί Τουρκοκυπριακών Περιουσιών Νόμο του 1991, με βάση το άρθρο 3 του οποίου ο Υπουργός Εσωτερικών ορίζεται Κηδεμόνας Τ/Κ Περιουσιών) - και των Κανονισμών φρονώ ότι υπήρξε και αδυναμία από πλευράς διοίκησης που δεν έθεσε, επαναλαμβάνω, πλαίσια οδηγιών με εγκύκλιο ή με άλλο τρόπο προς τους λειτουργούς, οι οποίοι διαχειρίζονταν αυτές τις περιουσίες.»⁶ (σ.1-2)

Με τις επισημάνσεις και τα εύστοχα σχόλια του ο Υπουργός αποκαλύπτει μια άλλη μορφή των μεθόδων που μετέρχεται η εκτελεστική εξουσία στην προσπάθειά της να ικανοποιήσει τη λερναία ύδρα των πελατειακών σχέσεων. Την ασάφεια, τις παραλείψεις των νόμων, στην προκειμένη περίπτωση την αποφυγή της διοίκησης να διαμορφώσει κανονισμούς και να θέσει κριτήρια αντικειμενικής και δίκαιης διαχείρισης, ή τις πρόνοιες των νόμων που παραχωρούν στο Υπουργικό Συμβούλιο διακριτική εξουσία να αποφασίζει επί ορισμένων θεμάτων. Άλλο, βέβαια, η απαραίτητη διακριτική εξουσία για να μπορεί να λειτουργεί αποτελεσματικά ο νόμος και άλλο η κατάχρησή του, για ευνοιοκρατικούς λόγους.

Πάντως σημειώνεται η βεβαίωση του κ. Υπουργού ότι «θα τεθούν συγκεκριμένα κριτήρια, ώστε μέχρι να ψηφιστεί η νέα νομοθεσία ή και να εγκριθούν νέοι κανονισμοί, να επιτευχθεί μια λελογισμένη χρηστή διοίκηση και διαχείριση προς το δημόσιο συμφέρον και προς το συμφέρον του λαού και των περιουσιών αυτών.»⁶ (σ.2)

Ορισμένα Υπουργεία στεγάζονται σε κτίρια, τα οποία σχεδιάστηκαν και κτίστηκαν ως πολυκατοικίες. Το Υπουργείο Υγείας στεγάζεται σε πολυκατοικία με ανεπαρκείς χώρους στάθμευσης, χωρίς να είναι βέβαια αν από απόψεως στατικής είναι ασφαλής για τον σκοπό που χρησιμοποιείται τώρα.

Το ημιτελές συγκρότημα τριών πολυκατοικιών που αγοράστηκαν πριν από λίγα χρόνια από την κυβέρνηση για να στεγάσουν το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού ύπεστη πολλές αλλαγές χωρίς να είναι ακόμη έτοιμο για πλήρη

λειτουργία. Οι αλλαγές, φυσικά, συνεπάγονται πρόσθετες δαπάνες, πράγμα που σημαίνει διασπάθιση δημόσιων πόρων. Ο τρόπος με τον οποίο ενεργήσε το Κράτος (Εκτελεστική και Νομοθετική Εξουσία) αναφορικά με τη στέγαση των πιο πάνω Υπουργείων προδίδει έλλειψη προγραμματισμού και ανυπαρξία συγκροτημένης πολιτικής για τις στεγαστικές ανάγκες των διαφόρων υπηρεσιών. Η ανάγκη να συνάδουν τα δημόσια κτίρια με τους κανονισμούς της Πολεοδομίας και να προάγουν την ποιότητα ζωής των πολιτών περιφρονήθηκε εντελώς και δικαιολογημένα διατυπώθηκαν επικρίσεις ότι με τις πιο πάνω ενέργειες υπηρετούνταν σκοπιμότητες.

Παρόλο που και τα δύο κτίρια, που χρησιμοποιούνται τώρα ως Υπουργεία, κρίθηκαν από ειδικούς ως ακατάλληλα για αυτό τον σκοπό, εν τούτοις η Βουλή ενέκρινε κατά πλειοψηφία την ενοικίαση ή την αγορά τους.

Ένα πολύ αρνητικό φαινόμενο είναι η κατά καιρούς διαρροή των θεμάτων των εξετάσεων για προσλήψεις και προαγωγές στην αστυνομία και την πυροσβεστική. Ένας θεσμός, που, κατά τεκμήριο, έπρεπε να αποτελεί αντικειμενικό και αξιόπιστο κριτήριο, εκφυλίζεται και εκχυδαίζεται με τον τρόπο που εφαρμόζεται, πλήττοντας, όμως, ταυτοχρόνως το κύρος και την αξιοπιστία της αστυνομίας.

Ένα άλλο, επίσης αρνητικό φαινόμενο, είναι η συχνή τροποποίηση των σχεδίων υπηρεσίας σε μια θέση, έτσι που τα απαιτούμενα προσόντα διατυπώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να φωτογραφίζονται ορισμένοι υποψήφιοι.

Αν στα πιο πάνω ελάχιστα ενδεικτικά παραδείγματα προσθέσουμε τη διασπάθιση των δημόσιων πόρων με χορηγίες και χαριστικές πράξεις, ευνοϊκοκρατικές παρατάσεις υπηρεσίας ή διορισμούς πρώην ανωτέρων υπαλλήλων σε υψηλόμισθες θέσεις σκιαγραφείται μια αδρομερής εικόνα του πώς ασκείται η εξουσία στην Κύπρο. Κοινός παρονομαστής σε όλα τα παραδείγματα η θυσία των θεσμών στον βωμό των πελαταικών σχέσεων. Ας μην εθελουφλούν οι διαχειριστές της εξουσίας. Οι νόμοι εφαρμόζονται επιλεκτικά. Δεν είναι τυχαία που εδραιώθηκε στη συνείδηση της κοινής γνώμης η αντίληψη ότι «ο νόμος είναι για τους ανώνυμους». Είναι χαρακτηριστικά, επί του προκειμένου, όσα δήλωσε σε συνέντευξή του σε εφημερίδα ο Πρόεδρος του Δημοκρατικού Συναγερμού κ. Ν. Αναστασιάδης: «...υπάρχουν παραδείγματα κάλυψης συγγενών τρίτου και τέταρτου βαθμού από κάποιους, τους οποίους τώρα δεν πρόκειται να

ονομάσω». (σ.7) Αλλά και ο έγκριτος νομικός κ.Α. Σ. Αγγελίδης τονίζει κατηγορηματικά, επί του θέματος, τα πιο κάτω: «Υπάρχει ηθελωμένη ή άθελη παραβίαση του Νόμου από όργανα του κράτους που ασκούν εκτελεστική εξουσία. Έχει σημασία κάθε όργανο να γνωρίζει ότι πάνω από το ίδιο, όσο ψηλά και να βρίσκεται, υπάρχει ο Νόμος. Τίποτε δεν μπορεί να τίθεται υπεράνω. Όμως, στην πράξη διαπιστώνεται ότι υπάρχει χαλαρή αντιμετώπιση και εφαρμογή του Νόμου ή, ακόμη, και παραβίασή του. Και αυτό συμβαίνει με το να διαχωρίζονται τα αιτήματα σε αιτήματα επωνύμων και αιτήματα της ανώνυμης μάζας. Οφείλουμε να παραδεκτούμε, ότι, συχνά, σε πολλές περιπτώσεις, το κράτος δικαίου στην Κύπρο είναι μόνο κατ'επίφαση κράτος δικαίου. Πολλές φορές η ίδια η Δημόσια Υπηρεσία ανατρέπει την έννοια της υποταγής στο Νόμο.» (σ.3)

Συχνά γίνονται βαρύγδουπες δηλώσεις ότι «θα πέσει βαρύς ο πέλεκυς» ή ότι «το μαχαίρι θα φθάσει στο κόκαλο» και άλλα ηχηρά παρόμοια. Οι τέτοιες διακηρύξεις, όμως, αποτελούν, απλώς, μαρτυρία έλλειψης χρηστής διοίκησης. Γιατί εκεί όπου υπάρχει ευνομία και ισοπολιτεία οι νόμοι εφαρμόζονται άμεσα και οι μεγαλύτερες επικλήσεις περιτεύουν. Οι νόμοι δεν πρέπει να χρειάζονται πράσινο φως για να λειτουργήσουν.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται εξαχρείωση ηθών, προαγωγή της διαφθοράς και εξάρση της παρανομίας και του εγκλήματος, σε ανησυχητικό βαθμό. Αυτά τα αρνητικά κοινωνικά φαινόμενα δεν είναι άσχετα με την κουλτούρα που διαμορφώθηκε μετά την Ανεξαρτησία, μέσα σε ένα πλέγμα παραγοντισμού και ευνοιοκρατίας, και ευρίσκεται σε άμεση διαλεκτική σχέση με τη χαλάρωση θεσμών και αξιών. Ας έχουν πάντα υπόψη τους όσοι ασκούν όποια εξουσία ότι παιδαγωγούν προς το καλό ή το κακό με το έργο, το παράδειγμα και το ήθος τους. Ποτέ με τους ωραίους λόγους.

Συμπερασματικά μιλώντας, μια διοίκηση που λειτουργεί με έμβλημα την ικανοποίηση των πελαταικών σχέσεων και των μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων ή ένα «μαλακό κράτος», όπως το ονομάζει ο συγγραφέας κ. Δ. Χριστοδούλου προάγει αναπόφευκτα, την αναξιοκρατία, ανοίγει λεωφόρους για να δρουν οι κάθε λογής αετονύχιδες, περιθωριοποιεί το επιστημονικό δυναμικό και συνεργεί στη διαμόρφωση πολιτικής αδιαφορών υπηκόων. Μια τέτοια κατάσταση οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια τον τόπο σε στασιμότητα και μαρasmus, σε έλλειψη οράματος και ανυ-

παρξία εκουγχρονισμού. Ένας τέτοιος τρόπος διοίκησης χαρακτηρίζει τριτοκοσμικές χώρες της χειρότερης μορφής.

Ο λαός μας, που διακρίνεται για την εργατικότητα και την έφεση στη μόρφωση, έχει ανάγκη από διοίκηση που στηρίζεται, όχι στα λόγια αλλά στην πράξη, στις αρχές της ευνομίας και ισονομίας, εμπνέει το αίσθημα της αξιοπρέπειας και του αυτοσεβασμού, την εθνική υπερηφάνεια, καλλιεργεί το ελεύθερο φρόνημα, προάγει την αξιοκρατία και συντελεί στη διάπλαση κοινωνίας των ενεργών πολιτών. Είναι αυτές οι συνθήκες που προσφέρουν τις ευκαιρίες για αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού και δημιουργούν το κλίμα για ύπαρξη οραμάτων και ιδεών που χωρίς αυτά δεν μπορούμε να ελπίζουμε στην πρόοδο, την αλλαγή και τον εκουγχρονισμό.

Η Κύπρος υπέστη μια μεγάλη συμφορά ως αποτέλεσμα του άφρονος πραξικοπήματος και της βάρβαρης τουρκικής εισβολής. Η κρατική μας οντότητα αποδείχθηκε το μεγαλύτερο στήριγμα στον αγώνα για φυσική και εθνική επιβίωση. Η δίκαιη και όχι κατ'επίφαση λειτουργία των θεσμών και η αυστηρή τήρηση των διαδικασιών και της δεοντολογίας ενισχύουν την κρατική μας οντότητα και την πορεία προς την Ευρώπη και αποτελούν, αναμφίβολα, το καλύτερο και πιο αποτελεσματικό υπόβαθρο αντίστασης της μικρής οικονομίας μας στον αδυσώπητο ανταγωνισμό που εντείνεται με την ολοένα επιταχυνόμενη παγκοσμιοποίηση της αγοράς.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Χριστοδούλου, Δ. (1995) Εκεί που το Κυπριακό Θαύμα δεν έφτασε. Δομικές και θεσμικές ανεπάρκειες και πολιτικο-κοινωνικά ελλείμματα. Εκδόσεις Intercollege, Λευκωσία
2. Christodoulou, D. (1992) Inside the Cyprus Miracle. The Labours of an Embattled Mini- Economy, University of Minnesota, Minneapolis
3. Ροϊδη, Εμ. Η Πάμπσα Ιωάννα, Βίπερ, Πάπυρος Πρεσς Ε.Π.Ε, Αθήνα
4. Επιστημονικό Δελτίο ΕΤΕΚ: Επιστολή ΕΤΕΚ στον Πρόεδρο της Βουλής για παραβιάσεις του Νόμου Περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Τχ.9, Φεβρουάριος 1998
5. Εφημερίδα «Αλήθεια», Το Πρόγραμμα Διακυβέρνησης του Γλαύκου Κληρίδη, 21 Ιανουαρίου 1993, σ.11
6. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών: Ανακοινωθέν Αρ. 10, Παρασκευή 14/1/2000
7. Αναστασιάδης, Ν. Συνέντευξη στην Εφημερίδα «Πολίτης», 23 Ιανουαρίου 2000, 8. Αγγελίδης, Α. Σ. Συνέντευξη στην εφημερίδα «Φιλελεύθερος», 21 Νοεμβρίου 1999

Εσωτερικό Μέτωπο

Κανένα βήμα μπρος...! δύο βήματα πίσω...

Λούη Ηγουμενίδη

Έχουμε ήδη διανύσει το μεγαλύτερο μέρος της απόστασης που μας χωρίζει από την πλήρη ένταξη στην Ενωμένη Ευρώπη και από τη λύση, ή την οριστική μη λύση, του Κυπριακού. Από το 1974 ως σήμερα υπάρχει, σ' αυτή τη διαδρομή, η συνεισφορά όλων των κυβερνήσεων, αλλά τα μεγάλα και ρεαλιστικά βήματα έγιναν επί προεδρείας Βασιλείου και τώρα επί προεδρείας Γλαύκου Κληρίδη. Το γιατί και το πώς δεν θα το εξετάσω σήμερα ούτε θα αναφερθώ σε λάθη, ευθύνες, επιτυχίες και αποτυχίες των εκάστοτε κυβερνήσεων και συγκυβερνήσεων. Αυτά τα είπαμε και τα γράψαμε πολλές φορές και υπάρχουν και εκείνοι που επικυρώνουν του λόγου μας το αληθές, αλλά και οι άλλοι που μας αποστρέφονται, γιατί χαλούμε τη μούστρα της επανάπαυσης και της γαλήνης που επιδιώκουν, μέσα στα νεφελώματα των εθνικών και εθνικιστικών τους ψευδαισθήσεων.

Σήμερα θα ασχοληθούμε με την περιγραφή της πολιτικής πραγματικότητας του εσωτερικού μας μετώπου, με την εικόνα και τη συμπεριφορά των κομμάτων και με το πώς επηρεάζουν αυτή, την καθοριστική για το μέλλον μας, πορεία προς την Ενωμένη Ευρώπη και προς τη λύση του Κυπριακού.

Μετά το Ελσίνκι άνοιξε βέβαια ο δρόμος και δικαιώθηκε η Ελληνική εξωτερική πολιτική, που έλεγε ότι το σημαντικότερο στρατηγικό βήμα σωτη-

ρίας της Κύπρου και ουσιαστικής συμπαράταξης της Ελλάδας είναι η διασφάλιση της απρόσκοπτης πορείας της προς την Ε.Ε. που συνιστά αφ' εαυτής και πορεία προς τη λύση του Κυπριακού και η αναθεώρηση των Ελληνοτουρκικών σχέσεων, προς ένα καθεστώς φιλίας και συνεργασίας, πράγμα που και την Ελλάδα θα απελευθερώσει, για να μπορέσει να διαδραματίσει απρόσκοπτα τον πρωταγωνιστικό ρόλο της στην Ευρώπη και την περιοχή και την Κύπρο θα απαλλάξει από την μόνιμη απειλή της Τουρκίας και τα δεσμά που την καθηλώνουν για τόσες δεκαετίες.

Αυτές λοιπόν τις κοσμογονικές εξελίξεις, πώς ετοιμάζεται το εσωτερικό μας μέτωπο να τις υποδεχθεί. Εγιναν και γίνονται τα βήματα προς τον αναγκαίο εκουγχρονισμό ή μένουμε καθηλωμένοι στην ακαμψία, την αβουλία και τους αναχρονισμούς του παρελθόντος; Η απάντησή μου είναι, δυστυχώς, απαισιόδοξη. Χωρίς να πραγματοποιούμε κανένα βήμα προς τα εμπρός, βαδίζουμε διαρκώς ανάποδα...

Προς βουλευτικές εκλογές

Οι κομματικές και πολιτικές δυνάμεις του τόπου, ενώ φραστικά και μόνο δείχνουν να συμμετέχουν σ'

αυτές τις μεγάλες εξελίξεις, για μια ακόμα φορά ετοιμάζονται για εκλογική αντιμετώπιση και άγχος τους παραμένει η ενίσχυση, σε αριθμό, της παρουσίας τους στη νέα Βουλή, για να μπορούν να διεκδικούν, από πιο προχωρημένες θέσεις, το μεριδίό τους στην εξουσία. Και δεν εννοώ την εκτελεστική εξουσία που διαχειρίζεται τις μεγάλες υποθέσεις που προανέφερα, ούτε τη νομοθετική που επιφορτίζεται με το χρέος του εκουγχρονισμού των θεσμών και γενικά την προετοιμασία μας για το μεγάλο αύριο. Εννοώ τις άπειρες εκείνες εξουσίες που εξασφαλίζουν στα κόμματα, στους αξιωματούχους και τους παρακοιμημένους τους το «ευ ζειν» δηλαδή χρήμα και δόξα.

Το Κυπριακό αν κατά το 50% είναι εθνικό πρόβλημα, που μας το δημιούργησαν οι ξένοι και οι διαφορές που αναπτύξαμε με τους Τουρκοκύπριους, κατά το άλλο 50% είναι πρόβλημα κατανομής αυτών των «εξουσιών» ανάμεσα στους προνομιστές και κατά τεκμήριο όχι τους άριστους, όλων των κομμάτων. Από το '60 όσοι βουλευτήκαν από το μακαριακό κατεστημένο γλίστρησαν σταδιακά προς την πολιτική του εφικτού, ενώ οι άλλοι έκρυσαν την αγανάκτησή τους γιατί «αδικήθηκαν», πίσω από ένα εξαλλο εθνικισμό και προκάλεσαν τόσα δεινά στον τόπο μας, στο όνομα ενός οράματος που δεν δίστασαν σε κάθε στιγμή να το ξεχάσουν όταν, σε άλλες εποχές, μπήκαν κι' αυτοί στο inner circle των ευνοημένων...

Πηγαίνουμε λοιπόν σ' ένα περίπου

χρόνο, προς τις βουλευτικές εκλογές με το σύστημα της απλής αναλογικής, αν δεν καταφέρουν στο μεταξύ οι μεγάλοι να αυξήσουν το μέτρο, και όλα τα κόμματα και οι πολιτικοί σχηματισμοί ετοιμάζονται να καταρτίσουν τα προγράμματα και τα ψηφοδέλτια τους, κάνοντας και τα αναγκαία ανοίγματα για να φαίνονται αποδεκτοί από ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας.

Προς τις προεδρικές

Όμως το μεγάλο φαγοπότι άρχισε ήδη να προετοιμάζεται για τις προεδρικές του 2003. Οι συσχετισμοί που θα προκύψουν από τις βουλευτικές εκλογές θα καθορίσουν, ως ένα βαθμό και τις εξελίξεις αναφορικά με τις «συμμαχίες» που θα μας δώσουν το νέο πρόεδρο της Δημοκρατίας. Μερικοί μάλιστα, έχοντας δεδομένο το αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών, ότι δηλαδή δεν θα δώσει σημαντικές ανακατατάξεις και δεν θα αλλάξουν οι σημερινοί συσχετισμοί των δυνάμεων, άρχισαν ήδη τις βολιδοσκοπήσεις μεταξύ τους για να σχηματιστούν τα «μέτωπα» και να γίνουν οι μοιρασιές έγκαιρα, για να μπορεί να βρεθεί και ο κατάλληλος, εκλέξιμος, υποψήφιος, η δι' αυτού να γίνουν όλα τ' άλλα.

Αισθάνομαι όμως ότι αυτή τη φορά υπάρχει κι ένας πολύ σημαντικός αλλά και αστάθμητος παράγοντας για τις πολιτικά κοντόφθαλμες ηγεσίες των κομμάτων. Υπάρχει ο παράγοντας «Ευρώπη - λύση του κυπριακού - κυβέρνηση Σημίτη», που αν εξελιχθεί όπως πρόβλεψα πιο πάνω, δηλαδή αν έχουμε είσοδο μας στην Ε.Ε. λύση του κυπριακού και θρίαμβο της πολιτικής Σημίτη-Παπανδρέου, τότε οι μικροκομματικές συναλλαγές και το μέτρημα των κουκιών θα είναι άχρηστες. Δεν θα μπορούν, σε βαθμό απόλυτο, οι σημερινές ηγεσίες να δώσουν τη διάδοχη λύση της αρεσκείας τους. Αν ο πρόεδρος Κληρίδης υπογράψει τη λύση και οδηγήσει την Κύπρο στην Ε.Ε. θα έχει την εξωθεν καλή μαρτυρία να ορίσει το διάδοχό του και ο λαός θα τιμήσει τις υποδείξεις του. Και βέβαια δεν θα μπορούμε τότε να μιλάμε για το «μη χείρον» που μαγειρεύεται στα παρασκήνια των ακελο-δημοκρατικών συναλλαγών ή των προσεγγίσεων μεταξύ Αναστασιάδη - Κυπριανού.

Ο ΔΗ.ΣΥ

Ο ΔΗ.ΣΥ, παράλο που είναι το κυρίως κόμμα που ανέδειξε στην εξουσία το σημερινό πρόεδρο, δεν αισθάνεται ότι δημιούργησε την αναγκαία υποδομή για να συνεχίσει να κυβερνά και στην μετά-Κληρίδη εποχή. Ο πρόεδρος Κληρίδης κέρδισε δύο φορές τις εκλογές, όχι μόνο σαν ο ηγέτης της δεξιάς αλλά και σαν ο εχέφρων πολιτικός που κατόρθωσε να υπερβεί τις κομματικές του εξαρτήσεις και κυρίως τον έρποντα εθνικισμό που ακόμα κυριαρχεί στα μεσαία κυρίως στρώματα του Συναγερμού. Όμως ενώ τον Κληρίδη τον ψήφισαν και τον στηρίζαν όλοι οι συναγερμικοί, κυρίως γιατί και όσοι διαφωνούσαν μαζί του δε τολμούσαν να τον κοντράρουν ή να τον υπονομεύσουν, λόγω της καταλυτικής επιρροής του στο χώρο τους, τον οποίο διάδοχό του θα υποδείξει τώρα το κόμμα για υποψήφιο, δεν είναι βέβαιο ότι θα τον στηρίξουν όλοι οι συναγερμικοί, παρόλο που και εκείνοι κυρίως προσδοκούν τα οφέλη της εξουσίας. Αν ο υποψήφιος του ΔΗ.ΣΥ θα είναι ένας ρεαλιστής και ευρωπαϊστής πολιτικός, αποκλείεται να τον ψηφίσουν οι «λοχαγοί» που δεν αισθάνονται έτοιμοι «να παραδώσουν την πατρίδα ελάττω...», αλλά κυρίως που δεν αναμένουν ότι θα έχουν το μεγάλο μερίδιο στη μοιρασιά των πόστων, αφού είναι κατά τεκμήριο και οι λιγότερο ενδεδειγμένοι.

Όμως υπάρχουν και άλλα προβλήματα, που θα μεγαλώσουν αν ο Νίκος Αναστασιάδης δεν ελέγξει και το ποιοί θα εκλεγούν από τα ψηφοδέλτια του ΔΗ.ΣΥ. Αν επικρατήσουν οι «ακράιοι» του τύπου Στυλιανού - Ρόσα - Βραχίμη κ.ά. τότε δεν θα μπορεί να στηρίξει υποψηφιότητα «εχέφρονος» μετριοπαθούς υποψηφίου. Αλλά και ο ίδιος δεν θα έβλεπε, νομίζω, με καλό μάτι ένα νέο υποψήφιο, γιατί γνωρίζει ότι τούτο θα ήταν και η απαρχή της απώλειας της καρέκλας του προέδρου του κόμματος. Διότι, τότε, θα τεθεί το ερώτημα «ποιός ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης της δεξιάς»;

Με το ΔΗ.ΚΟ. δύσκολα θα τα βρει ο ΔΗ.ΣΥ. Ακόμα και η φημολογούμενη πρόταση για Μαρκίδη, φαίνεται να πέφτει στο κενό, αφού στις γραμμές του ΔΗ.ΚΟ. επικράτησε η υποθήκη Κυπριανού, ότι «ο νέος πρόεδρος πρέπει να προέρχεται από τις τάξεις τους»... και βρίσκουν ήδη ευήκονιους στην ηγεσία του ΑΚΕΛ. Βέβαια δεν είναι αυτά τα σημαντικότερα. Ο ΔΗ.ΣΥ. σαν το μεγαλύτερο κόμμα παραμένει καθηλωμένο στις νοοτροπίες του

παρελθόντος και απολαχτίζει κάθε ιδέα εκουγχρονισμού, ανάλογη με τα πρότυπα των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Και εννοώ στη πράξη και όχι με λόγια. Η πελατειακή σχέση του με το λαό είναι το Α και το Ω της αναχρονιστικής του νοοτροπίας. Γι' αυτό και οι ελπίδες για μια θετική συμβολή του στις εξελίξεις είναι σχεδόν μηδαμινές. Ο ΔΗ.ΣΥ. μετά τον Κληρίδη θα βρεθεί σε παρακμή πορεία.

Το ΑΚΕΛ

Το ΑΚΕΛ ενώ είναι δεσμευμένο από την ιστορία του να στηρίζει μια ρεαλιστική πορεία προς τη λύση του Κυπριακού και να μην μπει εμπόδιο στην ένταξη, επαναφέρει τις πρακτικές του παρελθόντος, προετοιμαζόμενο ήδη για τις βουλευτικές και τις προεδρικές εκλογές.

Μιλώντας δημόσια ο Γ.Γ. του κόμματος και προκηρύσσοντας το 19ο συνέδριο, είπε ότι το κόμμα θα προετοιμαστεί για να βγει ακόμα πιο ενισχυμένο στη Βουλή αλλά και να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια συνεργασίας των πατριωτικών-δημοκρατικών δυνάμεων, που πρέπει να δώσουν το νέο πρόεδρο της Δημοκρατίας. Αποκάλεσε την εσωτερική διακυβέρνηση Κληρίδη «το δικό μας Αττίλα» και άφησε ανοικτές τις πόρτες προς κάθε κατεύθυνση πλην του ΔΗ.ΣΥ.

Από το 1974 και εντεύθεν, το ΑΚΕΛ προσήγγιζε τις εκλογές με τα ίδια ακριβώς συνθήματα, με τις ίδιες ευχές και με την ίδια νοοτροπία. Πίστευε ότι αυτός ο διαχωρισμός του λαού σε πατριωτικές-δημοκρατικές δυνάμεις και σε μη, θα το εξυπηρετούσε για να εμποδίσει τον κ. Κληρίδη να φτάσει στην εξουσία μέχρι που μπόρεσε τελικά «να δει τα φτιά του και χωρίς καθρέφτη». Αυτό όμως δεν εμποδίζει το ΑΚΕΛ να επανέρχεται στα ίδια, γιατί δεν μπόρεσε να κόψει τον ομφάλιο λώρο με το ΔΗ.ΚΟ και το «αλήστου μνήμης» μίνιμουμ πρόγραμμα. Όμως διερωτώμαι και εγώ, με το δικαίωμα του Αριστερού χωρίς παρωπίδες, γιατί ο κ. Κυπριανού και προπαντός ο κ. Τάσος Παπαδόπουλος με τον άκρατο απορριπτισμό τους, είναι δημοκρατικές πατριωτικές δυνάμεις; Αν σήμερα επιζητεί κάτι από το γιωρκατζικό κατεστημένο, που τόσο απεχθάνεται το ΑΚΕΛ, αυτό μπορώ να το δω κυρίως στο πρόσωπο του Τάσου Παπαδόπουλου, που είναι ταυτόχρονα και όχι το καλύτερο μήνυμα προς τους Τουρκο-

κύπριους, ότι επιθυμούμε ισότιμη ειρήνη και ιστορικό συμβιβασμό.

Έχει πράγματι την εντύπωση η ηγεσία του ΑΚΕΛ ότι με τέτοιες επιλογές εισέρχεται στον 21ο αιώνα με πρόταση εκουγχρονιστική; Δεν φοβάται ότι η μοίρα, όπως την καθορίζει η ίδια, της επιφυλάσσει δυσάρεστες εκπλήξεις μέσα στους κόλπους της Ε.Ε.; Ο εκουγχρονισμός δεν αφορά μόνο τους κυβερνώντες είναι κυρίως πολιτικό ήθος για όσους ισχυρίζονται ότι φέρνουν την αγέλη και πραγματοποιούν την Επανάσταση...

Το ΔΗ.ΚΟ

Εκεί που τα πράγματα καταντούν εθλιβερά είναι στην περίπτωση του ΔΗ.ΚΟ. Αυτό το κόμμα, γέννημα ενός πελατειακού κατεστημένου που μόνο να απομυζά τη δημόσια ζωή ξέρει, προετοιμάζεται να γεκραναστηθεί και να διαδραματίσει και πάλι ρυθμιστικό ρόλο. Επαγγέλεται ανανέωση και εκουγχρονισμό, ανεμασώντας τις «μη αρχές» του παρελθόντος, με γενικόλογα συνθήματα της πρώτης μεταπολεμικής παρουσίας και με πρόσωπα που έχουν στο μέτωπό τους τη σφραγίδα της ευθύνης για την πορεία της νεότερης ιστορίας μας. Αν το ΔΗ.ΚΟ. κατορθώσει να δώσει το νέο πρόεδρο από τις γραμμές του, όπως επαγγέλλεται, η πορεία της Κύπρου και ως προς το εθνικό της και ως προς το ευρωπαϊκό της μέλλον θα είναι αμφίβολη και υπό αμφισβήτηση. Αν η βουλευτικές εκλογές δώσουν στο νέο πρόεδρο του κόμματος κ. Παπαδόπουλο και στον ισόβιο κηδεμόνα του κ. Κυπριανού, την αριθμητική δυνατότητα να ρυθμίσουν τις εξελίξεις, τότε δεν θα έχουμε καμιά δυνατότητα να ξεκολλήσουμε από τα τριτοκοσμικά σύνδρομα που μας ταλανίζουν για τόσες δεκαετίες.

Το ΚΙΣΟΣ

Τραγελαφική άλλωστε είναι η κατάσταση και με το ΚΙΣΟΣ. Η απόπειρα διεύρυνσης και εκουγχρονισμού του χώρου της σοσιαλδημοκρατίας έπεσε στο κενό για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, γιατί ούτε κατανόησαν, ούτε εννόησαν τανοίγματα, ιδεολογικά, πολιτικά και ανοίγματα νοοτροπίας, που έπρεπε να κάνουν οι πρώην ηγέτες της ΕΔΕΚ προς τα προοδευτικά και κυρίως τα εκουγχρονιστικά στρώματα της κοινωνίας. Πρόσφεραν ένα ξαναεσταμένο φαγητό με όλες τις αναχρονι-

στικές δεσμεύσεις της πρώην ΕΔΕΚ και κυρίως τον εθνικισμό της και ταυτόχρονα θέλησαν να ποδηγετήσουν τα πάντα με πρόσωπα, είτε ξεπερασμένα από την ιστορία, είτε ανίκανα να λειτουργήσουν χωρίς να αναμένουν «δικαιωματικά την κληρονομιά» του μεγάλου πατέρα. Δεν ήταν μόνο ο Βάσος Λυσσαρίδης που εμπόδιζε το εγχείρημα με τις εμμονές του, ήταν και οι νεώτεροι δελφίνοι που έβλεπαν το βεληνεκές τους να μην επαρκεί ως ένα ευρύτερο κύκλο στελεχών που γνωρίζουν, επιτέλους, τι θα πει σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία.

Μ' ένα τραυματισμένο ΚΙΣΟΣ λοιπόν και χωρίς ολόκληρη την ιστορία της ΕΔΕΚ, αφού τώρα μπορούν να την διεκδικούν και άλλοι, μπαίνει η παραδοσιακή ηγεσία στο χώρο του εκλογικού αγώνα, χωρίς ελπίδα να ανατρέψει τους υφιστάμενους συσχετισμούς. Αυτό άλλωστε έδωσε καινούρια φτερά και στο ΔΗ.ΚΟ, που σε κάποια φάση φάνηκε να χάνει και τ' αυγά και το καλάθι.

Το ΚΙΣΟΣ θα φτάσει και πάλι προς τις προεδρικές χωρίς όραμα και χωρίς πρόταση, αφού αυτή τη φορά χάνει και το χαρτί του ηγέτη του σαν υποψηφίου. Στο τέλος θα ψηφίσουν και πάλι οι μισοί δεξιά και οι άλλοι αντιδεξιά για να έχουμε μια από τα ίδια, παρόλο που γύρω μας συντελούνται κοσμογονικές εξελίξεις. Για το ΚΙΣΟΣ μια είναι, νομίζω, η πρόκληση. Να εγκαταλείψει επιτέλους τον εθνικισμό του και να ευθυγραμμιστεί με το ΠΑΣΟΚ του Κώστα Σημίτη. Τότε και προοπτική θα έχει και όραμα και ρόλο ρυθμιστικό θα αναλάβει.

Οι ΕΔΗ

Απ' αυτό το κόμμα όλοι περιμένουμε Απερισσότερα. Έδωσε πρωτοποριακό προσανατολισμό στο λαό για το εθνικό μας ζήτημα και συμπεριφέρθηκε πατριωτικά υποτάσσοντας το κομματικό συμφέρον, χωρίς παρωπίδες και προκαταλήψεις, στο συμφέρον της Κύπρου. Όμως έμεινε, φοβάμαι, εκτός του νυμφώνος των μελλοντικών πολιτικών εξελίξεων, με μια εξαίρεση. Με την εξαίρεση να υπάρξει λύση ως τις προεδρικές για να προσποριστεί τους καρπούς της μεγάλης συμβολής την προς αυτή της κατεύθυνσης.

Ο ΔΗ.ΣΥ. εκτίμησε τη συνεργασία των ΕΔΗ με τον πρόεδρο, όμως δε φαίνεται έτοιμο να μην τους πολεμήσει στις βουλευτικές εκλογές, φοβούμενος διαρροές από τις γραμμές του. Το ΑΚΕΛ θα επι-

διώξει να εξαφανίσει τους «αγνώμονες» και τους «αποστάτες» και όλοι οι άλλοι θα έχουν στην αιχμή του δόρατος τους την πολιτική του έντιμου συμβιβασμού, που με τόση συνέπεια υποστηρίζουν οι ΕΔΗ. Φοβάμαι πως δεν θ' αντέξουν την τόση πίεση. Θεωρώ σαν μια διεξοδο αυτού του κομματος τον ανοικτό και έντιμο διάλογό του με το λαό. Μόνο αν πείσει τους καλόπιστους ότι λέει την αλήθεια και εργάζεται έντιμα για να μας βγάλει από τα αδιέξοδα, στηρίζοντας και την πολιτική Σημίτη, θα έχει μέλλον το κόμμα των ΕΔΗ.

Οι ΝΕ.Ο

Εκεί που τα πράγματα καταντούν επικίνδυνα είναι, νομίζω με τους ΝΕ.Ο. Ο κ. Κουτσού κατόρθωσε να αρθρώσει ένα εκουγχρονιστικό λόγο, αρκετά καλυπτικό των φασιστικών περιεχομένων του. Ο ακραίος εθνικισμός καλύπτεται από το «σεβασμό του πολίτη» και οι παρασκηνιακές διασυνδέσεις με τις πιο συντηρητικές ως αντιδραστικές δυνάμεις της κοινωνίας μας, ως ανοικτό πνεύμα για αποδοχή προτάσεων και εισηγήσεων από στρώματα περιφρονημένα.

Οι ΝΕ.Ο φαίνεται να κερδίζουν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, αν βέβαια δεν αναληφθεί έγκαιρα ο ΔΗ.ΣΥ. ότι κάτι τέτοιο θα τον ρίξει πολύ πίσω από το ΑΚΕΛ στη δεύτερη θέση. Το χειρότερο όμως είναι ότι γίνονται αποδεκτοί ήδη οι ΝΕ.Ο. στο παιγνίδι των συναλλαγών για τις προεδρικές και το μέλλον της Κύπρου. Μπροστά στο συμφέρον για να φτάσουν στην εξουσία δεν μπορούν να δουν ότι οι ΝΕ.Ο. υπονομεύουν συνειδητά και την ευρωπαϊκή μας πορεία και κυρίως τη λύση, υποβοηθώντας τα σχέδια του κ. Ντενκτάς για μόνιμο διαχωρισμό και διπλή ένωση. Μου φαίνεται σχεδόν άπιστευτο να αποκλείει ο κ. Χριστόφιας τον ΔΗ.ΣΥ. από κάθε ενδεχόμενο συνεργασίας και ν' αφήνει ανοικτές τις πόρτες για τους ΝΕ.Ο. Το κοινό μπορεί να έχει μια πολιτική που ανέκαθεν αντιλαμβανόταν τη σημασία του να βλέπουμε τους Τουρκοκύπριους σαν πραγματικούς συμπατριώτες μας, με εκείνη που στο όνομά του ενιαίου κράτους θέλει να δημιουργήσει ψευδαισθήσεις για τους «επόμενους γύρους» της αναμέτρησής...

Με τέτοια βήματα όχι μόνο μπροστά δεν πηγαίνουμε αλλά κουβαλούμε το εσωτερικό μας μέτωπο προς το σκοτεινό παρελθόν της νεότερης ιστορίας μας...

Ο δρόμος της

Niyazi Kizilyürek

Στις 17 Αυγούστου 1960, ο Bülent Ecevit αξιολόγησε την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας στο κείμενό του στην εφημερίδα Ulus με αυτά τα λόγια: «Η λειτουργικότητα της συμβιβαστικής φόρμουλας που βρέθηκε για την Κύπρο, δηλαδή η συνέχεια, η τάξη και η ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας, όσο εξαρτάται από τη δυνατότητα συμβίωσης μέσω μιας καλής συνεννόησης ανάμεσα στην τουρκική και ελληνική κοινότητα, άλλο τόσο εξαρτάται και από τις φιλικές σχέσεις ανάμεσα στην Τουρκία, την Ελλάδα και την Αγγλία. Για πρώτη φορά στην ιστορία, η συνέχεια της φιλίας ανάμεσα σε τρεις χώρες, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη και την ανεξαρτησία μιας τέταρτης χώρας (...) Η ανεξαρτησία μπορεί να βοηθήσει στην συνειδητοποίηση της κοινής μοίρας των δύο κοινοτήτων, και μόνο έτσι θα μπορέσει να επιβιώσει και να ριζώσει» (Tözer Karafistan, σ. 28).

Η Κυπριακή Δημοκρατία ιδρύθηκε ως αποτέλεσμα ενός συμβιβασμού που είχε ιδιαίτερο στόχο να ομαλοποιήσει τις σχέσεις και να τερματίσει τη σύγκρουση ανάμεσα στις τρεις χώρες. Όντως, για την επιβίωση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ήταν απαραίτητη η συνεργασία τόσο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όσο και μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Όπως έγραφε τότε ο δημοσιογράφος Bülent Ecevit, η συνειδητοποίηση της κοινής μοίρας

ήταν απαραίτητη.

Υπήρχε όμως πράγματι μια κοινή βούληση για την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας; Υπήρχε μια κοινή συνείδηση; Ήταν επιθυμητή η «κοινή μοίρα»; Μια καταφατική απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα δε φαίνεται να είναι δυνατή. Οι πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που

εμφανίστηκαν κατά τη διαδικασία της μετάβασης από την παραδοσιακή πολυεθνική στη μοντέρνα κοινωνία στην Κύπρο, όχι απλώς δε δημιούργησαν μια «κοινή βούληση» αλλά προκάλεσαν την διαμόρφωση δύο ξεχωριστών και αντίπαλων εθνικών συνειδήσεων και στόχων. Με άλλα λόγια, στην Κύπρο δεν υπήρξε

ανεξαρτησίας

μια διαδικασία εκμοντερνισμού, η οποία θα συνέωνε τις διάφορες εθνικές ομάδες. Αντιθέτως, ο εκμοντερνισμός κατέληξε σε μια συγκρουσιακή πραγματικότητα.

Ας ριξουμε μια ματιά σ' αυτή, τη διαδικασία.

Το 1571 αρχίζει η οθωμανική περίοδος

στην Κύπρο. Ως αποτέλεσμα της μεταφοράς πληθυσμών στο Νησί, χριστιανοί και μουσουλμάνοι βρίσκονται στον ίδιο χώρο. Σύμφωνα με τις στατιστικές του 1832, 37.23% του πληθυσμού ζει σε μικτά χωριά.

Στην Οθωμανική διοίκηση η εθνότητα δεν έχει καμιά σημασία. Η αυτοκρατορία

είναι θρησκευτική και ο διαχωρισμός γίνεται με βάση τη θρησκεία. Υπάρχουν μουσουλμάνοι και μη μουσουλμάνοι. Το σύστημα αυτό ονομάζεται σύστημα του μιλλέτ και αναγνωρίζει τη θρησκευτική αυτονομία. Οι μουσουλμάνοι είναι το «διακρατούν έθνος» - όπου η λέξη έθνος παραπέμπει μόνο σε θρησκευτική κοινότητα - και έχουν το μονοπώλιο της διοίκησης της αυτοκρατορίας. Οι χριστιανοί ονομάζονται «διοικούμενο έθνος», πληρώνουν επιπλέον φόρους και δε συμμετέχουν στο στρατό και τη διοίκηση. Σ' αυτήν τη δομή της θρησκευτικής αυτονομίας η εκκλησία της Κύπρου αναλαμβάνει τη συλλογή των φόρων και ο Αρχιεπίσκοπος αναγνωρίζεται ως Εθνάρχης. Μέσα σ' αυτήν τη δομή, η εκκλησία της Κύπρου αποκτά επιρροή και εξουσία. Ο Άγγλος William Turner που επισκέφτηκε την Κύπρο το 1815 γράφει για την εξουσία της εκκλησίας: «Παρ' όλο που τυπικά η Κύπρος βρίσκεται υπό την εξουσία ενός μπάη που διορίζεται από τον Καπουτάν Πασά, διοικείται ουσιαστικά από τον Έλληνα Αρχιεπίσκοπο και τους κληρικούς του» (Katsiaounis 1996, σ.12).

Η ίδρυση του ελληνικού κράτους έχει μεγάλη επιρροή πάνω στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Στις 19 Αυγούστου 1828, ο Αρχιεπίσκοπος και οι μητροπολίτες αποστέλλουν επιστολή στον Καποδίστρια και ζητούν τη συμπερίληψη και της Κύπρου στα σύνορα του ελληνικού κράτους (Katsiaounis, 1996, σ. 13).

Με τη λήξη της οθωμανικής περιόδου αυξάνεται η πολιτική και πολιτισμική επιρροή της Ελλάδας. Το εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόζεται στην Κύπρο ενδυναμώνει την εθνική συνείδηση των ελληνοκυπρίων. Υπάρχει μεγάλη αύξηση στον αριθμό των σχολείων. Ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης του οδικού δικτύου οι αγροτικές περιοχές συνδέονται με τις κωποπόλεις, διαμορφώνεται η εσωτερική αγορά και επιτυγχάνεται η αστικοποίηση της κοινωνίας. Σταδιακά η θρησκευτική ταυτότητα συνταυτίζεται με την εθνική συνείδηση. Με την ανάπτυξη του τύπου αναπτύσσεται και η επικοινωνία και δημιουργείται ο δημόσιος χώρος. Μέσα από το δυναμισμό του εκμοντερνισμού ενισχύεται και η εθνική συνείδηση των ελληνοκυπρίων και εκφράζεται ως βούληση για την ένωση με την Ελλάδα. Στον εικοστό αιώνα η ελληνοκυπριακή κοινότητα μπαίνει με αυξημένη και μαζικοποιημένη απαίτηση για την ένωση. Ο εκμοντερνισμός των ελληνοκυπρίων επηρεάζεται από την εθνογένεση της Ελλάδας και ταυτίζεται μ' αυτή. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η απαίτηση για την ένωση μετατρέπεται σε εθνικό στόχο και υποστηρίζεται από όλη την κοινωνία. Τόσο η δεξιά όσο και η αριστερά, παρ' όλες τις διαφορετικές αντιλήψεις, υποστηρίζουν την ένωση ως τη μοναδική επιλογή.

Με την αρχή της αγγλικής διοίκησης, η τουρκοκυπριακή κοινότητα χάνει το μονοπάτι στη διοίκηση και, λόγω του ότι δεν ακολουθεί μια διαδικασία αστικοποίησης όπως η ελληνοκυπριακή κοινότητα, βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Με τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η διοικούσα παραδοσιακή ελίτ ταυτίζεται πλήρως με την αγγλική διοίκηση στην Κύπρο. Με την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας και τις επιτυχίες του Mustafa Kemal Atatürk, δημιουργείται μια νέα μεσαία τάξη που στρέφει την προσοχή της προς την Τουρκία και επηρεάζεται από τις κοσμικές μεταρρυθμίσεις του Mustafa Kemal. Όπως τονίζει ο Denktas, «Διαβάζαμε τα βιβλία για τον Atatürk και για τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας και συζητούσαμε μεταξύ μας. Είμαστε περήφανοι που είμαστε Τούρκοι. Η μεγαλύτερή μας επιθυμία ήταν να δούμε την Τουρκία» (R. R. Denktas, 1996, σ. 58-59). Σε μια αντιπαλοότητα με την παραδοσιακή ελίτ οι κεραλιστές κερδίζουν τις εκλογές του 1930. Η σύγκρουση μεταξύ των δύο παρατάξεων συνεχίστηκε και κατά τη δεκαετία του 30 και έληξε με τη νίκη των νεωτερικτών, με αρχηγό τότε τον Δρ. Kūçük.

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου οι ελπίδες των ελληνοκυπρίων για την ένωση αυξήθηκαν, κινητοποιήθηκε η τουρκοκυπριακή κοινότητα και ιδρύθηκε το πρώτο μαζικό κόμμα

ΚΑΤΑΚ 1943, με μοναδικό σκοπό να εμποδίσει την ένωση και να μεταρρυθμίσει την τουρκοκυπριακή κοινότητα. Το πάθος των ελληνοκυπρίων για την ένωση αντιμετωπίζεται με το πάθος των τουρκοκυπρίων κατά της ένωσης. Χαρακτηριστικά για την εποχή εκείνη είναι τα λόγια του Denktas: «Το πάθος για την Τουρκία... δεν ήταν μικρότερο από το πάθος για την ένωση που έκαιγε την ελληνική εκκλησία... Αυτοί έλεγαν, Πεθαίνουμε για την ένωση, κι εμείς λέγαμε ότι πεθαίνουμε για να μη γίνει η ένωση, γιατί αν γίνει, έτσι κι αλλιώς θα πεθάνουμε» (Denktas, 1996, σ. 54).

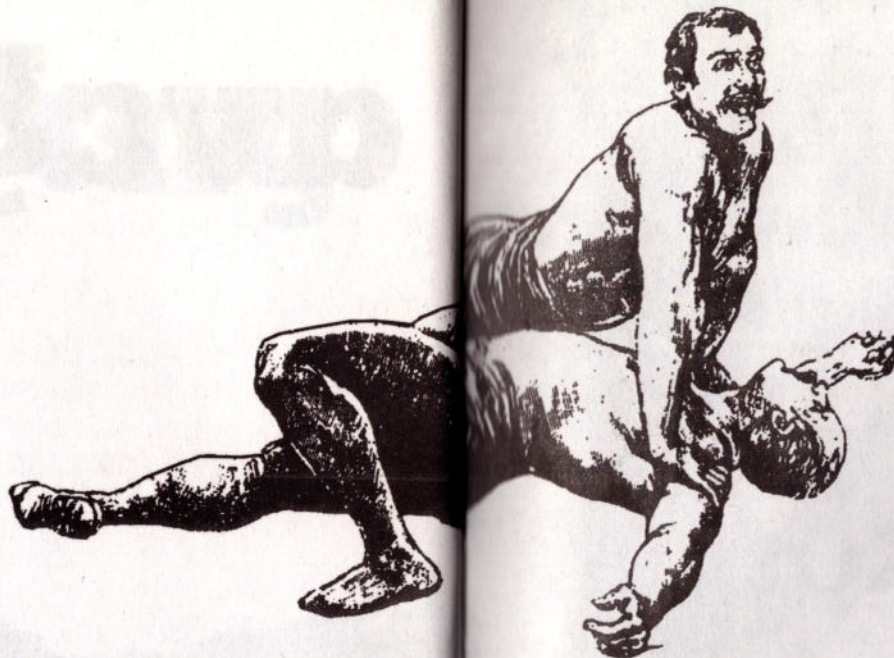
Η τουρκοκυπριακή ηγεσία, η οποία επιστρατεύτηκε τη δεκαετία του 40 για να αποτρέψει την ένωση, από τη μια πλευρά συνεργαζόταν με την αγγλική διοίκηση, η οποία ήθελε να διατηρήσει την κυριαρχία του νησιού και από την άλλη πραγματοποιούσε διάφορες ενέργειες για να προσελκύσει το ενδιαφέρον της Τουρκίας προς την Κύπρο. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι, η τουρκοκυπριακή ηγεσία άρχισε να δημιουργεί λόμπι στην Τουρκία, με αγγλική υποστήριξη, για να προσελκύσει το ενδιαφέρον της προς το νησί. Όπως ο ίδιος ο Denktas λέει: «Η τουρκοκυπριακή ηγεσία εργάστηκε με όλη της τη δύναμη για να κάνει την Τουρκία να πάρει στα σοβαρά τις προσπάθειες του ελληνικού διδύμου για την ΕΝΩΣΗ, και να την κάνει να μετακινηθεί από την καθουσαστική στάση της, η οποία βασιζόταν στην πεποίθηση πως οι Άγγλοι δε θα φύγουν από την Κύπρο» (Denktas, 1996, σ. 82).

Σε μια συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στις 29 Αυγούστου 1952 ανάμεσα στην «Τουρκοκυπριακή Αντιπροσωπία» και τον Υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας Fuat Köprülü, η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπία είχε μια μεγάλη απογοήτευση. Ο Köprülü είχε πει στην αντιπροσωπία: «Τώρα υπάρχει φιλία με την Ελλάδα. Οι φιλίες είναι υποχρεωτικές. Δε θα διακόψουμε όμως τις σχέσεις μας μαζί σας.» (Faiz Kaymak, 1968, σ.10).

Σ' αυτό το στάδιο η Τουρκία αρκούσαν στο να συμβουλευτεί τους τουρκοκυπρίους να υποστηρίξουν την Αγγλία και στο να στέλνει χρηματική βοήθεια και δασκάλους.

Το γεγονός ότι η Ελλάδα αποφάσισε να θέσει το κυπριακό το 1954 στα Ηνωμένα Έθνη, έκανε την τουρκοκυπριακή ηγεσία να ανησυχήσει. Στάλθηκε μια αντιπροσωπία στην Τουρκία και την Αγγλία. Ο αρχηγός της αντιπροσωπίας Faiz Kaymak περιγράφει την ενδιαφέρουσα συνάντηση με τον πρόεδρο της Τουρκίας που του είχε τονίσει: «Υποστηρίξτε την παραμονή των Άγγλων στο νησί (...) Κρατήστε τους Άγγλους διαφορετικά θα πέσουν». (Kaymak, 1968, σ. 32).

Για να αποτραπεί η ένωση, η συνεργασία

ανάμεσα στους τουρκοκυπρίους και τους Άγγλους έγινε πιο έντονη και η Τουρκία άρχισε σιγά-σιγά να εμπλέκεται στο κυπριακό. Μετά την επίσκεψη στην Τουρκία η τουρκοκυπριακή αντιπροσωπία αναχώρησε στην Αγγλία, όπου συναντήθηκε με το περίφημο Υπουργό Αποικιών Henry Hopkinson, που είχε δηλώσει πως η Κύπρος δε θα μπορούσε ποτέ να γίνει πλήρως ανεξάρτητη χώρα. Ο Hopkinson εισηγήθηκε στην τουρκοκυπριακή αντιπροσωπία να μεταβεί στη Νέα Υόρκη, στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών, όπου θα γινόταν συζήτηση για το κυπριακό. Όντως, η αντιπροσωπία με «τη βοήθεια των Άγγλων» ταξίδεψε στη Νέα Υόρκη (Kaymak, 1968, σ.34).

Οι έντονες προσπάθειες της Αγγλίας και η εκστρατεία των Τουρκοκυπρίων κατά της ένωσης και οι προσπάθειες υποκίνησης της τουρκικής κοινής γνώμης είχαν ως αποτέλεσμα την εμπλοκή της Τουρκίας στο κυπριακό. Γι' αυτόν το λόγο οι Άγγλοι συγκάλεσαν τη διάσκεψη του Λονδίνου του 1955, όπου για πρώτη φορά βρέθηκαν στο ίδιο τραπέζι η Ελλάδα, η Τουρκία και η Αγγλία και συζητήσαν το κυπριακό. Η τουρκική πλευρά υποστήριζε την άποψη πως, είτε θα έμεναν οι Άγγλοι στην Κύπρο, είτε η Κύπρος θα δινόταν στην Τουρκία. Ταυτόχρονα οργανώθηκε και η προβοκάτσια κατά των ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, για να τονιστεί η «αποφασιστικότητα της Τουρκίας». Η διάσκεψη έληξε χωρίς αποτελέσματα. Κερδισμένη πλευρά ήταν η αγγλική. Εξάλλου, ο Άγγλος Υπουργός Εξωτερικών Anthony Eden αξιολόγησε τη διάσκεψη με τα εξής λόγια: «Εμείς γνωρίζαμε πως είχαν μεγάλες διαφορές απόψεων μεταξύ τους, ο κόσμος δεν το γνώριζε. Πολλοί νόμιζαν πως το πρόβλημα πήγαζε από τη δική μας αποικιακή συμπεριφορά. Τώρα καταφέραμε να δείξουμε τις μεγάλες διαφορές και να εκθέσουμε την πραγματική φύση του

προβλήματος» (Anthony Eden, 1960, σ. 455).

Στην Κύπρο οι δύο κοινότητες είχαν χωριστεί σε δύο στρατόπεδα. Από τη μια πλευρά το σύνθημα «Ένωση και μόνο Ένωση» και από την άλλη «Η Κύπρος είναι τουρκική». Η ΕΟΚΑ είχε ήδη από το 1955 αρχίσει τον ένοπλο αγώνα για την ένωση. Η Αγγλία έκανε ακόμη ένα βήμα και απέναντι στην απαίτηση των Ελληνοκυπρίων για την ένωση, έθεσε το θέμα της διχοτόμησης και εισηγήθηκε στους Τουρκοκυπρίους, να υποστηρίξουν την πολιτική αυτή. Ο Faiz Kaymak, που ήταν από τα στελέχη της τουρκοκυπριακής ηγεσίας την περίοδο εκείνη περιγράφει την προβολή της πολιτικής της διχοτόμησης με τα εξής λόγια: «Ξαφνικά εμφανίστηκε η πρόταση για τη διχοτόμηση της Κύπρου. Ζητήσαμε να συναντηθούμε και να συζητήσουμε με το Γενικό Διευθυντή Muharrrem Nuri Birgi. Μας είπε πως ο Πρωθυπουργός Menderes θα μπορούσε να μας δώσει πιο σαφείς πληροφορίες. Και πρόθεσε πως δεν γνώριζε το βαθμό ακρίβειας της πρότασης που είχε κάνει το Βρετανικό Υπουργείο Αποικιών (για τη διχοτόμηση) (...). Την επόμενη μέρα μας υποδέχθηκε ο Adnan Menderes. Και μόλις μας είδε είπε πως η Κύπρος θα διχοτομηθεί» (Kaymak, 1968, σ. 50-51).

Στην πραγματικότητα, η πρόταση για τη διχοτόμηση διαμορφώθηκε κατά τη δίωρη συνάντηση που είχε ο Άγγλος Υπουργός των Αποικιών Lenox Boyd με τον Πρωθυπουργό Adnan Menderes στην Τουρκία στις 16 Δεκεμβρίου 1956. Οι Άγγλοι έλπιζαν πως μ' αυτήν την πολιτική θα μπορούσαν να αποτρέψουν τη ένωση. Στην ουσία, οι Άγγλοι δεν είχαν πρόθεση να προχωρήσουν προς τη διχοτόμηση, γιατί αυτό θα σήμαινε εγκατάλειψη της Κύπρου. Εξάλλου, ο Άγγλος πρέσβης, στην Άγκυρα, James Bowker γέλασε όταν ο Dr. Kūçük του είπε ότι η

Κύπρος θα διχοτομηθεί και απάντησε: «Ναι..., αλλά εμείς δε θέλουμε ακόμη να εγκαταλείψουμε την Κύπρο» (Kaymak, 1968, σ. 53).

Η Τουρκία παίρνει αυτήν την τακτική κίνηση της Αγγλίας, ως ουσιαστική λύση και διοργανώνονται παντού εκδηλώσεις με μοναδικό σύνθημα «Διχοτόμηση ή Θάνατος». Ο πρωθυπουργός Menderes σε μια προσπάθεια να εξασφαλίσει την υποστήριξη του αρχηγού της αντιπολίτευσης, του βετεράνου πολιτικού και φίλου του Atatürk, Ismet İnönü, τον κάλεσε σε μια συνάντηση στις 16 Μαΐου 1957 και του ζήτησε να μεταβιβάσει στον πρέσβη των ΗΠΑ στην Τουρκία ότι και ο ίδιος (ο İnönü) υποστηρίζει τη διχοτόμηση. Η απάντηση του İnönü είναι ενδιαφέρουσα από κάθε άποψη: «Εμείς στην Λοζάνη είχαμε παραιτηθεί από την Κύπρο. Ό,τι και αν πετύχετε τώρα, είναι αποδεκτό για μένα». (Esenbel, 1993 σ. 89).

Υπό αυτές τις συνθήκες δημιουργήθηκε η Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης (TMT) και στο όνομα της διχοτόμησης ασκεί πιέσεις και ιδιαίτερα στους τουρκοκυπρίους, μέλη της συντεχνίας Π.Ε.Ο. Μετά την Πρωτομαγιά του 1958 δολοφονούνται Τουρκοκύπριοι συνδικαλιστικοί ηγέτες. Ο πολιτικός διαχωρισμός μεταξύ των δύο κοινοτήτων μετατρέπεται το 1958 σε ένοπλη σύγκρουση. Εν τω μεταξύ, Ελλάδα και Τουρκία, οι οποίες συνεργάζονται στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ από το 1952, οδηγούνται στα όρια ένοπλης σύγκρουσης για την Κύπρο. Σταδιακά η Κύπρος μετατρέπεται σε εσωτερικό πρόβλημα της δυτικής συμμαχίας. Το ΝΑΤΟ και οι ΗΠΑ είχαν ήδη ξεκινήσει μια μυστική διπλωματία για τη διευθέτηση του κυπριακού. Στο πλαίσιο της λογικής του Ψυχρού Πολέμου τα μέρη έπρεπε να υποκύψουν σε γενικά συμφέροντα της δυτικής συμμαχίας, αφήνοντας κατά μέρος τις εθνικές τους απαιτήσεις. Έτσι, αφού αποκλείστηκαν η ένωση και η διχοτόμηση, αποφασίστηκε η ίδρυση ανεξάρτητου κράτους στην Κύπρο. Κινητήρια δύναμη αυτού του συμβιβασμού ήταν η «κομμουνιστική απειλή». Οι ΗΠΑ κάλεσαν τα μέλη της δυτικής οικογένειας σε ένα αντικομμουνιστικό συμβιβασμό και κατάφερε να τον επιβάλει. Παράλληλα με τη συμφωνία Συμμαχίας και Εγγύησης που έδινε το δικαίωμα στα τρία μέλη του ΝΑΤΟ να ελέγχουν το ανεξάρτητο κράτος, έγινε και μια μυστική «συμφωνία κυρίων» ανάμεσα στον Καραμανλή και τον Menderes σύμφωνα με την οποία οι δύο άντρες θα υποστήριζαν την ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ και θα ενθάρρυναν τον πρόεδρο και τον αντιπρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας να απαγορεύσουν τις κομμουνιστικές δραστηριότητες.

Η Δύση ήταν ικανοποιημένη. Το κυπριακό είχε λυθεί στα πλαίσια των

νατοϊκών συμφερόντων. Το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ ανακοίνωσε με ικανοποίηση πως η επίλυση του κυπριακού θα ενδυναμώνει τους δεσμούς μεταξύ των εμπλεκόμενων λαών και κρατών. Πράγματι, για τις ΗΠΑ, η Κύπρος παρουσιάζει ένα ενδιαφέρον παράδειγμα και για τις άλλες χώρες που είχαν στρατηγική σημασία για τον τερματισμό της αποικιοκρατίας χωρίς να επηρεαστούν τα δυτικά συμφέροντα.

Η τουρκική κυβέρνηση ήταν πολύ ικανοποιημένη για τις συμφωνίες του Λονδίνου και της Ζυρίχης, που άνοιξαν το δρόμο για την ανεξαρτησία της Κύπρου. Ενώ ο αρχηγός της αντιπολίτευσης Ismeit İnönü είχε κάνει κάποιες παρατηρήσεις στην τουρκική εθνοσυνέλευση, δεν είχε σοβαρή αντίθεση. Όταν μάλιστα τον επισκέφτηκε ο Faiz Kaymak, του είπε: «Να είστε ενωμένοι και να προσπαθήσετε να τα πάτε καλά με τους ελληνοκυπρίους. Αυτό το είπα και στον Γιατρό και στον Denktas». (Kaymak, 1968, σ. 60).

Και ο ηγέτης των Τουρκοκυπρίων Dr. Kūçük ήταν ευχαριστημένος. Ο Menderes τον κάλεσε στην Άγκυρα και τον ενημέρωσε λεπτομερώς για τις συμφωνίες. Ο Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών Melih Esenbel του έδωσε λεπτομερή αναφορά. Ο Kūçük αστεειεύοντας τον ρώτησε: «Κύριε Melih, πες μου αυτό... Είναι καλή αυτή η συμφωνία;» Ο Esenbel του απάντησε: «Πολύ καλή». (Esenbel, 1993, σ. 130).

Στο δε τουρκικό τομέα της Λευκωσίας, οργανώθηκαν δύο διαδηλώσεις, μια υπέρ της διχοτόμησης και μια υπέρ των συμφωνιών.

Όμως υπήρχε και κάποιος που δεν ήταν ικανοποιημένος. Αυτός κυνηγούσε άλλα σενάρια... Είχε πει στον Τούρκο συνταγματολόγο Nihat Erim: «Αυτό το κράτος έτσι κι αλλιώς δε θα λειτουργήσει. Ας πράξουμε ανάλογα» Αυτός ο κάποιος, δε ήταν άλλος από τον Rauf Denktas που περίμενε ελπίζοντας για τα λάθη των Ελληνοκυπρίων...

Βιβλιογραφία:

- Rolandos Katsiaounis, *Labour, Society and Politics in Cyprus During the Second Half of the Nineteenth Century*, Nicosia, 1006.
- Tözer Karafistan, (Der.), *Cumhuriyet*, Nicosia, XX.
- Rauf Raif Denktas, *Karkot Deresi*, Istanbul 1996.
- Melih Esenbel, *Kibri-I, Ayaga Kalkan Adam*, Ankara, 1993.
- Faiz Kaymak, *Kibris Türkleri bu*
- Anthony Eden, *Memorien 1945-1957*, Köln 1960.

Η Αριστερή Σκέψη και οι Ένοικοι στο Ξενοδοχείο «Άκρη της Αβύσσου»

Θωμά Αντωνίου

Η πτώση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» απέφερε φυσιολογικά, από την μια, την αμφισβήτηση κάποιων παραδοσιακών θεωρητικών θέσεων της μαρξιστικής Αριστεράς, και από την άλλη, την αναζήτηση νέων λύσεων και τρόπων αντίστασης στη νέα παγκόσμια πολιτική, κοινωνική και οικονομική άβυσσο που συχνά αναφέρεται ως η νέα τάξη πραγμάτων. Και ενώ η Αριστερά και η εργατική τάξη αναμετρά τις δυνάμεις της και ανασυντάσσεται αμυνόμενη κατά της ολομέτωπης καπιταλιστικής/ιμπεριαλιστικής επίθεσης, μια ομάδα πρώην Αριστερών διανοουμένων, εγκατέλειψε τρεχάτη τις γραμμές της ταξικής πάλης για να ενωθεί είτε με τις γραμμές της απογοήτευσης και της απαισιοδοξίας, είτε με τις γραμμές των απολογητών της νέας τάξης πραγμάτων.

Η Αριστερά του σήμερα με υπευθυνότητα και σύνεση του ιστορικού της ρόλου, στα λόγια του Μαρξ ότι «η θεωρία μας δεν είναι δόγμα αλλά οδηγός για δράση» ξαναβλέπει την ιστορία και ξαναμελετά την θεωρία της. Για παράδειγμα, η θέση ότι μοιραία οι καπιταλιστικές παραγωγικές δυνάμεις θα έρθουν σε αντιφατική αναντιστοιχία με τις καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις και έτσι θα δημιουργηθούν οι συνθήκες όπου ο καπιταλισμός θα καταστεί νεκροθάφτης του εαυτού του, μπαίνει κάτω από το μικροσκόπιο. Και ενώ φαίνεται ότι η διαλεκτική τους αντίφαση δεν μπορεί να αμφισβητηθεί σοβαρά από κανένα, είναι γεγονός ότι η παραδοσιακή ερμηνεία της πιο πάνω θέσης υποτιμούσε τις δυνατότητες του αστικού κράτους να ελίσσεται και να αναπτύσσει νέες πιο αποτελεσματικές παραγωγικές σχέσεις, όπως νέους θεσμούς και τεχνολογία καταστολής, επιβλεψής, προπαγάνδας και εμποτισμού (indoctrination).

Ακόμα, έχει μπει σε αμφισβήτηση η θέση ότι μετά την επανάσταση, η απλή διοικητική πράξη της κατάργησης της ατομικής ιδιοκτησίας, από μόνη της, θα τερματίσει την αποξένωση του εργάτη από το προϊόν της εργασίας του και θα επέλθει επομένως έτσι αυτόματα ο σοσιαλισμός. Οι νέες παραγωγικές σχέσεις πρέπει να οικοδομηθούν προσηκτικά, από τον ίδιο τον εργαζόμενο και θα έχουν στο επίκεντρο τους τον ίδιο τον άνθρωπο, τις υλικές και πνευματικές του ανάγκες, την ισότητα, τη δημοκρατία, το διεθνισμό.

Οι πρώην Αριστεροί διανοούμενοι όμως εγκατέλειψαν και τις γραμμές της ταξικής πάλης, έφυγαν από τον αγώνα, για να εγκατασταθούν, όπως θα έλεγε ο Λουκάς «σε ένα πολυτελές ξενοδοχείο

στην άκρη της αβύσσου». Εκεί οι «ανοργάνωτοι» διανοούμενοι αποφεύγουν την ταύτιση τους δήθεν με οποιοδήποτε πολιτικό χώρο για να μην έχουν οποιοδήποτε κόστος. Ανταμείβονται με θέσεις στην κυβέρνηση και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, επαναπαύονται στην εξασφάλιση και σιγουριά των ίδιων αποστάσεων, φορούν το σικ σμόκιν των ειδικών, σκεπάζονται με τις ζεστές κουβέρτες των ανεξάρτητων απόψεων, και πίνουν το νέκταρ της αυτοϊκανοποίησης από τις «ρεαλιστικές» τους απόψεις. Εκεί, μοιράζονται τα λάφυρα από την πτώση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» κραυγάζοντας με στόμφο το σύνθημα που θέλει το «τέλος των ιδεολογιών».

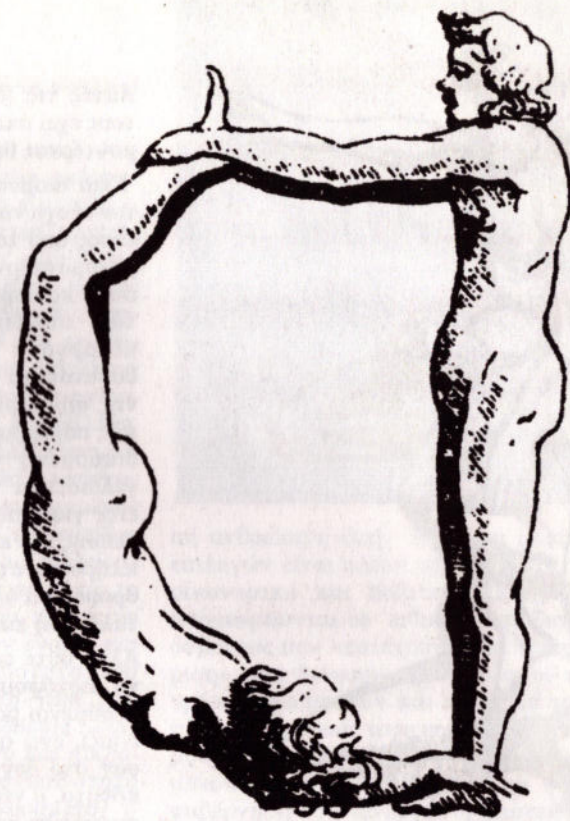
Έτσι μας λένε π.χ. ότι «... η αντικειμενική πραγματικότητα έχει αφήσει πίσω της την κομμουνιστική πρόταση» και ότι «Η παγκοσμιοποίηση της αγοράς και οι μεταβιομηχανικές παραγωγικές σχέσεις κρατούν εκτός του ζωντανού πολιτικού γίγνεσθαι την λογική της παραδοσιακής αριστεράς. Στο τέλος θα μείνουν μόνο τα εικονίσματα και οι θυμιατοί μιας προσδοκίας της νίκης όλων μας». (Α. Ηγουμενίδης, *εξ υπαρχής*, Μάιος 2000, σελ. 16).

Αδύναμος, όμως, όπως είναι να αντισταθεί στον πειρασμό της ευωδιάς των «θυμιατών μιας προσδοκίας της νίκης» του, δεν σταματάει να διακηρύττει ότι ο ίδιος εξακολουθεί να είναι αριστερός. Αυτό φυσικά που προτείνει

είναι ο υποτιθέμενος «*τρίτος δρόμος με ίσες αποστάσεις από τον ακραίο φιλελευθερισμό της αγοράς και τα μέτρα πρόνοιας ενός παραδοσιακού κοινωνικού κράτους*». Ίδιος δρόμος που ακολούθησε το ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα και που όπως παραδέχεται ο ίδιος ο συγγραφέας στο ίδιο άρθρο «*δεν εμφανίζεται να διαφέρει σχεδόν σε τίποτε από εκείνη [την πολιτική της Νέας Δημοκρατίας]*».

Έτσι λίγο-πολύ «είμαστε ... το παρατράγουδο στα ωραία άσματα» των Σοσιαδημοκρατών και Νεοφιλελεύθερων του υπαρκτού καπιταλισμού που δεν φαίνεται να διαφέρουν «*σχεδόν σε τίποτε*», ούτε στην Ελλάδα, ούτε στην Κύπρο ή την Ευρώπη. Τα δοτά και μάλλον προκαθορισμένα πλαίσια (της Νέας Τάξης Πραγμάτων) που παρουσιάζονται ως ιερά και αδιαφοροποίητα καθορίζουν και τις περιορισμένες πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές επιλογές μας. Σε αυτά τα στενά πλαίσια επιλογών, μας προειδοποιεί ο κ. Ηγουμενίδης, δεν υπάρχει χώρος για τις λεγόμενες ουτοπικές ιδεολογίες του παρελθόντος.

Αυτό που αναλαμβάνει να εκπληρώσει ως ιεραποστολή ο Α. Ηγουμενίδης στο πολιτικό πεδίο προσπαθεί και ο κ. Νιαζί Κιζιλγιουρέκ να υλοποιήσει ως ηθικό του χρέος στο θεωρητικό πεδίο. (εξ υπαρχής, Μάιος 2000, σελ. 30). Μας πληροφορεί ο Νιαζί ότι «Αυτονόητες ιδέες του παρελθόντος σήμερα αντικρί-

Αυτές τις ιδέες, ιδεολογίες και θεούς τους έχει σκοτώσει κατά τον Νιαζί ένας μοντέρνος θεός, ο Μεταμοντερνισμός.

Έτσι παίρνοντας τροφή ο πρώτος από τον ένοχο νεοφιλελευθερισμό και ο δεύτερος από τον παραμυθένιο κόσμο της μεταμοντέρνας αφήγησης, των ρευστών και αφηρημένων της εννοιών και των υποκειμενικών της αληθειών, καταργούν στο μυαλό τους την δυνατότητα οποιασδήποτε οργανωμένης αριστερής πολιτικής και κοινωνικής παρέμβασης. Είναι για αυτό καταδικασμένη στην αποτυχία και στη γελοσιότητα οποιαδήποτε προσπάθεια, είτε για μείωση του βαθμού εκμετάλλευσης και καταπίεσης, είτε για εξ ολοκλήρου ανατροπή του συστήματος που θρέφει και όλο εντατικοποιεί την εκμετάλλευση και την καταπίεση.

Αλλά ούτε το νέο θεό έχουν το θάρρος να πιστέψουν οι πρώην αριστεροί διανοούμενοι μας. Όπως μας προτείνει ο Νιαζί, ενώ οι παλιοί θεοί μας οδηγούσαν στο δογματισμό και τη μονολιθικότητα, ο νέος θεός του μεταμοντερνισμού μας στέλλει να χαθούμε «στο λαβύρινθο της σχετικότητας» και μας καταδικάζει στα δεσμά του «μηδενισμού». Και αφού έχουν ξεκάνει όλους τους θεούς προσφεύγουν σε ένα προσηφίλη τους ημίθεο: Ο Α. Ηγουμενίδης κάπου μεταξύ Κεϋνισιανισμού και νεοφιλελευθερισμού και ο Νιαζί Κ. κάπου ανάμεσα στον μοντερνισμό και τον μεταμοντερνισμό. Ο ημίθεος του κάπου μεταξύ, των ίσων αποστάσεων, των ανεξάρτητων απόψεων και του βολεμέ-

νου ρεαλισμού τους.

Εδώ όμως η ελεύθερη από ιδεολογίες, δογματισμούς και μηδενισμούς ιδεολογία των διανοουμένων μας, μένει δίχως υποκείμενο, χωρίς αντικείμενο και άνευ μέσου. Αφού έχουν στελεει την εργατική τάξη για καρατόμηση, τον σοσιαλισμό στο τρελάδικο, και τον λόγο στην εξορία, μας φέρνουν ουρανοκατέβατους τους «διανοούμενους» και μας τους επιβάλλουν ως το υποκείμενο της ιστορίας. Μετά ανατρέχουν στο υποσυνείδητο τους και μας πετάνε ένα νερόβραστο ευρωκεντρικό κοσμοπολιτισμό ως αντικείμενο αυτών των διανοουμένων. Τέλος κλέβει ο Νιαζί από τον Σαρτρ τον όρο «engagement» και μας τον σερβίρει ως μέσο για επικοινωνία του υποκειμένου με το αντικείμενο τους. Για να είμαστε δίκαιοι με τον Σαρτρ, ουδέποτε ο τελευταίος εγκατέλειψε την στρατευμένη τέχνη και την συνειδητή κοινωνική δράση σαν διανοούμενος.

Η Ευρώπη όπως μας λέει πάσχει από «εγωκεντρισμό» και «εσωστρέφεια», και οι διανοούμενοι είναι αυτοί που θα μπορούσαν να την κάνουν να ξεπεράσει αυτά της τα ψυχολογικά τερτίπια (Μήπως με μια ψυχαναλυτική διαδικασία ή με ψυχοφάρμακα αφού και η κοινωνική ψυχολογία είναι τώρα της μόδας). Αλλά δυστυχώς εδώ δεν μας διαφαίνεται ποιούς διανοούμενους εννοεί ο φίλος μας ο Νιαζί. Μήπως τους εθνικιστές δασκάλους, τους μεταμοντέρνους ακαδημαϊκούς ή τους νεοφιλελεύθερους πολιτικούς. Σίγουρα όχι

τους Μαρξιστές διανοούμενους, αυτό μας το ξεκαθάρισε. Πιθανότατα εννοεί τους συγκατοίκους του στο ξενοδοχείο στην άκρη της αβύσσου. Και ακόμα κάτι: Η Ευρώπη δεν είναι καμιά μεταφυσική οντότητα που πάσχει κιόλας, αλλά για ένα πλέγμα κρατών τα συμφέροντα του οποίου το ωθούν προς ολοκλήρωση.

Μας ανακοινώνει ότι «Ο διανοούμενος είναι αυτός που μπορεί να έχει engagement. Αυτό το engagement δεν μπορεί να βασισθεί ... στην φιλοσοφία της ιστορίας». Εδώ να μου επιτρέψουν οι διανοούμενοι φίλοι μου να τους υποβάλω ένα διάλογο με τον Antonio Gramsci, ένα ιταλό μαρξιστή φιλόσοφο του μεσοπολέμου. Ο Gramsci που όπως θα μας έλεγε και ο ίδιος ο Νιαζί «στο όνομα της ιστορικής αλήθειας» -

αυταπάτης- «δεν υπήρξε μόνο σκληρός απέναντι στους άλλους» - δηλαδή τους Ιταλούς αστούς και φασίστες «αλλά απέναντι και στον εαυτό του» -αφού οι φασίστες των φυλάκισαν μέχρι θανάτου. Μας θυμίζει λοιπόν ο Gramsci:

«Αφού δείξαμε ότι όλοι οι άνθρωποι είναι φιλόσοφοι, ο καθένας με τον τρόπο του και ασυνείδητα, αφού ακόμα και η ελάχιστη εκδήλωση οποιασδήποτε νοητικής δράσης, στη γλώσσα, εκεί υπάρχει μια συγκεκριμένη σύλληψη (conception) για τον κόσμο (κοσμοαντίληψη)...»

Και αφού έχει καταδείξει ο Gramsci ότι οι φιλόσοφοι-άνθρωποι του είναι πιο ψηλής νοητικής στάθμης (αφού έχουν και κοσμοαντίληψη) από τους διανοούμενους του Νιαζί (που δεν έχουν), προ-

χωρεί στην ίδια παράγραφο να τους πει ότι:

« τότε πρέπει να κινηθούμε στο δεύτερο επίπεδο που είναι αυτό της γνώσης / αντίληψης (awareness) και κριτικής ... είναι καλύτερο να σκέφτεται κάποιος χωρίς να έχει γνώση / αντίληψη (awareness) και κριτική. Είναι μήπως καλύτερα κάποιος να σκέφτεται ασυνάρτητα και σπασμωδικά και επεισοδιακά, να συμμετέχει σε μια αντίληψη του κόσμου που έχει επιβληθεί μηχανιστικά από ένα εξωτερικό περιβάλλον, δηλαδή από μια από τις πολλές κοινωνικές ομάδες μέσα στις οποίες ο καθένας είναι ενσωματωμένος / αναμειγμένος (involved) από την στιγμή της εισόδου του στο συνειδητό κόσμο (conscious world) (και αυτό μπορεί να είναι το χωρίο ή η γειτονιά κάποιου, ή μπορεί να έχει τις βάσεις της στην ενορία και την διανοητική δραστηριότητα του παπά της περιοχής, ή στη γριά που κληρονόμησε τις παραδόσεις των μαγισσών, ή στον ξινομένο και πικραμένο από την βλακεία και ανικανότητα του να δράσει μικροδιανοούμενο) ή μήπως είναι καλύτερα να δημιουργεί συνειδητά και κριτικά την αντίληψη του για τον κόσμο, και έτσι μέσω της εργασίας του μυαλού του, να επιλέγει ένα πεδίο δράσης, να συμμετέχει ενεργά μέρος στην δημιουργία της ιστορίας του κόσμου, να είναι ο οδηγός του εαυτού του αρνούμενος να δεχθεί ναθρά και παθητικά από τα έξω το καλούπι (moulding) της προσωπικότητάς του;»

Έτσι, το λέει ξεκάθαρα ο Gramsci στους διανοούμενους μας, ότι, οι σπασμωδικές, επεισοδιακές και ασυνάρτητες κοσμοαντιλήψεις που υποστηρίζουν, δεν αντιπροσωπεύουν την υποτιθέμενη ελεύθερη βούληση ανοικτόμυαλων και πλουραλιστικά σκεπτόμενων μεταμοντέρνων πολιτών, αλλά, στηρίζονται σε συστήματα ιδεών που πηγάζουν είτε από την παράδοση είτε από τα μυαλά συγχυσμένων και με συγκεκριμένα συμφέροντα διανοουμένων. Σε κάθε περίπτωση, οι συνταγές τους μαθηματικά οδηγούν στην παθητικότητα και την αδράνεια, κάτι που ευνοεί μόνο το υπάρχον ισοζύγιο δυνάμεων που στην δική μας περίπτωση εκφράζεται από την νέα τάξη πραγμάτων.

Και αυτός φαίνεται να είναι ο (συνειδητός ή ασυνειδητός δεν με ενδιαφέρει) στόχος τους. Αφού όπως μας λένε «Η παγκοσμιοποίηση της αγοράς και οι μεταβιομηχανικές παραγωγικές σχέσεις κρατούν εκτός του ζωντανού πολιτικού γίγνεσθαι την λογική της παραδοσιακής αριστεράς»: Για αυτό από δω και μπρος δεν έχει νόημα ούτε η δημοκρατία, ούτε οι αγώνες για μια αξιοπρε-

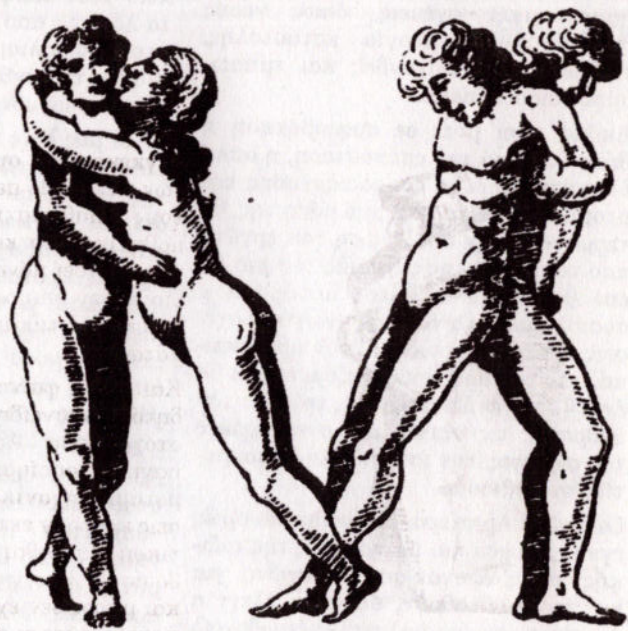

πή ανθρώπινη ζωή. Αφού τα πλαίσια επιλογών είναι πλέον περιορισμένα, τα οικονομικά και πολιτικά ζητήματα, παραπέμπονται σε ειδικούς και διανοούμενους που «κατέχουν» για «διαχείριση», αλλά Φουκουγιάμα. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούν και τα ηθικά τους πλαίσια τα οποία τους επιτρέπουν ανερυθρίαστα να φορούν τον αριστερό μανδύα και να στηρίζουν την δεξιά κυβέρνηση του «ενεργού ηφαιστειού», των πυραύλων και των δογμάτων, των «62» και τσών άλλων παράνομα ορκωδοτών και παράνομων ορκοδεκτών, των εθνικιστών και των νεοφιλελεύθερων, των γαιδάρων, των σαμαριών και της μπανανίας.

Είναι ξεκάθαρο ότι ο μετά-μοντερνιστικός τους λόγος και η ρεαλιστική τους πολιτική πράξη είναι στην πραγματικότητα τα πολύ παλιά προϊόντα του πονηρού εμπειρισμού, του ένοχου αστικού πλουραλισμού του μισάνθρωπου νεοφιλελευθερισμού και της αστικής μεταφυσικής. Όταν για παράδειγμα μας λέει ο Νιαζί ότι «Η Ευρώπη πάσχει από «εγωκεντρισμό» και «εσωστρέφεια», και όταν ο Λούης διαπιστώνει σε ένα άλλο άρθρο του στο «εξ υπαρχής» ότι «Από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα ... άρχισε να αφυπνίζεται συστηματικά η εθνική συνείδηση των ελληνοκυπρίων ...», τι άλλο είναι αυτό από ένα νεκραναστημένο Χέγκελ ντυμένο με παρδαλά μεταμοντερνιστικά κοστούμια.

Τα περιορισμένα πλαίσια επιλογών που επιτρέπει το κεφαλαιοκρατικό σύστημα, και που μας σερβίρουν ως τον καινούργιο τους ρεαλισμό -και που μόνο οι τρελοί θα μπορούσαν να τον αμφισβητούν- η αριστερά τα γνωρίζει πολύ καλά από πολύ παλιά. Αυτά ακριβώς τα πλαίσια περιέγραψε και ο Μαρξ στο «Κεφάλαιο». Η αριστερά όμως χαρακτηρίζεται ακριβώς από την αμφισβήτηση αυτών των πλαισίων και τον οργανωμένο αγώνα για ξεπέραςμα τους, όπως και τους απολογητές τους.

ζονται σαν δογματικές, κωμικές ή αλαζονικές». Προφανώς οι Μαρξιστικές ιδέες για κατάργηση της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης είναι κι αυτές τέτοιες κι ανήκουν στην αρχαία εποχή του μοντερνισμού όπου ο «λόγος» -η θα μπορούσαμε να αντικαταστήσουμε η ιδεολογία- ως ένας «θεός» προερχόταν από «έξω» και «φιλοδοξούσε να διορθώσει την λανθασμένη συνείδηση».

ΕΦΗΒΕΙΑ:

Οι ωδίνες της γέννησης ενός νέου πολίτη

Μάριου Ονησιφόρου

Η ανθρώπινη κοινωνία αναδύθηκε σαν οντότητα, από τη στιγμή που οργανώθηκε σε ομάδες. Αυτό ήταν αναπόφευκτο να συμβεί εάν ήθελε η ανθρωπότητα να επιβιώσει. Το απαιτούσε η όλο και πιο πολύπλοκη ζωή των πρώτων ανθρώπων.

Αρχικά υπήρξε ένας τύπος ομάδας κι αυτή ήταν η βιολογική συγγένεια μεταξύ των μελών, αυτό δηλαδή που ονομάζουμε οικογένεια και μάλιστα με την ευρύτερη δυνατή έννοια. Συγγένεια δηλαδή, πρώτου και δεύτερου βαθμού, στην ουσία ένα δίκτυο υποστήριξης με μεγάλο βαθμό οριοθέτησης και στόχο την αύξηση της δυνατότητας επιβίωσης στις εξαιρετικά αντίξοες περιβαλλοντικές συνθήκες.

Αυτό το πρότυπο λίγο ή πολύ εξακολουθεί να επιβιώνει μέχρι τις μέρες μας και ιδιαίτερα σε λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Αντίθετα στις αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες επικρατεί ένα μινιμαλιστικό μοντέλο, έχουμε δηλαδή αυτό που λέμε πυρηνική οικογένεια: πατέρας, μητέρα και ένα-δύο παιδιά, ενίοτε μάλιστα και με ένα μόνο γονιό.

Η ανάγκη εισόδου όλων των μελών μιας κοινωνίας στην παραγωγική διαδικασία με στόχο τη μεγιστοποίηση του παραγωγικού αποτελέσματος δια μέσου μιας διαδικασίας ελαχιστοποίησης του κόστους, οδήγησε στην εξειδίκευση ομάδων και ατόμων. Έτσι έχουμε διαφοροποιημένα συστήματα που δουλεύουν τους έχουν να κάνουν αυτά που εξ' ανάγκης έκαναν στο παρελθόν τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας. Έτσι υπάρχουν οργανωμένα σύνολα που παράγουν αγαθά ή προσφέρουν υπηρεσίες. Έχουμε βιοτεχνίες, εργοστάσια,

αστυνομίες, δικαστήρια, σχολεία, μαζικά μέσα ενημέρωσης, μέσα μεταφοράς κλπ.

Εδώ βέβαια ανοίγουμε ένα μεγάλο κεφάλαιο που δεν είναι της στιγμής ν' αναλύσουμε. Μας ενδιαφέρει βασικά το πως δρουν και σε τι χρησιμεύουν ό' αυτά στους αυριανούς πολίτες, στα παιδιά και στους εφήβους. Και ιδιαίτερα, τί θέση έχει η σημερινή οικογένεια, πώς επηρεάζει και πώς τροποποιεί τη λειτουργία τους.

Μπορούμε να πούμε ότι η οικογένεια σαν σύστημα δέχεται εξωγενείς επιδράσεις, ενδοβάλλει πολλά ξένα στοιχεία, υφίσταται συνεχείς αλλαγές. Γεγονότα λαμβάνουν χώραν, γεννήσεις, θάνατοι, ασθένειες, διαζύγια, αποχωρήσεις μελών. Τα μέλη της διαφοροποιούνται, μεγαλώνουν, γερνούν, αλληλοεπιδρούν, δέχονται και δίνουν μηνύματα. Το εν εξελίξει αποτέλεσμα είναι η αναπροσαρμογή δομών, ρόλων, στάσεων, που πιστεύω είναι και συνάρτηση εξωγενών και ενδογενών ανατροφοδοτήσεων. Το σύστημα βρίσκεται σε μια συνεχή αυτορρύθμιση.

Ας πάμε όμως σε μερικά παραδείγματα. Φέρ' ειπείν η μητέρα βρίσκει δουλειά έξω από το σπίτι. Αυτό σημαίνει απουσία της από το σπίτι. Πολλοί από τους ρόλους που είχε μεταβιβάζονται σε άλλα μέλη, που αναλαμβάνουν επιπρόσθετα καθήκοντα. Αυτό ίσως οδηγήσει σε μεγαλύτερη συνοχή και αλληλοσυμπλήρωση, μπορεί όμως και να σημαίνει λιγότερες απαιτήσεις όσον αφορά την ποιότητα λειτουργίας του συστήματος. Εν πάση περιπτώσει αυτό σημαίνει υιοθέτηση προσαρμοστικών κανονισμών που επιτρέπουν στο σύστημα να λειτουργήσει. Το ίδιο συμβαί-

νει με το φροντιστήριο του εφήβου, το ταξίδι του πατέρα στο εξωτερικό, την απόκτηση κομπιούτερ, την αλλαγή σπιτιού κλπ.

Μπορούμε επίσης να πούμε εδώ για την τάση της οικογένειας προς τη συντήρηση. Ένας παράγοντας που διατήρησε το θεσμό μέχρι σήμερα, είναι η ιδιότητα της να λειτουργεί σαν τροχοπέδη στις μεγάλες και απότομες αλλαγές. Πάνω σ' αυτό ακριβώς στηρίζονται συντηρητικά καθεστώτα. Ας μη ξεχνάμε το σύνθημα των δικτατόρων της 4ης Αυγούστου "πατρίς, θρησκεία, οικογένεια" που απέβλεπε στη διατήρηση αξιών αναλλοίωτων τις οποίες στη συνέχεια καπηλεύθηκε.

Αντίθετα σε περιόδους επαναστατικές όπως στη Γαλλική επανάσταση ή τη μπολσεβίκικη πολλά πράγματα παραδοσιακά, εγκαταλείφθηκαν.

Η εφηβεία εγγενώς είναι μιά επανάσταση στα θεμέλια της οικογένειας. Οξύνονται οι αντιθέσεις μεταξύ συντήρησης και αλλαγής. Δεν θ' ασχοληθούμε εδώ με τις αλλαγές που συμβαίνουν στο ίδιο το άτομο γιατί αποτελούν ξεχωριστό κεφάλαιο, άξιο σχολιασμού. Μας ενδιαφέρει εδώ στο πως εκδηλώνεται, τι συμπεριφορές συνεπάγεται, πώς επηρεάζει σε τελική ανάλυση τα οικογενειακά λειτουργικά πρότυπα.

Όπως κάθε σύστημα, έτσι και η οικογένεια αντιμετωπίζει διάφορους κινδύνους που οδηγούν σε αλλαγές μεγάλες ή μικρές. Η πιο σοβαρή επίπτωση είναι το να καταστεί μη - σύστημα, δηλαδή να διαλυθεί σαν οντότητα. Υπάρχουν όμως και άλλοι κίνδυνοι. Φέρ' ειπείν, να λιμνάσει ένα σύστημα σε μη-αλλαγή, να κολλήσει δηλαδή σε πρότυπα λειτουργίας, ξεπερασμένα από τις

υπάρχουσες συνθήκες. Ν' αρνείται πεισματικά την εισροή των νέων δεδομένων. Ακόμα και αυτά που με κάποιο τρόπο μπαίνουν μέσα, να μην αφομοιώνονται ή ν' απορρίπτονται.

Άλλη περίπτωση είναι ν' ανοίξει υπερβολικά, έτσι που να εισβάλουν πολλά και ετερόκλητα στοιχεία, μη αφομοίωσιμα. Αυτό από μόνο του κινητοποιεί δυνάμεις φυγόκεντρες, και εν πάση περιπτώσει η ισορροπία υφίσταται μεγάλους κλυδωνισμούς.

Η οικογένεια στις προαναφερθείσες περιπτώσεις καθίσταται δυσλειτουργική. Μπορεί από μόνη της να μη μπορεί ν' αποκαταστήσει την ισορροπία οπότε απαιτείται επέμβαση εκ των έξω. Εδώ μπορούμε ν' αναφέρουμε ότι η κάθε οικογένεια έχει το δικό της καταστατικό, τη δική της χάρτα. Εκεί είναι, καταγραμμένα τα πιστεύω, οι ιδέες, οι προκαταλήψεις, οι προδιαγραφές, οι μύθοι, τα πρότυπα λειτουργίας. Προέρχονται τόσο από εξωγενείς επιδράσεις

ακολουθείται η γνωστή μέθοδος της «δοκιμής και αποτυχίας».

Αν ζει μέσα σ' ένα άκαμπο οικογενειακό σύστημα, σίγουρα προσιωνίζονται δύσκολες μέρες και γι' αυτόν και για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Συγχρόνως επηρεάζονται και άλλα συνδεδεμένα συστήματα όπως είναι το σχολείο. Σκεφτείτε όμως και κάτι άλλο. Τα συχνά αλληλοσυγκρούσιμα μηνύματα που μπορεί να φθάνουν στον έφηβο αν η οικογένεια είναι επιτρεπτική και το σχολείο αυστηρό ή αντίστροφα.

Αν προσθέσουμε σ' όλα αυτά και την πολλαπλή επίδραση της ευρύτερης κοινωνίας, των συνομιλήκων, των μαζικών μέσων επικοινωνίας, της θρησκείας κλπ, τότε θ' αντιληφθούμε τον κυκεώνα μέσα στον οποίον κολυμπά ο έφηβος αλλά και η οικογένειά του.

Τι μπορεί να κάνει η οικογένεια για να οδηγήσει τα νεαρά μέλη της με ασφάλεια προς την ενηλικίωση; Θα πρέπει πρώτα να δεχθεί ότι με τις δοκιμές θα υπάρχουν και αποτυχίες. Μπορεί, όμως ν' αντιλήσει από τις δικές της εφεδρείες που πηγάζουν από λάθη που έχουν διορθωθεί, από επιτυχίες που έχουν επιτευχθεί, από την πείρα άλλων που έχουν περάσει από τον ίδιο δρόμο, από την αξιοποίηση ό,τι θετικού υπάρχει στα μαζικά μέσα επικοινωνίας, από τη συνεργασία με άλλα παράλληλα συστήματα, όπως είναι το σχολείο. Επίσης, από την εγκαθίδρυση ευαίσθητων κεραιών που θα καταγράφουν τις αλλαγές, με στόχο την κινητροποίηση προσαρμοστικών μηχανισμών.

Αυτό σημαίνει, ούτε σπρώξιμο του εφήβου προς τα μπρος, ούτε και τράβηγμα προς τα πίσω. Οι μηχανισμοί αυτοί θα πρέπει να ξεκινούν όταν τα μηνύματα λένε, ότι ο έφηβος είναι έτοιμος για την συγκεκριμένη αλλαγή.

Αν όμως ο έφηβος προχωρήσει ενώ είναι ανέτοιμος τότε τα άλλα μέρη του συστήματος οικογένεια, πρέπει να είναι έτοιμα να τον υποστηρίξουν όταν παραπατήσει. Το ίδιο ισχύει και για το εκπαιδευτικό σύστημα.

Κατ' επέκτασιν όμως και το ευρύτερο, υπερσύστημα, η κοινωνία, οφείλει να υιοθετήσει ανάλογους μηχανισμούς υποστήριξης των οικογενειών, έτσι που να μεγιστοποιηθεί η εύρυθμη λειτουργία και να ελαχιστοποιηθεί η δυσλειτουργικότητα.

Αυτό θα σημαίνει αυριανούς σωστούς πολίτες με το λιγότερο δυνατό κόστος, με λιγότερες ωδίνες που θ' αποτελέσουν τη μαγιά για μια πιο ολοκληρωμένη κοινωνία.

Η Πολιτική Συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων Νέων Η Περίπτωση των Φοιτητών του Πανεπιστημίου Κύπρου

Καίσαρ Β. Μαυράτσας*

Σ'αυτό το σύντομο άρθρο, θέλω κυρίως να σημειώσω και να οριοθετήσω ένα φαινόμενο που αφορά την πολιτική συμπεριφορά μεγάλης μερίδας των Ελληνοκυπρίων νέων, και μετά να το εξηγήσω κοινωνιολογικά. Το φαινόμενο αυτό αφορά στην έλλειψη ενός προοδευτικού ριζοσπαστισμού - που συνήθως χαρακτηρίζει τους νέους στις αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες - και παράλληλα στην αδυναμία των Ελληνοκυπρίων νέων να ασκήσουν μια ουσιαστική κοινωνική κριτική, που θα τους επέτρεπε να αμφισβητήσουν, αλλά και να υποσκάψουν, τα διάφορα κέντρα του πολιτικού και ιδεολογικού κατεστημένου της Κύπρου. Το ότι η νέα γενιά καταλήγει τελικά να επαναλαμβάνει τις προηγούμενες και να συντηρεί τον ευρύτερο κόσμο που αυτές δημιούργησαν, καθιστά την κυπριακή κοινωνία άκρως συντηρητική και αυτό παρά την όντως εκπληκτική οικονομική ανάπτυξη που έχει επιτελεστεί στο νησί. Και όπως έχει εύστοχα σημειώσει ο Δημήτριος Χριστοδούλου, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της κυπριακής κοινωνίας, είναι ακριβώς η αντίφαση ανάμεσα στα οικονομικά και τα πνευματικά (με την ευρύτερη σημασία του όρου) επιτεύγματα των Κυπρίων.

Αυτός ο συντηρητισμός και η παρεπόμενη αδυναμία πολιτικού εκσυγχρονισμού, δημιουργούν συχνά μίαν εικόνα σήψης όπου η κυπριακή κοινωνία παρουσιάζεται

χωρίς καμιά προοπτική αλλαγής και ανανέωσης. Σε αυτό το πλαίσιο, πρέπει να καταλάβουμε ότι η πολιτική ανανέωση σχετίζεται περισσότερο με συγκεκριμένες πολιτικές αξίες και συμπεριφορές, παρά με την ηλικία των πολιτικών προσώπων. Δεν είναι δε καθόλου παράξενο που νέοι σε ηλικία πολιτικοί, εμφανίζονται ως κλώνοι και αντιχαρισματικές απομιμήσεις των γηραιότερων μεντόρων τους. Ας στραφούμε τώρα λίγο πιο αναλυτικά στην πολιτική συμπερι-

φορά των Ελληνοκυπρίων νέων. Πρέπει να ομολογήσω ότι η ανάλυση μου στηρίζεται περισσότερο στην επλεκτική εξέταση ορισμένων ποιοτικών στοιχείων και στις δικές μου προσωπικές παρατηρήσεις, παρά σε κάποια «σκληρά» δεδομένα για τις πολιτικές αντιλήψεις και συμπεριφορές των νέων. Οι απόψεις μου στηρίζονται στο τι έχω παρατηρήσει για την πολιτική κουλτούρα των νέων στα επτά χρόνια που είμαι στο Πανεπιστήμιο Κύπρου και αφορά

επομένως πρώτιστα τους φοιτητές του Πανεπιστημίου Κύπρου. Και κανένας δεν θα αμφέβαλε ότι η πολιτική συμπεριφορά - και όχι μόνον βέβαια - των νέων που σπουδάζουν στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, διαφέρει από την πολιτική συμπεριφορά των Κυπρίων που σπουδάζουν σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Το γεγονός ότι οι πρώτοι παραμένουν στην Κύπρο τους καθιστά αυτόματα πιο δεμένους με την κοινωνική πραγματικότητα του νησιού, και

επομένως (και αυτό είναι που μας ενδιαφέρει στην παρούσα συζήτηση) πιο συντηρητικούς.

Ας εξηγήσω πρώτα τι εννοώ, όταν ισχυρίζομαι ότι από την πολιτική συμπεριφορά των νέων απουσιάζει ο προοδευτικός ριζοσπαστισμός και η άσκηση ουσιαστικής κοινωνικής κριτικής. Υπενθυμίζω και πάλι ότι μιλάμε για την περίπτωση των φοιτητών του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Το πρώτο στοιχείο που πρέπει να σημειωθεί, είναι ότι η πολιτική ζωή

των φοιτητών εξαντλείται μέσα από τις διάφορες παρατάξεις που λειτουργούν στο Πανεπιστήμιο, από τον πρώτο κιόλας χρόνο της λειτουργίας του. Όπως και στην ευρύτερη ελληνοκυπριακή κοινωνία, οι άνθρωποι έχουν φωνή μόνον ως μέλη οργανωμένων συνόλων. Επιπλέον, όλες σχεδόν οι πολιτικές παρατάξεις των φοιτητών αποτελούν παραρτήματα των υφιστάμενων κομμάτων και ως επί το πλείστον, απλώς επαναλαμβάνουν, συνήθως πιο «ορθόδοξα» και με υπερβάλλοντα ζήλο, τις επίσημες κομματικές θέσεις. Για να καταλάβει επομένως κάποιος την πολιτική συμπεριφορά των φοιτητικών παρατάξεων, πρέπει να καταλάβει τη συμπεριφορά των κυπριακών πολιτικών κομμάτων.

Το καθοριστικότερο ίσως χαρακτηριστικό της ελληνοκυπριακής πολιτικής κουλτούρας είναι ότι, όλα τα κόμματα εντάσσονται σ' ένα πελατειακό-κορπορατιστικό σύστημα που λειτουργεί επικαλούμενο συνεχώς την «εθνική ενότητα» και την «κοινωνική συναίνεση». Δημιουργείται έτσι μια υπερπολιτικοποίηση και ένας υπέρμετρος κρατισμός, που εδραιώνουν την κυρίαρχη θέση των κομμάτων από τα οποία, στο τέλος της μέρας, εξαρτώνται οι ευκαιρίες ζωής του κάθε Ελληνοκυπρίου. Το αποτέλεσμα είναι η υποβάθμιση τόσο της έννοιας του ατόμου και του φιλελεύθερου ατομισμού που χαρακτηρίζει τις οικονομικά αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες, όσο και του ρόλου που θα μπορούσε να αναληφθεί από ομάδες και θεσμούς, που δεν είναι άμεσα συνδεδεμένοι με το κομματικό κράτος - που θα μπορούσε να αναληφθεί δηλαδή από την κοινωνία των πολιτών. Η ελληνοκυπριακή πολιτική κουλτούρα αντανακλά και απορρέει

από αυτήν την αδυναμία ή υπανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών. Ως εκ τούτου, η εξουσία ασκείται πάντα μέσα σ' ένα πελατειακό πλαίσιο που λειτουργεί αποκλειστικά με μικροπολιτικά κριτήρια, και πάντα από τα πάνω προς τα κάτω. Και η έννοια του πολίτη, με τα δικαιώματα αλλά και τις υποχρεώσεις που δημιουργεί, δεν έχει εμπεδωθεί στο βαθμό που αυτό έχει επιτευχθεί στις αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες. Οι πολιτικές διαδικασίες και η ιδεολογική ατμόσφαιρα που πηγάζουν από την υπανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών, δημιουργούν ένα ευρύ φάσμα προβλημάτων των οποίων το κύριο αποτέλεσμα είναι ο δομικός και θεσμικός φραγμός νέων πρακτικών και τρόπων σκέψης που θα οδηγούσαν σε μια πιο αποτελεσματική, πιο ορθολογική, και πιο μοντέρνα πολιτική - που θα οδηγούσαν δηλαδή σε μια καλύτερη αντίληψη και αντιμετώπιση της εσωτερικής λειτουργίας της κοινωνίας, του προβλήματος που βασανίζει τον τόπο από τη δεκαετία του 1950, αλλά και του ρόλου τον οποίο η Κύπρος φιλοδοξεί να παίξει στον ευρωπαϊκό χώρο. Εδώ βέβαια έγκειται και η επιτακτική ανάγκη για τον κοινωνικό και πολιτικό εκσυγχρονισμό της κυπριακής κοινωνίας.

Παρά τ' όλα τα ίδια τα κόμματα διακηρύσσουν, τα κυπριακά κόμματα συμφωνούν σε πολύ περισσότερα πράγματα απ' ό,τι διαφωνούν. Αποδέχονται πρώτα απ' όλα, τον πελατειακό χαρακτήρα της πολιτικής ζωής του νησιού, και την πρωταρχική σημασία που αποδίδεται στο ρόλο τόσο του κράτους όσο και των κομμάτων. Επιπλέον, όσον αφορά τις βασικές δομές, τις βασικές αξίες και το ουσιαστικό περίγραμμα της κυπριακής κοινωνίας, τα κόμματα συμπεριφέρονται στη βάση μιας συχνά παράδοξης συναίνεσης, χωρίς να εκφράζουν οποιοσδήποτε ουσιαστικές διαφωνίες. Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, η ιδεολογική ρευστότητα και το αστάθμητο των πολιτικών συμμαχιών που επιχειρούνται, δεν πρέπει να εκπλήσσουν κανέναν. Τα κόμματα λειτουργούν επομένως ως φορείς και συντηρητές του ελληνοκυπριακού κατεστημένου, το οποίο παρέχει οργανική θέση σε όλα τα κόμματα, ακόμα και αυτά που σε κάθε δεδομένη περίπτωση θεωρείται ότι ανήκουν στην αντιπολίτευση -

αντιπολίτευση που συνήθως ασκείται όχι με ουσιαστικά-ορθολογικά κριτήρια αλλά με φορμαλισμούς και συνθηματολογίες. Έτσι, παρά το γεγονός ότι το πολιτικό και ιδεολογικό φάσμα είναι σχετικά ευρύ (περιλαμβάνοντας κόμματα ή στοιχεία από την άκρα Δεξιά στην άκρα Αριστερά), όλα τα οργανωμένα πολιτικά κόμματα παρουσιάζονται αδιάφορα, αν όχι εχθρικά, σε ουσιαστικά θέματα που αφορούν τον εκσυγχρονισμό της ελληνοκυπριακής κοινωνίας. Και θα μπορούσαμε να αναφέρουμε εδώ ζητήματα, όπως τη σχέση Εκκλησίας και Κράτους,

την οργανική ενότητα θρησκείας, εθνικής ταυτότητας και πολιτικών δικαιωμάτων, τα δικαιώματα των γυναικών και των ομοφυλοφίλων, την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις αστυνομικές αρχές, κλπ.

Αυτός ο κορπορατισμός και αυτή η συναίνεση παρουσιάζονται και στις φοιτητικές παρατάξεις, οι οποίες παρά τις όποιες διαφωνίες τους για επιμέρους ζητήματα - διαφωνίες που συχνά έχουν να κάνουν με φορμαλιστικά ή συνθηματολογικά κριτήρια - αποδέχονται τις βασικές παραμέτρους που οριοθετούν τις ιδεολογι-

κο-πολιτικές ορθοδοξίες, που στηρίζονται από τα διάφορα κέντρα εξουσίας της κυπριακής κοινωνίας.

Η αποδοχή του κατεστημένου, συνυπαρχει με την παντελή έλλειψη ουσιαστικής κοινωνικής κριτικής - είτε πρόκειται για το εθνικό ζήτημα, είτε πρόκειται για τις ατομικές ελευθερίες και την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, είτε πρόκειται για τη θέση της Εκκλησίας στην κυπριακή κοινωνία, είτε πρόκειται για την εκπαίδευση, είτε πρόκειται για τη θέση της γυναίκας, είτε πρόκειται για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων. Το βασικό περίγραμμα,

πολιτικό και κοινωνικό, οι βασικές δομές, και οι βασικές αξίες της κυπριακής κοινωνίας, δεν είναι ποτέ αντικείμενο αμφισβήτησης - εκτός, βέβαια, από κάποιες περιθωριακές ομάδες ή άτομα.

Πως εξηγείται αυτός ο συντηρητισμός και αυτή η έλλειψη κοινωνικής κριτικής;

Πιστεύω ότι ο βασικότερος παράγοντας είναι η ιδεολογική κυριαρχία του εθνικισμού, που έχει ιστορικά λειτουργήσει ως μοχλός διατήρησης ενός συντηρητικού κατεστημένου και ως μοχλός καταπίεσης της κοι-

νωνικής κριτικής και του πολιτικού εκσυγχρονισμού. Οι Ελληνοκύπριοι νέοι παρουσιάζονται, πάνω απ' όλα, ως εθνικά υποκείμενα των οποίων η πρώτη σκέψη, αν όχι η αποκλειστική μέριμνα, πρέπει να είναι το εθνικό ζήτημα.

Δεν είναι τυχαίο έτσι που ο ριζοσπαστισμός τον οποίο θα αναμέναμε από τους νέους, εμφανίζεται με εθνικιστικό μανδύα και δεν έχει ουσιαστικό κοινωνικό ή πολιτικό περιεχόμενο. Οι νέοι στην Κύπρο τείνουν να είναι πιο εθνικιστές (ας μη ξεχνάμε και τον αγώνα της ΕΟΚΑ - και ας μη ξεχνάμε ότι στο Πανεπιστήμιο Κύπρου υπάρχει φοιτητική παράταξη που εξακολουθεί να υποστηρίζει την ένωση με την Ελλάδα), και αυτό βέβαια δεν συμβαίνει μόνο στον τόπο μας αλλά σε όλες τις κοινωνίες, όπου η ιδεολογική ορθοδοξία καθορίζεται από τον εθνοτικό εθνικισμό.

Παρόλο που δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο σύγχρονος ελληνοκυπριακός εθνικισμός τροφοδοτείται και ενδυναμώνεται από την τουρκική αδιαιρέτη και τη συνεχιζόμενη στρατιωτική κατοχή του βορειοδυτικού τμήματος του νησιού, είναι μια ιδεολογία που πρέπει να ιδωθεί ως η συνέχεια του αδιάλλακτου εθνικισμού που κυριάρχησε στην ελληνοκυπριακή πολιτική κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα. Όπως και στο παρελθόν, ο ελληνοκυπριακός εθνικισμός εξακολουθεί να λειτουργεί ως μοχλός καταπίεσης της κοινωνικής κριτικής και ως το σημαντικότερο εμπόδιο στον εκσυγχρονισμό της κυπριακής κοινωνίας. Η εθνικιστική ιδεολογία διαγωνίζεται πρώτιστα μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, με τους νέους να εμφανίζονται ως το «γνησιότερο» κομμάτι του εθνικού σώματος. Είναι γι' αυτό το λόγο που οι νέοι μας παρουσιάζονται ανήμποροι να υποσκάψουν τα θεμέλια της παραδοσιακής πολιτικής - μιας πολιτικής πρώτιστα πελατειακής και εθνικιστικής-λαϊκιστικής - και να συμβάλουν στον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας.

* Ο Καίσαρ Μαυράτσας διδάσκει στο Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μετανάστευση και ρατσισμός στην Κύπρο του 2000

Δώρα Μιχαήλ

Μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του '70, η Κύπρος υπήρξε χώρα εξαγωγής παρά εισαγωγής μεταναστών.

Οικονομικοί κυρίως λόγοι, αλλά και ταραχές, συγκρούσεις και πόλεμοι είχαν ως αποτέλεσμα μεγάλα κύματα μεταναστών από την Κύπρο. Αιχμές οι δεκαετίες '30, '40, '50 προς τη Βρετανία κυρίως (λόγω και της εξέγερσης του '31 και

του αντιαποικιακού αγώνα) και αργότερα, με το πραξικόπημα και την εισβολή, προς τις αραβικές χώρες και την ανατολική Ευρώπη (προσωρινή μετανάστευση κατά κύριο λόγο) αλλά και προς την Ελλάδα, την Ευρώπη, τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Αυστραλία, με τάσεις πιο μόνιμης μετανάστευσης.

Σήμερα ένα ποσοστό του 40% αν όχι του 50% των Κυπρίων ζουν σε ξένες χώρες. Τα ποσοστά για τους Τουρκοκύπριους, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του '74 και την οικονομική κρίση στο βορρά, είναι ίσως μεγαλύτερα και από το 50%.

Είναι λοιπόν παράδοξο να αναπτύσσονται σήμερα, στην Κύπρο του 2000, προκαταλήψεις, ξενοφοβία και τάσεις ρατσιστικής συμπεριφοράς. Αυτές οι τάσεις είναι ξένες προς τις παραδόσεις και το χαρακτήρα του Κύπριου, σ' ένα νησί που θέλει να περηφανεύεται για τη φιλοξενία του και σε μια κουλτούρα όπου ο Ξένιος Δίας κατέχει ακόμα μια περίοπτη θέση.

Αυτό το φαινόμενο, που θα περιγράψουμε αργότερα, είναι απότοκο των ραγδαίων κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών μετά την ανεξαρτησία, και κυρίως μετά το '74, που μετέτρεψαν απότομα μια αποικιακή-αγροτική οικονομία σε μια σύγχρονη βιομηχανική αστική κοινωνία.

Η ραγδαία αυτή αλλαγή έβγαλε την Κύπρο από τη σχετική απομόνωση στην οποία βρισκόταν και την έριξε απότομα στη δίνη μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας με όλα τα συνεπακόλουθα.

Είναι γι' αυτό που η ανάλυση του θέματος μετανάστευση και ρατσισμός είναι αδύνατο (και λάθος, φυσικά, μεθοδολογικά) να περιοριστεί στα κυπριακά πλαίσια. Γι' αυτό, επιτρέψτε μου μια σύντομη παράκαμψη που θα μας οδηγήσει σε λίγο πίσω στην Κύπρο.

Πρώτα λίγοι αριθμοί:

* 100 εκ. άνθρωποι ζουν μακριά από τη χώρα όπου γεννήθηκαν.

* Τα 50 εκ. είναι πολιτικοί πρόσφυγες και τα 50 εκ. οικονομικοί πρόσφυγες.

* Το 1998, 450.000 άτομα ζήτησαν άσυλο σε 20 βιομηχανικές χώρες - 366.000 στην Ευρώπη.

* Το 1999, μέσα σε λίγους μήνες, σχεδόν ένα εκατομμύριο Κοσοβάροι και Σέρβοι αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν.

* Στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχουν 16 εκ. "νόμιμοι" και 3-5 εκ. "παράνομοι" ή καλύτερα μετανάστες χωρίς χαρτιά.

Αυτή η κατάσταση συνδέεται με τη λεγόμενη παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η οποία για το λεγόμενο "τρίτο κόσμο" σήμανε καταστροφική οικονομική κρίση, που πριν λίγα χρόνια άγγιξε ακόμα και τις "Τίγρεις" της Νοτιοανατολικής Ασίας.

Προστέθηκαν οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Ανατολικής Ευρώπης, μετά την κατάρρευση του "υπαρκτού σοσιαλισμού" στις αρχές του '90.

Στην οικονομική ανέχεια προστέθηκαν πόλεμοι και εθνικά ξεκαθαρίσματα, με πιο τραγικό πρόσφατο παράδειγμα τον πόλεμο στο Κόσσο, αλλά και τις αιώνιες συγκρούσεις στην Αφρική.

Βέβαια, η μετανάστευση δεν είναι καινούργιο κοινωνικό φαινόμενο και δεν προκαλεί κατ' ανάγκην κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα.

Αρκεί να θυμηθούμε ότι η μετανάστευση 33 εκ. στις ΗΠΑ (1820-1914) και τα εκατομμύρια "γκαστάρμπαϊτερς" της Γερμανίας συνέβαλαν τα μέγιστα στη μετατροπή των δύο αυτών χωρών στις υπερδυνάμεις που γνωρίζουμε σήμερα.

Η μετανάστευση για τη χώρα υποδοχής μετατρέπεται σε κοινωνικό πρόβλημα μόνο σε περιόδους οικονομικής ύφεσης και κρίσης, όταν οι μετανάστες (αλλά και άλλα αδύνατα στρώματα και ομάδες του πληθυσμού) μετατρέπονται σε αποδιοπομπαίους τράγους, δαιμονοποιούνται για να καλυφτούν τα πραγματικά αίτια της κρίσης.

Έτσι, η οικονομική κρίση του μεσοπολέμου και το κραχ

του '30 δεν ήταν άσχετα με την άνοδο του φασισμού (ας θυμηθούμε το σλόγκαν του Χίτλερ: "15 εκ. άνεργοι στη Γερμανία, 15 εκ. Εβραίοι"), ούτε είναι άσχετη η άνοδος της ακροδεξιάς στη Γαλλία του Λεπέν και την Αυστρία του Χάιντερ με την ανεργία και την οικονομική ύφεση στην Ευρώπη.

Επιστροφή στην Κύπρο τώρα:

Η χώρα μας γνώρισε μια συνεχή οικονομική ανάκαμψη (7-8% αύξηση του ΑΕΠ το χρόνο) από το 1976 μέχρι πρόσφατα.

Η οικονομική άνοδος οδήγησε στην έλλειψη εργατικών χεριών, με αποτέλεσμα να ασκηθούν ισχυρές πιέσεις στην κυβέρνηση από τους εργοδότες για ενθάρρυνση της εισαγωγής ξένων εργατών.

Στόχος, φυσικά, η μείωση των εργατικών κόστων και η εξεύρεση προσωπικού στους τομείς της βαρειάς χειρωνακτικής εργασίας στη βιομηχανία, τις κατασκευές και την αγροτική οικονομία.

Η οικονομική άνεση, αλλά και η νοοτροπία του νεοπλουτισμού που ακολούθησε την οικονομική ευμάρεια οδήγησε σε θεαματική άνοδο του αριθμού των οικιακών βοηθών. Οδήγησε επίσης στην άνθηση της βιομηχανίας του σεξ με την αθρόα εισαγωγή "καλλιτέχνιδων".

Κατά κανόνα, η Κύπρος κατάφερε πάντα να κερδίζει από τις συμφορές των γειτόνων της. Έτσι, δεν είχαμε απλώς την αθρόα έλευση ξένων εργατών που έρχονται εδώ για να αναζητήσουν μια καλύτερη μοίρα, όπως πριν λίγα χρόνια έκαναν οι Κύπριοι, είχαμε επίσης την εισροή άφθονου χρήματος, παλιότερα από το Λίβανο, πιο πρόσφατα από την πρώην Σοβιετική Ένωση, τη δημιουργία υπεράκτιων εταιρειών, κοκ.

Αν προσθέσουμε το αστρονομικό για τα μεγέθη της Κύπρου νούμερο των 3 εκ. τουριστών που αναμένονται φέτος, μπορούμε να αναλογιστούμε το οικονομικό όφελος που έχει η κυπριακή οικονομία από τους ξένους.

Έτσι, φτάσαμε σήμερα στις 30.000 περίπου ξένους εργάτες με χαρτιά και γύρω στις 10.000 χωρίς χαρτιά. Σ' αυτούς πρέπει να προσθέσουμε τις χιλιάδες των ξένων φοιτητών, οι οποίοι αποτελούν, φυσικά, άλλο κεφάλαιο, με πολλά και ποικίλα προβλήματα. Επίσης, προστίθενται 81/2 χιλιάδες Πόντιοι και γύρω στις 3 χιλιάδες μόνιμοι κάτοικοι.

Το μοντέλο μετανάστευσης ήταν απλό: Ελεγχόμενη εισαγωγή σε τομείς όπου υπάρχει ανάγκη για περιορισμένο χρόνο. Σύνδεση άδειας παραμονής με την εργοδότηση από συγκεκριμένο εργοδότη. Προβλήματα με τον εργοδότη; Στέρηση άδειας παραμονής - απέλαση.

Χωρίς σοβαρή συγκροτημένη πολιτική αντιμετώπισης των προβλημάτων που συνοδεύουν τη μετανάστευση, η κυπριακή κοινωνία νόμιζε ότι θα έκλεινε τους ξένους σε καλά μονωμένους, αεροστεγείς σωλήνες για να μην έρθουν σε επαφή μαζί της και τη μιάσουν, θα τους απομυζούσε κανονικά και θα τους έστελνε στο καλό όταν δεν τους χρειαζόταν πλέον.

Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε τραγική μοίρα τους ξένους:

* Γύρω στις 7.000 οικιακές βοηθοί απέκτησαν φεουδαρχικές σχέσεις εξάρτησης από τους εργοδότες τους. *

* Πάνω από 1.000 "καλλιτέχνιδες" και αρκετές άλλες χιλιάδες γυναίκες εκπορνεύονται και τυγχάνουν άγριας κακομεταχείρισης κι εκμετάλλευσης.

* Χιλιάδες εργάτες ζουν και εργάζονται σε άθλιες συνθήκες.

* Ναυαγοί στη Λεμεσό, μαζί τους και παιδιά, συλλαμβάνονται σαν κοινός εγκληματίας, φυλακίζονται είτε σε ξενοδοχεία είτε σε κρατητήρια κι όταν αγανακτούν από τις συνθή-

κες κράτησης δέρνονται αλύπητα μπροστά στις κάμερες.

* Ανυπεράσπιστοι μετανάστες χωρίς χαρτιά κυνηγούνται από πάνοπλους αστυνομικούς, δίκην Ράμπο, μπροστά στις κάμερες πάλι, στην απελπισία τους ηηδούν από τα ταβάνια πολυκατοικιών.

* Αθώοι "ελληνοπόντιοι αδελφοί" μας, θυμίζοντας τους Αθλιούς του Ουγκό, απελαύνονται γιατί διήθεν έκλεψαν μια κόκα κόλα.

* Το μακρύ χέρι των Ιαβέρηδων συλλαμβάνει και απελαύνει μαζικά "παράνομους" μετανάστες (παρόλο που το απαγορεύουν διεθνείς συμβάσεις).

* Πολιτικοί πρόσφυγες, πάλι σε καταπάτηση διεθνών συμβάσεων, απελαύνονται σε χώρες όπου κινδυνεύει η σωματική τους ακεραιότητα.

* Πολιτικοί πρόσφυγες και μετανάστες χωρίς χαρτιά κρατούνται παράνομα για μήνες σε αστυνομικούς σταθμούς μαζί με υπόπτους για ποινικά αδικήματα.

Πολλές απ' αυτές τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων καταγγέλλονται σε πρόσφατη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ενάντια στο Ρατσισμό (ECRI).

Είναι όμως πράγματι ρατσιστής ο Κύπριος; Είναι η άποψη μου, η οποία χρειάζεται επιστημονική τεκμηρίωση (πολύ λίγες έρευνες υπάρχουν στην Κύπρο σ' αυτό όπως και σε πολλούς άλλους τομείς), είναι η άποψη μου, λοιπόν, ότι η πλειοψηφία των απλών Κυπρίων δεν είναι ρατσιστές. Σε κάποιο βαθμό υπάρχει μια εύκολη ροπή προς την ξενοφοβία, δοσμένης και της ιστορίας της πολυκατακτημένης Κύπρου, όπως και τάση για μη εύκολη αποδοχή του διαφορετικού, του άλλου - που εκτείνεται σε πολλές πτυχές της συμπεριφοράς του Κύπριου, περιλαμβανόμενης και της μη αποδοχής του μουσουλμάνου, του Τουρκοκύπριου, του Μάρτυρα του Ιεχωβά, του ομοφυλόφιλου, κλπ.

Στον τομέα αυτό έχουμε ευτυχώς μια από τις λίγες έρευνες που έχουν γίνει, από το Κέντρο Ερευνών & Ανάπτυξης του Intercollege. Σύμφωνα με την έρευνα, το 79% της εγκληματικότητας στην Κύπρο έχει άμεση σχέση με την παρουσία αυξημένου αριθμού αλλοδαπών στον τόπο μας.

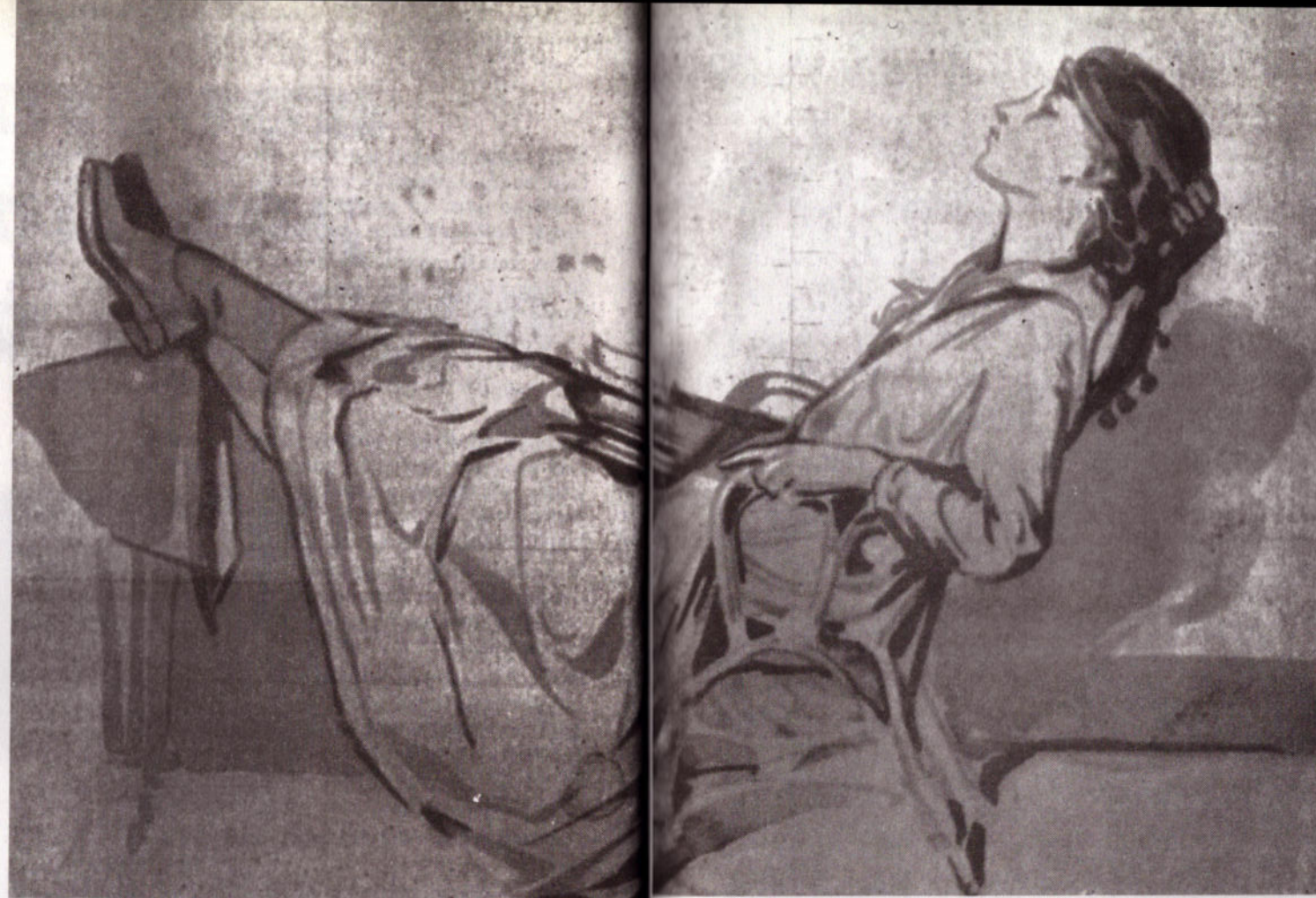
Ωστόσο, πιστεύω, χωρίς να μπορώ να το αποδείξω, άρα υπόθεση προς διερεύνηση, ότι η στάση αυτή είναι επιφανειακή και παράγεται από τα στερεότυπα που κατασκευάζουν τα ΜΜΕ, συνειπικουρούμενα από άλλους φορείς εξουσίας (πχ την αστυνομία).

Μια άλλη έρευνα, του Νίκου Τριμικλιωνίτη, που δημοσιεύτηκε στο βιβλίο "Into the Margins: Racism and Exclusion in Southern Europe", έδειξε ότι 171 από 189 δημοσιεύματα που αναλύθηκαν είχαν όχι απλώς αρνητικές αναφορές αλλά συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις, όπως "πονοκέφαλος", "πλημμύρα", "επιδημία", κλπ.

Επιτρέψτε μου να παραθέσω ένα-δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα αρθρογραφίας σε "σοβαρές" εφημερίδες - μάλιστα αμέσως μετά το γνωστό ξυλοδαρμό στα κρατητήρια της Λάρνακας τον Οκτώβρη του '98.

"... Αν στις πενήντα τόσες χιλιάδες νόμιμους και παράνομους εργάτες που έχουμε προστεθούν και μερικές χιλιάδες εξαθλιωμένοι ή και εγκληματίες λαθρομετανάστες, τους οποίους μάλιστα θα τους ταίζουμε τζάμπα και χρόνο με το χρόνο θα γεννοβολούν, σίγουρα σε μερικά χρόνια θα ψέσουμε με το ... καλαμάκι για να βρούμε κάποιον να μιλήσουμε ελληνικά και σίγουρα θα νιώθουμε ότι εμείς θα είμαστε οι αλλοδαποί σ' αυτό τον τόπο."

"Μήπως πρέπει να τους απελευθερώσουμε (σημ. τους "λαθρομετανάστες") για να κυκλοφορούν αδέσποτοι καθόλην την κυπριακή επικράτεια, δημιουργώντας, με τη

συμπεριφορά και την παρουσία τους, πλήθος προβλήματα σε βάρος των μονίμων και νομίμων πολιτών αυτής της χώρας."

Το ότι η ξενοφοβία και ο ρατσισμός καλλιεργείται εκ των άνω φαίνεται και από δηλώσεις Βουλευτών, Υπουργών και άλλων, που ταυτίζουν την ανεργία και την εγκληματικότητα με τους μετανάστες.

Χαρακτηριστικά, παρατίθενται μερικές τοποθετήσεις Βουλευτή σε συζήτηση στη Βουλή στο τέλος του 1997:

"Πέρα από τους παράνομους, που μπορεί να καταστούν πράκτορες οποιαδήποτε στιγμή, γιατί, όταν πληρώνει και παράνομα αφικνείται στην Κύπρο, για να πάρει £200 ή £150 το μήνα, γιατί οι ανάγκες τον υποχρεώνουν, πόσο πιο εύκολο είναι, αν κάποιος του δώσει χίλια δολάρια, απλώς να βάλει έναν εκρηκτικό μηχανισμό σε ένα ξενοδοχείο, σε πέντε ξενοδοχεία, σε τρεις επιχειρήσεις και την άλλη στιγμή να καταρρεύσει η οικονομία μας;"

"Το πιο σημαντικό: Εργοδοτούνται παράνομοι σε εστιατόρια, σε κέντρα αναψυχής και σε άλλους χώρους. Με ποιο πιστοποιητικό υγείας, κύριοι συνάδελφοι; Ποια πιθανώς είναι εκείνη η ασθένεια που μεταφέρει αυτός ο άνθρωπος, χωρίς να ελεγχθεί από γιατρό, χωρίς να εξασφαλιστεί πιστοποιητικό υγείας, όπως επιβάλλεται και υπάρχει διά του νόμου και των κανονισμών; Και εύχομαι να μην την πατήσουμε ούτε εμείς ούτε οποιοσδήποτε άλλος Κύπριος πολίτης, που απλώς μπορεί να πάρει το δείπνο του με κάποια προσφιλή του πρόσωπα και να βρεθεί ασθενής ή και να προκληθεί ο θάνατος στον ίδιο ή και σε οποιοδήποτε μέλος της οικογένειάς του."

Σε μια άλλη περίπτωση, γνωστός λαλίστατος Βουλευτής άφησε να νοηθεί ότι ούτε λίγο ούτε πολύ όλοι οι μετανάστες έχουν AIDS!

Φυσικά, ούτε στην Κύπρο, αλλά ούτε και στην Ελλάδα, με

πολύ μεγαλύτερα ποσοστά μεταναστών και εγκλήματος, τεκμηριώνεται ότι το έγκλημα που αφορά στους μετανάστες είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό τους στον πληθυσμό.

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι τα ποινικά αδικήματα και η διαφθορά που αποκαλύφθηκαν στο Τμήμα Μετανάστευσης, στην αστυνομία και αλλού, έχουν μεν σχέση με τους μετανάστες, οι οποίοι όμως ήταν τα θύματα παρά οι θύτες. Η έρευνα του Intercollege, χωρίς να την έχω διαβάσει αυτούσια, δεν φαίνεται να το ξεχωρίζει αυτό.

Η ξενοφοβία των Κυπρίων έχει επίσης να κάνει, κι εδώ είναι πιο ριζωμένη, με την οικονομική ανασφάλεια που νιώθουν και την ανερχόμενη ανεργία των τελευταίων 2-3 χρόνων. Κι εδώ, για μια ακόμα φορά, την κύρια ευθύνη φέρουν οι ηγέτες αυτού του τόπου (περιλαμβανόμενου σε κάποιο βαθμό και του Υπουργού Εργασίας), που δυστυχώς περιλαμβάνουν σ' αυτή την περίπτωση και τους ηγέτες των συνδικαλιστικών οργανώσεων, οι οποίοι συσχετίζουν την ανεργία με το "μεγάλο" αριθμό μεταναστών. Επιβεβαιώνεται έτσι μια προηγούμενη παρατήρησή μου ότι ο ρατσισμός αναπτύσσεται και ριζώνει σε εποχές οικονομικής ύφεσης, όπου εύκολα δαιμονοποιούνται οι ξένοι.

Φυσικά, αν η περιθωριοποίηση των μεταναστών γίνει κανόνας, δεν θα ήταν απίθανο να δούμε μια πραγματική αύξηση της εγκληματικότητας και το γνωστό φαύλο κύκλο "ανεχεια - περιθωριοποίηση - εγκληματικότητα" της αρνητικής κοινωνικής αλληλεπίδρασης, όπου ο μετανάστης-εγκληματίας οργανώνει την ταυτότητά του γύρω από τα χαρακτηριστικά που της αποδίδονται εκδηλώνοντας ανάλογη συμπεριφορά. Το γνωστό φαινόμενο του self-fulfilling prophesy.

Πόσο μεγάλος είναι ο κίνδυνος για φαινόμενα βίαιης ρατσιστικής συμπεριφοράς;

Σίγουρα δεν έχουμε στην Κύπρο, ακόμα, εμπρησμούς σπι-

τιών και βίαιες κακοποιήσεις και δολοφονίες μεταναστών όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, κι ελπίζουμε ότι η κυπριακή κοινωνία θα αναπτύξει αντιστάσεις για να αποφύγει τέτοια φαινόμενα. Ωστόσο, εκτός από τις περιπτώσεις επιθετικού ρατσισμού από αστυνομικά όργανα, που αναφέραμε ήδη, αυξάνονται οι περιπτώσεις κακοποίησης - ιδιαίτερα σεξουαλικής κακοποίησης γυναικών - από εργοδότες και τέλος αναπτύσσονται τάσεις μαζικής και επιθετικής απόρριψης μεταναστών, με καλύτερο παράδειγμα τις αντιδράσεις εναντίον των Ποντίων στην Πάφο.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, δεν μπορεί παρά να μας ανησυχούν ενέργειες όπως η διανομή φυλλαδίων στην Πάφο, υπογραμμένων από τη "Χρυσή Αυγή" με απειλές ότι "...θα τους κάψουμε ζωντανούς λίαν συντόμως ...".

Η κυπριακή κοινωνία, η οποία πολλά κέρδισε από τους ξένους, ήρθε η ώρα να ανतिकρύσει με σοβαρότητα αυτό το φαινόμενο, που είναι παγκόσμιο και που ήρθε εδώ και θα μείνει όσο η παγκόσμια κοινωνία θα στηρίζεται στην ανάπτυξη της υπανάπτυξης, οδηγώντας όλο και περισσότερες χώρες και τους λαούς τους στη φτώχεια και στη μιζέρια.

Το πρόβλημα δεν θα λυθεί με κατασταλτικά/αποτρεπτικά μέτρα, με τη μετατροπή της Κύπρου σε "φρούριο", στην προετοιμασία για την ένταξη στο "Φρούριο-Ευρώπη" της Συνθήκης Σιέγκεν.

Αυτό που χρειαζόμαστε είναι μια πολιτική προστασίας των δικαιωμάτων των μεταναστών, την εισαγωγή υπηρεσιών στήριξής τους, την καταπολέμηση των στερεοτύπων, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού, τη νομοθετική μεταρρύθμιση και, τέλος, μέτρα και υπηρεσίες στους τομείς της παιδείας, του πολιτισμού, της συμμετοχής και της ένταξης, έτσι που να κτίσουμε μια πολυπολιτισμική κοινωνία όπου η διαφορετικότητα θα είναι πλούτος κι όχι ανάθεμα.

Η πιο ενθαρρυντική εξέλιξη προς αυτή την κατεύθυνση είναι η δημιουργία και λειτουργία οργανώσεων πολιτών που έχουν στόχο τη στήριξη των μεταναστών. Μια τέτοια οργάνωση είναι και η Κίνηση Στήριξης Αλλοδαπών (ΚΙΣΑ), στην οποία ανήκω και η οποία στη σύντομη ζωή της έχει να επιδείξει πλούσια δράση όπως: Πολιτιστικά φεστιβάλ με συμμετοχή μεταναστών, επιστημονικά σεμινάρια, έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων για τα δικαιώματα των αλλοδαπών στις κύριες γλώσσες των εθνικών ομάδων που υπάρχουν στην Κύπρο, πύσεις για νομοθετική μεταρρύθμιση, κοινωνική παρέμβαση και τέλος ίδρυση Κέντρου Στήριξης Μεταναστών, που θα παρέχει καταφύγιο, νομικές συμβουλές, κοινωνικο-ψυχολογική και ηθική στήριξη, ευκαιρίες για πολιτιστική έκφραση, κτλ.

Σ' ένα τομέα όπου η κρατική πολιτική και μέριμνα είναι ανύπαρκτη, ωρίμασε και στην Κύπρο ο καιρός οι ίδιοι οι πολίτες και μάλιστα οι ευαισθητοποιημένοι πολίτες - κι εδώ πρέπει να ξεχωρίζουν οι κοινωνικοί επιστήμονες - να πάρουν την πρωτοβουλία και να παίξουν αποφασιστικό ρόλο στη δημιουργία μιας κοινωνίας όπου όλοι οι άνθρωποι θα τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης, ανεξάρτητα από το χρώμα, τη φυλή, τη θρησκεία, το φύλο, τις κομματικές, σεξουαλικές ή ιδεολογικές τους προτιμήσεις.

* Από πιλοτική έρευνα 1998 του συγγραφέα το 1998: Το 100% κοιμούνται στο σπίτι του εργοδότη, στην πλειοψηφία τους - 70% - έχουν έξοδο μόνο την Κυριακή.

Σημείωση: Το άρθρο αποτελεί εισήγηση στο 3ο Ετήσιο Κοινωνιολογικό Συνέδριο που έγινε στη Λευκωσία στις 14-16 Απριλίου 2000. Ο Δώρας Μιχαήλ είναι κοινωνικός ψυχολόγος και ιδρυτικό στέλεχος της Κίνησης Στήριξης Αλλοδαπών.

Μεγάλες και ραγδαίες κοινωνικές, οικονομικές, τεχνολογικές, δημογραφικές και άλλες αλλαγές κατά τα τελευταία χρόνια, έχουν μετατρέψει την Κύπρο σε μια πολιτισμικά πλουραλιστική κοινωνία, ανοιχτή σε έναν επίσης πλουραλιστικό κόσμο, ο οποίος όμως - ας σημειωθεί - βρίσκεται κάτω από την ισχυρή πολιτισμική επίδραση της Δύσης.⁽¹⁾

Η καινούρια αυτή κατάσταση έχει φέρει τους Κυπρίους σε στενή επαφή με πολλές άλλες κοινότητες, λαούς και πολιτισμούς, και έχει δημιουργήσει ένα πυκνότατο και πολυσχιδές πλέγμα σχέσεων μεταξύ τους, τόσο στο πλαίσιο της κυπριακής κοινωνίας όσο και πλανητικά.

Αν κρίνουμε από τη διεθνή εμπειρία, αλλά και από το είδος και την ένταση των προβλημάτων και προβληματισμών που έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στον κυπριακό χώρο, γύρω από το θέμα, μπορούμε χωρίς δόση υπερβολής να πούμε ότι η διαχείριση των διαπολιτισμικών σχέσεων - η οποία είναι συνυφασμένη με τη διαχείριση των σχέσεων μας με τη δική μας ταυτότητα και πολιτισμό - θα αποτελέσει στις επόμενες δεκαετίες μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την κυπριακή κοινωνία, και ειδικότερα για το επικρατέστερο της κομμάτι, την ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Εμείς, η ταυτότητά μας και οι άλλοι: Προκλήσεις για την κυπριακή κοινωνία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Σώτου Σιακίδη

Αντιλήψεις και στάσεις απέναντι σε εαυτούς και άλλους

Οι σχέσεις μεταξύ των διαφόρων πολιτισμικών ομάδων νοηματοδοτούνται και ταυτόχρονα διαμορφώνονται από τις αντιλήψεις και στάσεις που η κάθε ομάδα υιοθετεί για τους πολιτισμούς και τρόπους ζωής των άλλων ομάδων καθώς και για τον δικό της: για τη φύση και τη συγκριτική τους αξία για τις υπαρκτές, επιθυμητές και ανεπιθυμητές επιδράσεις μεταξύ τους.

Έτσι, οι αντιλήψεις και στάσεις αυτές είναι καθοριστικής σημασίας για τον τρόπο διαχείρισης των διαπολιτισμικών σχέσεων.

Ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, οι στάσεις απέναντι στους «άλλους» μπορούν να διακριθούν σε εκείνες απέναντι σε αυτό που χονδρικά ονομάζουμε «δυτικό πολιτισμό» και σε εκείνες απέναντι στους υπόλοιπους, τους μη δυτικούς. Σε σχέση με την κάθε ομάδα μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα ευρύ φάσμα αντιλήψεων και στάσεων οι οποίες πάντοτε συναρτώνται με αντιλήψεις και στάσεις - που ως μέλη της ελληνοκυπριακής κοινότητας - έχουμε απέναντι στη συλλογική μας ταυτότητα και παράδοση.

Απέναντι στη Δύση, μια μερίδα της ελληνοκυπριακής κοινότητας διακατέχεται από αισθήματα θαυμασμού, για τα οικονομικά, επιστημονικά και τεχνολογικά της επιτεύγματα, για την πνευματική και καλλι-

τεχνική της δημιουργία και καλλιέργεια, για τους δημοκρατικούς θεσμούς της, το κράτος δικαίου, κτλ. Η μερίδα αυτή είναι ανοιχτή σε δυτικές επιδράσεις, αισθάνεται περηφάνεια για τα πολλά ή λίγα δυτικά στοιχεία που θεωρεί ότι περιλαμβάνει ο δικός μας πολιτισμός, ενώ νοιώθει κατωτερότητα ή ακόμα και ντροπή για τα στοιχεία εκείνα που θεωρεί ότι του δίνουν «ανατολίτικο» χαρακτήρα, ακόμα κι όταν καταλογίζει ευθύνες στη Δύση γι' αυτή την κατάσταση μας.

Αντίθετα, άλλοι, ερμηνεύοντας τους δύο πολιτισμούς με διαφορετικό τρόπο, αξιολογούν τον δικό μας ελληνορθόδοξο ως ανώτερο από το δυτικό και υποστηρίζουν την προστασία του από την απειλή διάβρωσης του από τον πρώτο, την οποία πολλές φορές βλέπουν ως αποτέλεσμα ενός, παγκόσμιας εμβέλεια, πολιτισμικού ιμπεριαλισμού της Δύσης.

Απέναντι στους μη δυτικούς πολιτισμούς, από την άλλη, επικρατούν κατά το πλείστον είτε αδιαφορία, είτε αρνητικότερες στάσεις που κυμαίνονται από την υπεροψία και την περιφρόνηση μέχρι την ξενοφοβική μισαλλόδοξη, ή και ρατσιστική εχθρότητα. Οι πολιτισμοί αυτοί θεωρούνται γενικά κατώτεροι από τον δικό μας είτε γιατί είναι λιγότερο εκσυγχρονισμένοι - πλησιάζουν δηλαδή λιγότερο τη Δύση - απ' ότι εμείς, είτε γιατί τους λείπει η ελληνορθόδοξη παράδοση, είτε και για τους δύο λόγους ταυτόχρονα.

Ω, αντίβαρο προς τις αρνητικές στάσεις απέναντι σε άλλους πολιτισμούς - και ιδιαίτερα τις μη δυτικές πολιτισμικές ομάδες που διαβιούν στην Κύπρο - έχουν ενεργοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, άτομα και οργανωμένες ομάδες με στόχο την καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού και την προώθηση της αποδοχής και ίσης μεταχείρισης των πολιτισμικά διαφορετικών από εμάς.

Οι στάσεις αυτές στηρίζονται, ρητά ή υπόρρητα, σε θεμελιώδεις φιλοσοφικές παραδοχές για τη φύση των αξιών και των αξιολογήσεων, και πιο συγκεκριμένα για την οικουμενικότητα ή όχι όλων των αξιών ή μερικών από αυτές.

Στο υπόλοιπο του κειμένου αυτού θα σκιαγραφήσω μια συγκεκριμένη θεώρηση του θέματος - εκείνη του σύγχρονου Γερμανού φιλοσόφου Γιούργκεν Χάμπερμας - και θα προσπαθήσω να δείξω, αδρομερώς, πώς με την βοήθεια της θα μπορούσαμε να αντιμετωπίσουμε την πρόκληση των διαπολιτισμικών μας σχέσεων.

Τέλος, θα αναφερθώ σύντομα στο δυναμικό ρόλο της κοινωνιολογίας στην αντιμετώπιση της εν λόγω πρόκλησης.

Οικουμενισμός Vs Σχετικισμός

Θα αρχίσω με μερικά κριτικά σχόλια για δύο μονόπλευρες, μη ικανοποιητικές προσεγγίσεις στο θέμα των αξιών, τον «οικουμενισμό» και το «σχετικισμό».

Σύμφωνα με την οικουμενιστική προσέγγιση υπάρχει μια μόνο έγκυρη εκδοχή, μια «αλήθεια», για όλους τους ανθρώπους σχετικά με το τι έχει αξία και πώς πρέπει να ζούμε. Τα κυριότερα μέσα πρόσβασης προς αυτή την αλήθεια, τα οποία έχουν προταθεί από τις διάφορες οικουμενιστικές θεωρίες, είναι η Θεία αποκάλυψη και ο ορθός λόγος.

Μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη οικουμενιστικών θεωριών: (α) Εκείνες σύμφωνα με τις οποίες η αξιολογική αλήθεια καλύπτει όλες ή τις περισσότερες πτυχές της ζωής, και οι οποίες μπορούν να ονομαστούν «μαξimalιστικές» θεωρίες και εκείνες που περιορίζουν την εμβέλεια της αξιολογικής αλήθειας σε ορισμένους μόνο τομείς, και τις οποίες θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως «μινιμαλιστικές».

Ανάμεσα στις μαξimalιστικές θεωρίες συγκαταλέγονται αρκετές θρησκείες και ορισμένες πολιτικές ιδεολογίες. Μινιμαλιστικές είναι κυρίως οι θεωρίες του φιλελευθερισμού. Γι' αυτές, οικουμενική εγκυρότητα έχουν μόνο μερικές θεμελιώδεις αξίες και αρχές (π.χ. ελευθερία έκφρασης, δικαίωμα ιδιοκτησίας, κ.ά.) ενώ πέρα απ' αυτόν τον οικουμενικά δεσμευτικό πυρήνα το κάθε άτομο έχει το δικαίωμα ακολουθεί τις δικές του επιλογές.

Στο βαθμό, όμως που υπάρχουν περιο-

σότερες από μια εκδοχές της οικουμενικής αξιολογικής αλήθειας, αποκλειστική εγκυρότητα, ανθρώπινες σχέσεις τείνουν να κυριαρχούνται από αμοιβαία υπεροψία, μισαλλοδοξία, συγκρούσεις και το δίκαιο του ισχυροτέρου. Κι αυτό αποτελεί τεράστιο πρόβλημα για τον αξιολογικό οικουμενισμό, τόσο τον μαξimalιστικό όσο και - στο πιο περιορισμένο πεδίο εμβέλειας του - τον μινιμαλιστικό.

Σύμφωνα με τις σχετικιστικές θεωρίες, από την άλλη, οι αξίες, οι αρχές, οι κανόνες, οι ανάγκες, οι επιθυμίες και τα άλλα αξιολογικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους, παράγονται πάντα στο πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνιών, πολιτισμών, τρόπων ζωής, και έχουν ισχύ μόνο στο εσωτερικό αυτού του πλαισίου. Δεν έχουν εξωκοινωνική προέλευση, ούτε και υπάρχει κάποιο εξωκοινωνικό αρχιμήδαιο σημείο από όπου μπορούν να κριθούν. Η εγκυρότητα τους, η αλήθεια τους, είναι σχετική με το πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο ανήκουν.

Κατά την άποψη αυτή αφού δεν υπάρχει τρόπος να συγκριθούν μεταξύ τους διαφορετικοί πολιτισμοί ή τρόποι ζωής όλοι είναι ισότιμοι - δεν υπάρχει καλύτερος και υποδεέστερος, ανώτερος και κατώτερος.

Οι υποστηρικτές τέτοιων απόψεων, όπως οι κοινοτιστές και οι μετανεωτερικοί, τείνουν να είναι υπέρμαχοι της αρμονικής συμβίωσης διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων, σε ένα πλαίσιο αμοιβαίας αναγνώρισης και αλληλοσεβασμού.

Και αυτή η προσέγγιση όμως έχει ορισμένες σοβαρές αδυναμίες:

1. Μας υποχρεώνει να αποδεχτούμε, χωρίς περαιτέρω προβληματισμό, ως εξίσου έγκυρες με οποιοδήποτε άλλες, πρακτικές που ασκούνται ή ασκούνται στο παρελθόν σε άλλους πολιτισμικούς χώρους, οι οποίες, παρόλον που είναι ή ήταν (εσωτερικά) αποδεκτές στους χώρους αυτούς, φαίνονται από την δική μας σκοπιά ηθικά απαράδεκτες και αποκρουστικές. Παραδείγματα τέτοιων πρακτικών είναι οι ανθρωποθυσίες, το δουλεμπόριο, η άνιση μεταχείριση των γυναικών, η αποκοπή μελών του σώματος ως τιμωρία, κ.ά.

2. Ενέχει έντονες τάσεις συντηρητισμού, θεωρώντας τους ανθρώπους εγκλωβισμένους στις δικές τους παραδόσεις, μη δυνάμενους να επιφέρουν στον ατομικό και συλλογικό τους βίο οποιοδήποτε αλλαγές που να υπερβαίνουν τα όρια των παραδόσεων αυτών.

3. Δεν μπορεί να εξηγήσει πώς είναι δυνατή η υιοθέτηση κοινών πλαισίων

συνύπαρξης μεταξύ διαφορετικών λαών και πολιτισμών.

4. Η υποστήριξη, εκ μέρους των σχετικιστών της αρμονικής συνύπαρξης, της αμοιβαίας αναγνώρισης, του αλληλοσεβασμού, κτλ, μεταξύ όλων των πολιτισμών, αποτελεί υπόρρητη αποδοχή οικουμενικών αξιών, και στην ουσία αυτοαναιρεί τον ίδιο το σχετικισμό.

Συναινετική οικουμενικότητα του δικαίου σχετικότητας του αγαθού

Η προσέγγιση του Χάμπερμας - στην οποία τώρα θα στραφώ - αποτελεί, κατά την άποψή μου, μια πιο ικανοποιητική λύση του μεγάλου και δυσκολότατου αυτού προβλήματος, καταρθώνοντας να αποφύγει τις μεγαλύτερες αδυναμίες των άλλων δύο, χωρίς όμως να παραγνωρίσει της θετικότερες τους πλευρές.

Συμφωνώντας με τον Καντ (του οποίου η θεωρία είναι ίσως το καλύτερο παράδειγμα μινιμαλιστικού οικουμενισμού),

ο Χάμπερμας πιστεύει ότι πρέπει και μπορεί να γίνει μια διάκριση και ένας διαχωρισμός μεταξύ του ηθικά ορθού, ή δικαίου, από τη μια, και του καλού, ή αγαθού, από την άλλη.⁽²⁾ Το πρώτο (το ηθικά ορθό, το δίκαιο), εκφράζεται με τη μορφή κανόνων οι οποίοι καθορίζουν την περιοχή του υποχρεωτικού (τι επιβάλλεται και τι απαγορεύεται, και κατ' επέκταση τι επιτρέπεται, τι αποτελεί δικαίωμα).

Το δεύτερο (το καλό, το αγαθό), αναφέρεται στο προτιμητέο, το επιθυμητό, το συμφέρον, το ενδιαφέρον, αυτό που αποτελεί συστατικό στοιχείο της ευτυχίας, του ευ ζην.

Κατά τον Χάμπερμας, όπως και κατά τον Καντ, οι κανόνες ηθικής, με την πιο πάνω έννοια, έχουν οικουμενική ισχύ, ενώ οι αντιλήψεις για το αγαθό είναι σχετικές με τον προτιμότερο τρόπο ζωής ατόμων, ομάδων ή πολιτισμών και δεν μπορούν να έχουν οικουμενικές αξιώσεις. Μπορούν να υπάρχουν πολλές, εξίσου αποδεκτές, τέτοιες αντιλήψεις και τρόποι ζωής.

Το καίριο ερώτημα φυσικά είναι πώς μπορούν να καθοριστούν οι οικουμενικά δεσμευτικοί κανόνες ηθικής και δικαίου και, με αυτό τον τρόπο, να οριοθετηθεί επίσης η περιοχή του δικαιώματος υιοθέτησης διαφορετικών αντιλήψεων για το αγαθό, της επιλογής διαφορετικών τρόπων ζωής.

Τόσο ο Χάμπερμας όσο και ο Καντ απαντούν ότι αυτός ο διαχωρισμός μπορεί να γίνει μέσω του ορθού λόγου. Οι δύο φιλόσοφοι όμως αντιλαμβάνονται τον ορθό λόγο με διαφορετικό τρόπο. Ο Καντ, έχοντας ως αφετηρία μια υποκειμενική αντίληψη του λόγου και μια ατομιστική αντίληψη της ανθρώπινης αυτονομίας, θεωρεί ότι ο κάθε άνθρωπος - ως λογικό ον, και ιδιαίτερα στηριζόμενος στην ορθολογική ιδέα της αμεροληψίας - μπορεί να ορίσει κανόνες που να έχουν ισχύ όχι μόνο για τον εαυτό του αλλά και για όλους τους ανθρώπους: κι αφού ο ίδιος ορθός λόγος ενυπάρχει στον καθένα, είναι δυνατόν όλοι να καταλήξουν, ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο, στα ίδια συμπεράσματα περί του ηθικού και δικαίου.

Ο Χάμπερμας, από την άλλη, ξεκινά από μια διυποκειμενική αντίληψη του λόγου και της αυτονομίας, και σε αυτή τη βάση αναπτύσσει μια μη ατομιστική «ηθική του διαλόγου». Σύμφωνα με τον Χάμπερμας κανένα μεμονωμένο άτομο ή επί μέρους ομάδα δεν είναι δυνατόν να θεσμοθετήσει κανόνες που να έχουν ισχύ, που να έχουν αξιώσεις εγκυρότητας για όλους. Μια οικουμενικά δεσμευτική θεσμοθέτηση μπορεί να γίνει μόνο με την συναίνεση όλων των θιγομένων.

Ο ίδιος διατυπώνει το κριτήριο του για την επιλογή έγκυρων οικουμενικών κανόνων, τη λεγόμενη αρχή της καθολικότητας, ως εξής:

«Κάθε έγκυρος κανόνας θα πρέπει να πληροί την προϋπόθεση, οι συνέπειες και παρενέργειες οι οποίες εμφανίζονται (ή προβλέπονται) κάθε φορά εξ αιτίας της γενικής τήρησης του κανόνα για την ικανοποίηση των διαφερόντων ενός οποιουδήποτε μεμονωμένου ατόμου, να μπορούν να γίνουν αποδεκτές από όλους τους θιγόμενους...»⁽³⁾

Η συναίνεση για την οποία γίνεται εδώ λόγος δεν είναι μια οποιαδήποτε υπαρκτή συναίνεση, αλλά μια συναίνεση που προκύπτει από διαδικασίες που ο Χάμπερμας ονομάζει «πρακτικούς διαλόγους». Οι διάλογοι αυτοί είναι διεξοδικές συζητήσεις για ένα κανόνα, όπου όλοι οι συμμετέχοντες - δηλαδή όλοι οι θιγόμενοι από τον υπό συζήτηση κανόνα - έχουν πρόσβαση στις αναγκαίες πληροφορίες, έχουν ίσες (και απεριόριστες) ευκαιρίες και δυνατότητες έκφρασης των απόψεων και ανάπτυξης των επιχειρημάτων τους, και όπου μετρά μόνο η δύναμη του επιχειρήματος και καμιά άλλη.

Αυτού του είδους η συναίνεση, και οι αναγκαίες συνθήκες μέσα στις οποίες πρέπει να προκύψει, είναι φυσικά ένα ιδεώδες το οποίο ποτέ δεν θα μπορούμε να πούμε ότι έχει πλήρως επιτευχθεί. Είναι όμως σημαντική ως ρυθμιστική ιδέα με βάση την οποία μπορούν, σε διαφορετικές περιπτώσεις, να καθοριστούν κριτήρια για το πότε μια υπαρκτή θεσμοθέτηση ενός δεσμευτικού κανόνα μπορεί να θεωρηθεί έγκυρη. Τέτοια κριτήρια θα ήταν, π.χ. διαφορετικά για περιπτώσεις ηθικών κανόνων, από ότι για περιπτώσεις κρατικών νομοθεσιών. Και όντως, στη βάση αυτή ο Χάμπερμας προχωρεί για να επεξεργαστεί μια ολοκληρωμένη θεωρία της δημοκρατίας όπου έμφαση δίνεται στη συναίνεση επί των διαδικασιών μέσω των οποίων διαμορφώνονται απόψεις και λαμβάνονται αποφάσεις.

Η ρυθμιστική αυτή ιδέα της συναίνεσης διασφαλίζει τη μεταβλητότητα της διαχωριστικής γραμμής μεταξύ οικουμενικά δεσμευτικού και μη. Αποτέλεσμα της δογματικής προσκόλλησης στην οποία υπαρκτή γραμμή, δίνοντας το δικαίωμα σε οποιαδήποτε μερίδα των θιγόμενων να απαιτήσει επανεξέταση ενός θέματος όταν θεωρεί ότι μια προηγούμενη σχετική συναίνεση δεν των ικανοποιεί πλέον υπό το φως νέων δεδομένων ή θεωρήσεων.

Η χαμπερμασιανή ηθική του διαλόγου όμως, ενώ ενσωματώνει στοιχεία του (μινιμαλιστικού) οικουμενισμού, αναγνωρίζει ταυτόχρονα την εγκυρότητα

ορισμένων πτυχών του κοινοτισμού και άλλων μορφών σχετικισμού.

Πάνω απ' όλα, δέχεται την άποψη ότι οι αξίες, οι ανάγκες, οι επιθυμίες, τα συμφέροντα, τα ενδιαφέροντα, οι προτιμήσεις, τα γούστα, οι ατομικές και συλλογικές ταυτότητες μας, παράγονται εντός του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος στο οποίο κοινωνικοποιούμαστε και λειτουργούμε, περιλαμβανομένου και του πλέγματος σχέσεων που αναπτύσσουμε με άλλους λαούς και πολιτισμούς. Και δεν θα μπορούσε να ήταν διαφορετικά. Δεν θα ήταν δυνατός οι αντιλήψεις μας για το ποιο είμαστε και τι έχει αξία στη ζωή να παραχθούν ή να ανακαλυφθούν σε ένα εξωκοινωνικό, υπερβατικό επίπεδο. Κι ο ρόλος των πρακτικών διαλόγων με στόχο τη συναίνεση, που προτείνει ο Χάμπερμας, δεν είναι να γεννήσουν ή να ανακαλύψουν υπερβατικές αξίες και στη συνέχεια να τις εισαγάγουν εντός της κοινωνίας, αλλά να επιλέξουν, ανάμεσα σε διαφορετικούς κανόνες που προτείνονται από την ίδια την κοινωνία, εκείνους που είναι γενικά αποδεκτοί ως οι καταλληλότεροι από τη σκοπιά των αξιών της αντίληψης για το ευ ζην, της ιδέας περί αγαθού) του κάθε μέλους της κοινωνίας.

Οι συνιστώσες όμως αυτών των μη οικουμενικών αντιλήψεων για το ευ ζην, οι αξίες, ανάγκες, προτιμήσεις, κτλ, οι οποίες είναι συνυφασμένες με ατομικές ή συλλογικές ταυτότητες και τρόπους ζωής, παρόλο που παράγονται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα και διαφέρουν ανάλογα με αυτά τα περιβάλλοντα, δεν αποτελούν «μοίρα» για τους ανθρώπους. Μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα στοχασμού και κριτικής εξέτασης με αποτέλεσμα να διαφοροποιηθούν.

Πρόκειται για μια διαδικασία ατομικής ή συλλογικής αυτοερμηνείας, αυτοανακάλυψης, αυθεντικής έκφρασης και αυτοκαθορισμού, μια διαδικασία που επιτρέπει σε άτομα και ομάδες να βρίσκονται σε επαφή με τον εαυτό τους και σε μια αμφίδρομη, κριτική και δημιουργική σχέση με τον κοινωνικό τους περίγυρο και την πολιτισμική τους παράδοση, χωρίς να χρειάζεται γι' αυτό να επικαλούνται υπερβατικές αλήθειες.

Τέτοιες διεργασίες αποσαφήνισης και καθορισμού αντιλήψεων περί του αγαθού είναι απαραίτητες για την υιοθέτηση άποψης πάνω σε κανόνες στο πλαίσιο πρακτικών διαλόγων, μπορούν όμως να λάβουν χώρα και ανεξάρτητα από αυτούς.

Όλες οι αντιλήψεις για το αγαθό, για το ευ ζην, που άτομα ή ομάδες (περιλαμβανομένων και ολόκληρων λαών)

ενστερνίζονται ανά πάσα στιγμή - εφόσον βέβαια συνάδουν με τους οικουμενικούς κανόνες στους οποίους αυτά τα άτομα ή ομάδες θα έχουν συναίνεση - είναι για τον Χάμπερμας εξίσου αποδεκτές και σεβαστές. Η εγκυρότητα τους - η οποία ισχύει μόνο για τον «ιδιοκτήτη» τους (δηλαδή το άτομο ή την ομάδα που τις ενστερνίζεται) - μπορεί να αμφισβητηθεί μόνο από τον ίδιο τον ιδιοκτήτη, ή (αν αυτό γίνει από άλλους) μόνο από τη σκοπιά του ιδιοκτήτη.

Προεκτάσεις για την κυπριακή κοινωνία

Υπό το φως της πιο πάνω χαμπερμασιανής θεώρησης, μπορούμε να δώσουμε ορισμένες επιγραμματικές απαντήσεις στα ερωτήματα που είχαμε θέσει νωρίτερα αναφορικά με τις προσεγγίσεις που θα πρέπει να υιοθετήσουμε απέναντι στους «άλλους» λαούς και πολιτισμούς - δυτικούς και μη - με τους οποίους αναπόφευκτα συνυπάρχουμε στον σημερινό παγκοσμιοποιημένο κόσμο και την πλουραλιστική μας κοινωνία, καθώς και απέναντι στον εαυτό μας και την παράδοσή μας.

Απέναντι στη Δύση δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε εκ προοιμίου μια ολοκληρωτικά θετική ή ολοκληρωτικά αρνητική στάση. Θα πρέπει να προσεγγίσουμε τα στοιχεία του «δυτικού πολιτισμού» με την επίγνωση ότι κάποια απ' αυτά που η Δύση - ρητά ή υπόρητα - προβάλλει ως οικουμενικά, ίσως πράγματι να έχουν την δυνατότητα να περάσουν το χαμπερμασιανό τέστ της οικουμενικής εγκυρότητας όταν υποβληθούν σε αυτό, έστω και αν είναι κατά κύριο λόγο δημιουργήματα του δυτικού πολιτισμού. Υποψήφια μέλη αυτής της κατηγορίας είναι ενδεχομένως τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως έχουν διακηρυχθεί από διεθνείς οργανισμούς (οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό ελέγχονται από τη Δύση) και οι δημοκρατικοί θεσμοί.

Η εκ πρώτης όψεως αναγνώριση εκ μέρους μας τέτοιων πιθανά οικουμενικών στοιχείων είναι δυνατόν να στηρίζεται σε ορισμένα κριτήρια (πέραν της δικής μας ατομικής ή ομαδικής ηθικής διαίσθησης). Δύο τέτοια κριτήρια είναι:

1. Κατά πόσον ένα στοιχείο αποτελεί αναγκαία συνθήκη για τη διεξαγωγή ορθολογικών πρακτικών διαλόγων (π.χ. ελευθερία έκφρασης, ελευθερία

από πνευματική χειραγώγηση, δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες κτλ).

2. Κατά πόσον ένα στοιχείο, στο (δυτικό) περιβάλλον όπου έχει παραχθεί κι ακόμα καλύτερα και σε άλλους, διαφορετικούς πολιτισμικά χώρους, έχουν υποβληθεί με επιτυχία σε δοκιμασίες που πλησιάζουν κατά ένα σημαντικό βαθμό στις σχετικές χαμπερμασιανές δοκιμασίες (π.χ. δημοκρατικές διαδικασίες συνοδευόμενες από ευρεία δημόσια συζήτηση).

Πέραν όμως από τέτοιες εκ πρώτης όψεως αναγνωρίσεις οικουμενικότητας, μπορούμε να συμμετέχουμε ενεργά με τους δικούς μας προβληματισμούς και απόψεις στις διεθνείς διεργασίες και δραστηριότητες (νομικές, πολιτικές, πολιτιστικές, επιστημονικές) όπου συζητούνται ή καθορίζονται δεσμευτικοί κανόνες (εκεί όπου η Δύση είναι συνήθως έντονα παρούσα).

Τον δυτικό πολιτισμό όμως, παράλληλα με αυτή τη θετική προδιάθεση απέναντι σε ορισμένες σημαντικές πτυχές του, θα πρέπει να τον αντιμετωπίζουμε και με επιφυλακτικότητα. Να τον προσεγγίζουμε και με την επίγνωση ότι κάποια από τα συστατικά στοιχεία της δικής του ιδιαίτερης αντίληψης για το ευ ζην, του δικού του τρόπου ζωής, των δικών του συμφερόντων, προωθούνται επίσης ως έχοντα πανανθρώπινη αξία. Κι αυτό γίνεται συνήθως με τη χρησιμοποίηση της τεράστιας τεχνολογικής και οικονομικής πανοπλίας της Δύσης.

Ναντι σε ορισμένες σημαντικές πτυχές του, θα πρέπει να τον αντιμετωπίζουμε και με επιφυλακτικότητα. Να τον προσεγγίζουμε και με την επίγνωση ότι κάποια από τα συστατικά στοιχεία της δικής του ιδιαίτερης αντίληψης για το ευ ζην, του δικού του τρόπου ζωής, των δικών του συμφερόντων, προωθούνται επίσης ως έχοντα πανανθρώπινη αξία. Κι αυτό γίνεται συνήθως με τη χρησιμοποίηση της τεράστιας τεχνολογικής και οικονομικής πανοπλίας της Δύσης.

Απέναντι σε τέτοια μη οικουμενικά στοιχεία, αφού βεβαιωθούμε ότι όντως πρόκειται για τέτοια, οφείλουμε φυσικά να επιδείξουμε τον σεβασμό που δικαιούται οποιοσδήποτε ξένος πολιτισμός. Ακόμα, θα μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε εποικοδομητικά και να διδαχτούμε απ' αυτά. Σε οποιαδήποτε περίπτωση όμως, θα πρέπει να επιμείνουμε στην καλλιέργεια συνθηκών για μια όσο το δυνατό πιο ισότιμη σχέση.

Σε σχέση με τις - κυρίως μη δυτικές - πολιτισμικές κοινότητες που διαβιούν στην Κύπρο, ο γενικός στόχος θα πρέπει να είναι η αποδοχή, ο σεβασμός και η ισότιμη μεταχείριση όλων των διαφορετικών αντιλήψεων για το αγαθό, όλων των ιδιαίτερων τρόπων ζωής, μέσα σε ένα πλαίσιο κανόνων που ισχύει για όλους αλλά είναι και αποδεκτό από όλους.

Αυτό σημαίνει, πρώτον, ότι θα καλλιεργηθούν συνθήκες που να επιτρέπουν και να ενθαρρύνουν την ισότιμη συμμετοχή όλων των ομάδων στη διαμόρφωση ενός κοινού πλαισίου κανόνων (για κατοχύρωση των ομάδων ενάντι αστην τυχόν ανεπαρκή συμμετοχή τους, το κοινό πλαίσιο κανόνων θα πρέπει να περιλαμβάνει όλους τους διεθνώς αποδεκτούς κανόνες στους οποίους το κράτος έχει συναίνεση)· δεύτερον, ότι οι διάφορες πολιτισμικές ομάδες δεσμεύονται να εγκαταλείψουν τυχόν στοιχεία του ιδιαίτερου τρόπου ζωής τους τα οποία αντιβαίνουν στο πλαίσιο κανόνων στο οποίο έχουν συναίνεση· τρίτο, η δεσπόζουσα πολιτισμική και πολιτική ομάδα (η ελληνοκυπριακή) δεν θα προσπαθήσει να αφομοιώσει τους άλλους πολιτισμούς· τουναντίον θα μπορούσε να αναπτύξει μαζί τους - όπως και με τη Δύση - μια σχέση δημιουργικής επικουρίας.

Αναφορικά με το θέμα της ευθύνης του κράτους απέναντι στους ιδιαίτερους πολιτισμούς και τρόπους ζωής των κοινοτήτων που ζουν στην Κύπρο, που είναι καθοριστικό για την αντίληψη που έχει κάποιος για την πολύ πολιτισμικότητα, η χαμπερμασιανή προσέγγιση διαφέρει και από τη φιλελεύθερη και από την κοινοτιστική.⁽⁴⁾

Η φιλελεύθερη άποψη θέλει το κράτος να εγγυάται το δικαίωμα του ατόμου να επιλέγει τρόπο ζωής, όχι όμως και να προσφέρει στους συλλογικούς τρόπους ζωής των διαφόρων κοινοτήτων την υποστήριξη που χρειάζονται για να μπορούν να είναι πραγματικά αντικείμενα επιλογής για τα άτομα.

Αντίθετα, οι κοινοτιστές θέλουν το κράτος να λαμβάνει μέτρα που διασφαλίζουν τη διατήρηση παράδοσης

και του συλλογικού τρόπου ζωής κάθε κοινότητα καθώς και την απαραίτητη για το σκοπό αυτό κοινωνικοποίηση των μελών της, πράγμα που θα απόβαινε εις βάρος των ατομικών δικαιωμάτων των τελευταίων.

Αποτελώντας ένα είδος σύνθεσης των δύο αυτών θέσεων, η χαμπερμασιανή προσέγγιση τάσσεται υπέρ της παροχής από το κράτος βοήθειας και υποστήριξης προς τις διάφορες πολιτισμικές κοινότητες, αλλά το βαθμό που αυτό απαιτείται και επιτρέπεται από τα ατομικά δικαιώματα.

Τα πιο πάνω έχουν εν πολλοίς προδιαγράψει και την ενδεικνυόμενη **στάση απέναντι στη δική μας πολιτισμική ταυτότητα.**

Μέσα από ένα διαρκή και αμοιβαία ερμηνευτικό διάλογο με την παράδοση μας, καθώς και με τους πολιτισμούς των κοινοτήτων και των λαών με τους οποίους ερχόμαστε σε επαφή, θα πρέπει να καθορίζουμε και να επανακαθορίζουμε το ποιο είμαστε και ποιοι θέλουμε να γίνουμε.

Οι αντιλήψεις μας για το ευ ζειν κι ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής μας θα πρέπει ανά πάσα στιγμή να βρίσκεται σε αρμονία με το πλαίσιο κανόνων που με δική μας αποδοχή ισχύουν για όλους, στη δική μας κοινωνία αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αν η αρμονία αυτή απουσιάζει σε κάποιες περιπτώσεις, θα πρέπει να την οικοδομήσουμε, επαναπροσδιορίζοντας κάποια στοιχεία της ταυτότητάς μας, ή όπου αυτό - μετά από ικανό προβληματισμό - κρίνεται απορριπτό, να επιδιώκουμε την οικοδόμηση της αρμονίας μέσω της επίτευξης μιας νέας συναίνεσης για τους προβληματικούς για μας κανόνες.

Στην αρχή μίλησα για τη διαχείριση των διαπολιτισμικών σχέσεων, για την τήρηση των κατάλληλων στάσεων απέναντι στους άλλους και απέναντι στην ταυτότητα μας, ως μεγάλη πρόκληση για την κυπριακή κοινωνία. Θα ήθελα να προσθέσω ότι τα θέματα αυτά αποτελούν και πρόκληση για την κυπριακή κοινωνιολογία.

Η κοινωνιολογική έρευνα καλείται να αναζητήσει απαντήσεις σε δύο κατηγορίες πραγματολογικών (factual) ερωτημάτων: Η μια αφορά την υφιστάμενη κατάσταση των διαπολιτισμικών σχέσεων και των σχετικών αντιλήψεων και στάσεων που τις νοηματοδοτούν και διαμορφώνουν καθώς και τις τάσεις που παρατηρούνται σε αυτών. Η άλλη κατηγορία ερωτημάτων αφορά τους δυνατούς τρόπους μετακίνησης από την υφιστάμενη κατάσταση προς την επιθυμητή.

Αναπτύσσοντας ερευνητική δραστηριότητα σε αυτά τα (πραγματολογικά) πεδία, η κοινωνιολογία θα μπορούσε να διαδραματίσει ένα κριτικό και συνάμα καθοδηγητικό κοινωνικό ρόλο, σε σχέση με το υπό συζήτηση πρόβλημα. Για να το επιτύχει όμως αυτό, η κοινωνιολογία είναι φανερό πως θα πρέπει να θέτει τα ερευνητικά της ερωτήματα με βάση αξιολογικής φύσεως αντιλήψεις για την επιθυμητή κατάσταση των διαπολιτισμικών σχέσεων, και να διατυπώνει τα ερωτήματα αυτά με τους όρους που συνθέτουν το εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο εκφράζονται οι αξιολογικές αυτές αντιλήψεις.

Η χαμπερμασιανή θεώρηση - επεξεργασμένη, φυσικά, πολύ περισσότερο από ότι στη σύντομη αυτή παρουσίαση θα μπορούσε, κατά την άποψη μου, να αποτελέσει ένα τέτοιο εννοιολογικό και αξιολογικό πλαίσιο στην υπηρεσία μιας κριτικής κοινωνιολογίας των διαπολιτισμικών σχέσεων στην Κύπρο.

Σημειώσεις:

1. Το κείμενο αυτό παρουσιάστηκε στο 3ο Ετήσιο Συνέδριο του Συνδέσμου Κοινωνιολόγων Κύπρου, με γενικό θέμα «Κυπριακή Κοινωνία: Συνέχεια και Αλλαγή», που έγινε στη Λευκωσία στις 14-16 Απριλίου 2000.

Η δημοσίευσή του στο Εξ Υπαρχής μπορεί να θεωρηθεί και ως συμβολή στον διάλογο που διεξάγεται στις σελίδες του περιοδικού γύρω από το θέμα της οικουμενικότητας ή σχετικότητας των δυτικών και άλλων αντιλήψεων, θεσμών και πρακτικών που αφορούν αξίες, δικαιώματα, κτλ.

(βλ. Βάσου Αργυρού: (α) Εθνοκεντρισμός, εξευρωπαϊσμός και η «αβάστακτη ελαφρότητα» του μετα-αποικιακού μας είναι», τεύχος 1, σελ. 38-9, (β) «Εξ υπαρχής», ή πάντα στη βάση της πολιτισμικής μας εξάρτησης; τεύχος 4, σελ. 56. Σταύρου Τομπάζου: 13 θέσεις πάνω στο «Δυτικό Πολιτισμό», τεύχος 5, σελ. 60-1. Νιαζί Κιζιλγιουρέκ: (α) «Τα ανθρώπινα δικαιώματα τον 21ο αιώνα - Προκλήσεις και προοπτικές», τεύχος 2, σελ. 28-9, (β) «Η παγκόσμια αταξία και ο ρόλος των Ηνωμένων Εθνών», τεύχος 4, σελ. 22-4, (γ) «Εγώ απόψε είμαι Τούρκος Μαντάμ» - Εθνικές μειονότητες και η ιδιότητα του πολίτη, τεύχος 6, σελ. 36-9).

2. Βλ. «On the Pragmatic, the Ethical and the Moral Employments of Practical Reason», στο J. Habermas, Inatification and Application, Polity Press, Λονδίνο 1993.

3. Βλ. J. Habermas, Η Ηθική της Επικοινωνίας, Εναλλακτικές Εκδόσεις / Δοκίμια 8, Αθήνα, 1997, σ. 80.

4. Βλ. Τσαρλς Ταϊλор: Πολυπολιτισμικότητα, Πόλις, Αθήνα, 1997 και J. Habermas: Αγώνες αναγνώρισης στο δημοκρατικό κράτος δικαίου, Νέα Σύνορα - Λιβάνη, Αθήνα, 1994.

Η δεκαετία του 40 και η Διασκεπτική: Μια χαμένη ευκαρία ή μια περιπετειώδης γέννα; (συνεισφορά στον αγώνα της μνήμης ενάντια στη λήθη)

Βιβλιοκριτική / σχόλιο με αφορμή το βιβλίο του Ρολάνδου Κατσιαιούνη «Η Διασκεπτική 1946-1948», με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945¹

Αντρέα Παναγιώτου

φωτογραφία από την ταινία του Γιάννη Ιωάννου «Νεκρωμένοι αέρης»

«Μια φορά κι ένα καιρό... Γεννήθηκα στη Βομβάη. Όχι, όχι δεν μπορώ να αποφύγω την χρονολογία. Γεννήθηκα στις 15 Αυγούστου του 1947...[...] Για την ακρίβεια, ήταν μεσάνυχτα. Οι δείχτες του ρολογιού ενώθηκαν ευλαβικά για να χαιρετίσουν τη γέννησή μου. Σιγά, εξηγήσου. Γεννήθηκα εκείνο ακριβώς το λεπτό που η Ινδία αποκτούσε την ανεξαρτησία της. Αναδύθηκα στον κόσμο, γύρω μου λαχωνιάσματα και έξω από το παράθυρο πυροτεχνήματα και πλήθη ανθρώπων. [...] Εκείνη την νύχτα το πεπρωμένο μου δέθηκε άρρηκτα με το πεπρωμένο της χώρας και οι δείχτες του ρολογιού που χαιρέτησαν ευλαβικά την γέννησή μου, σημάδεψαν αμετάκλητα αυτόν τον δεσμό».

Salman Rushdie,
Τα παιδιά του μεσονυχτίου

«...αν οι έννοιες της πατρίδας και της εθνικής απελευθέρωσης υπήρξαν διαφορετικές για διαφορετικούς Κυπρίους, αυτό δεν αποδεικνύει τίποτε άλλο, παρά το ότι η ιστορία της Κύπρου είναι μια συνηθισμένη σελίδα της παγκόσμιας ιστορίας, είναι δηλαδή και αυτή η ιστορία των κοινωνικών της τάξεων και των αντιθέσεών τους».

Ρολάνδος Κατσιαούνης,
Η Διασκεπτική

Πίνακας του Χ. Φουκαρά

Ηταν το τέλος της δεκαετίας του 70 όταν άρχισα να διαβάζω τη σειρά των σημειωμάτων - απομνημονευμάτων του Φιφή Ιωάννου για την δεκαετία του 40, στην «Απογευματινή». Θυμούμαι ακόμα τον εαυτό μου να φεύγει βιαστικά από το σχολείο για να πάρει την εφημερίδα. Συνήθως διάβαζα το καθημερινό απόσπασμα καθώς περπατούσα. Δεν ήταν μόνο η αφηγηματική γραφή του Φιφή που με γοήτευε. Έτσι καθώς τελειωνε η δεκαετία του 70 και καταλάγιαζε το «πνεύμα της αντίστασης» και το κίνημα της νεολαίας που είχε ταυτιστεί μαζί του, η εικόνα της δεκαετίας του 40 όπου το λαϊκό κίνημα αμφισβητούσε άμεσα και δυναμικά το κατεστημένο (που τότε ήταν η δεξιά και η αποικιοκρατία) έμοιαζε με αυτό που ένοιωθα τότε, ότι θα έπρεπε να είναι η αριστερά - να αμφισβητεί την τοπική εξουσία και όχι να ψάχνει μονίμως συμβιβασμούς για χάρη της «εθνικής» (ή έστω της λαϊκής) ενότητας. Στα χρόνια που πέρασαν η δεκαετία του 40 έμεινε στο μυαλό μου ταυτισμένη με εκείνες της αφηγήσεις του Φιφή. Και όσο έφαχνα την ιστορική πορεία της Κύπρου τον 20ο αιώνα, άρχισα να διαπιστώνω και μιαν άλλη διάσταση της δεκαετίας - ήταν η δεκαετία στη διάρκεια της οποίας η κυπριακή κοινωνία μεταμορφώθηκε από τα μέσα. Ο εκμοντερνισμός, δηλαδή, έπαψε να είναι απλά σύγκριση με άλλους τόπους, αλλά απέκτησε και μια ντόπια και πλούσια μάλιστα, δυναμική. Τα δείγματα είναι εύκολα να τα διαγνώσει κάποιος: οι σύγχρονοι πολιτικοί διαχωρισμοί αριστεράς - δεξιάς, η δημιουργία των συλλόγων (ακόμα και ο ιδεολογικός διαχωρισμός των ποδοσφαιρικών σωματείων στην μεγάλη κοινωνική αντιπαράθεση του 1948. Το ίδιο θα μπορούσε να πει κάποιος και για τους σύγχρονους οικονομικούς θεσμούς - από την απόκτηση δικαιωμάτων και την οργάνωση των εργαζομένων, μέχρι την εφαρμογή της ΑΤΑ και την αρχική εισαγωγή του κρατικού οικονομικού προγραμματισμού στην οικονομία. Ακόμα και πολιτιστικά κάποιος θα μπορούσε να αναφέρει την δεκαετία του 40 σαν σημείο καμπής για την ανάπτυξη του Κυπριακού Θεάτρου, ενώ σε ένα πιο κοινωνιολογικό πλαίσιο αυτή ήταν επίσης η δεκαετία που το ποσοστό αναλφαβητισμού έπεσε κάτω από το 50%, ενώ η στροφή προς την αστικοποίηση έγινε πλέον το κυρίαρχο ρεύμα. Και όμως αυτή η νευραλγική δεκαετία για την πολιτική, πολιτιστική αλλά και οικονομική μας ιστορία, για την νεοτερικότητά μας, είναι ουσιαστικά παραγνωρισμένη.

Η ιστορία μέσα από τα αρχεία και μια πολυφωνική μεθοδολογία

Αν και υπάρχουν μερικά βιβλία τα οποία καλύπτουν τα γεγονότα αυτής της δεκαετίας, το τελευταίο βιβλίο του Ρ. Κατσιαούνη για την Διασκεπτική είναι σαφώς η πιο ολοκληρωμένη παρουσίαση μιας διάστασης, τουλάχιστον, αυτής της δεκαετίας - της πολιτικής διάστασης, η οποία κατέληξε στη Διασκεπτική.

Η Διασκεπτική, για όσους δε γνωρίζουν τους κωδικούς της νεότερης Κυπριακής ιστορίας ήταν η διάσκηψη την οποία κάλεσαν οι Βρετανοί το 1947 με στόχο την παροχή ενός νέου συντάγματος με στοιχεία αυτοκυβέρνησης. Η Ε/Κ δεξιά αν και σε όλη την προηγούμενη περίοδο της κατάργησης του συντάγματος (1931 - 1947) ήταν ο βασικός συνεργάτης και στυλοβάτης της αποικιο-

κρατικής διακυβέρνησης, αρνήθηκε να πάρει μέρος στη Διασκεπτική υιοθετώντας ξαφνικά έναν εθνικιστικό μαξιμαλισμό («ένωσις και μόνο ένωσις»). Στην διασκεπτική συμμετείχαν επίσημα οι αντιπρόσωποι της Αριστεράς και των Τ/Κ (ή ακριβέστερα της Τ/Κ δεξιάς, αφού την αριστερά την αντιπροσώπευε ακόμα το δικονομικό λαϊκό κίνημα), ενώ συμμετείχαν και Ε/Κ δεξιοί διορισμένοι από την αποικιακή κυβέρνηση. Η συνέλευση τελικά κατέρρευσε μπροστά στην άρνηση των Βρετανών να παραχωρήσουν ένα σύνταγμα που να μοιάζει με «πλήρη αυτοκυβέρνηση» όπως ζητούσε η Αριστερά και την άρνηση της πλειοψηφίας των αντιπροσώπων της παράταξης να αποδεχτούν ένα σύνταγμα περιορισμένης αυτοκυβέρνησης.

Οι συζητήσεις βέβαια γύρω από τη Διασκεπτική είναι αρκετά γνωστές και μια νέα ερμηνεία των δημόσια δηλωμένων θέσεων και δεδομένων δεν θα άξιζε ίσως ένα τόσο εκτενές σχόλιο / αναφορά. Το βιβλίο του Κατσιαούνη όμως ανοίγει ένα νέο πεδίο συζητήσεων και λόγων των στοιχείων στα οποία βασίζεται αλλά και λόγω της πολυφωνικής παρουσίας τους. Θα μπορούσαμε να ονομάσουμε τη δουλειά του Κατσιαούνη «αρχεακή» με την έννοια ότι, με εξαίρεση κάποιες συνεντεύξεις, η βασική τεκμηρίωση του έργου στηρίζεται σε αρχεία - ελληνικά, βρετανικά αλλά και από τον έντυπο δημόσιο λόγο της εποχής, τις εφημερίδες. Αν και η έμφαση του έργου είναι βέβαια η Διασκεπτική, εντούτοις το έργο μπορεί να διαβαστεί και σαν μια «ανάγνωση» της δεκαετίας με 3 «φωνές» (την βρετανική, την ελληνική και την κυπριακή) με βάση τις αντίστοιχες πηγές. Και βέβαια κάθε «φωνή» έχει τους δικούς της ήχους και αντιφάσεις. Όσο παράξενο και αν φαίνεται αυτό το αυστηρά (μεθοδολογικά) ιστορικό βιβλίο διαβάζεται σαν μυθιστόρημα. Αν και το τέλος είναι γνωστό ο αναγνώστης βρί-

«Ένωσις, λοιπόν και μόνον Ένωσις και τίποτε άλλο από Ένωσις. Μέχρι δε της ευλογημένης ώρας της επιτεύξεως της, να διοική, Αγγλία μόνη και υπευθύνως. Έστω και με κυβερνήτας τους Στορς και Πάλμερ. Ουδέποτε όμως «εξουσία στα χέρια του λαού» όπως ζητούν οι σ. Φιφής και Κληρίδης. Το διακηρύσσομεν απροκάλυπτα και χωρίς δισταγμόν».

σκεται συνεχώς αιχμάλωτος μιας αφήγησης, μιας πλοκής, μιας σειράς εξελίξεων, που είναι απροσδόκητες. Η αξία του βιβλίου με αυτή την έννοια είναι διπλή. Από την μια που θα είναι πλεον ένα βασικό εγχειρίδιο και σημείο αναφοράς (σαν δευτερογενής πηγή) τόσο για την δεκαετία του 40 ευρύτερα αλλά ιδιαίτερα για την διετία 1946-48. Από την άλλη η παρουσίαση των στοιχείων με αντιπαροβολή των απόψεων από διαφορετικές πηγές δημιουργεί μια εικόνα πολυσύνθετη στην οποία δεν φαίνεται να χωρούν οι απλοϊκές ερμηνείες για συνωμοσίες, ή για «μεμονωμένες αποφάσεις που καθόρισαν την ιστορία». Η ανάλυση τοποθετείται σε ένα ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο και μέσα σε αυτό οι διάφοροι «παίχτες/υποκείμενα» δρουν χωρίς να μπορεί κανένας να ελέγχει την συνολική εικόνα. Αν ο συγγραφέας διάλεγε ένα εισαγωγικό απόσπασμα, η φράση του Μαρξ «οι άνθρωποι φτιάχνουν την ιστορία τους αλλά όχι κάτω από συνθήκες που οι ίδιοι επιλέγουν», ταιριάζει απόλυτα στο μεθοδολογικό πλαίσιο αυτής της πολυφωνικής αφήγησης. Πάρτε την βρετανική «φωνή», την φωνή των βρετανικών αρχείων. Οι εισηγήσεις από τον κυβερνήτη γίνονταν αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο Υπουργείο Αποικιών, το οποίο όμως συνήθως δεν είχε ταυτόσημες απόψεις με το υπουργείο Εξωτερικών - όσο για τον πρωθυπουργό όταν παρεμβαίνει, φαίνεται να έρχεται και αυτός από άλλο κανάλι. Η πάρτε την ελληνική «φωνή». Υπάρχει εδώ η βαθύτατη περιφρόνηση του Έλληνα προξένου προς την ηγεσία της Ε/Κ δεξιάς με την οποία βέβαια ταυτιζόταν δημόσια, όπως και η τυπική, πλέον ελληνική στάση όπως την μάθαμε και την εμπειρώσαμε τις δεκαετίες που ακολούθησαν με τελικό, ελπίζουμε, επεισόδιο τους S-300: άλλα λέμε στην Αθήνα και άλλα μόλις έρθουμε στην Κύπρο και δούμε μπροστά μας τους ιθαγενείς. Η ελληνική κυβέρνηση όχι μόνο δεν έθεσε το «ζήτημα»

της Κύπρου, σαν διεκδίκηση, στην διάσκηψη ειρήνης το 1946 αλλά και φτάνει στο σημείο να κατόσχει φυλλάδιο που καλούσε σε συλλαλητήριο υπέρ της κυπριακής αντιπροσωπείας στο τέλος του 1946. Και ξαφνικά στα μέσα του επόμενου χρόνου η Αθήνα διαμηνύει στην Ε/Κ δεξιά να αρνηθεί να συμμετάσχει στην Διασκεπτική γιατί «έρχεται η ένωση». Και ταυτόχρονα όπως δείχνουν τα αρχεία, οι Έλληνες κυβερνόντες συμπεριφέρονταν με τον πιο δουλοπρεπή τρόπο στα βρετανικά διαβήματα. Το κυπριακό είχε προφανώς τις δικές του δυναμικές στην διαδικασία του ελληνικού εμφυλίου - και όπως και μετά, υπήρχαν διάφορα κέντρα εξουσίας και πολιτικής που έβγαζαν δικά τους φερβάνια. Ορισμένες πληροφορίες/επεισόδια, μάλιστα, φαίνονται τόσο αντιφατικά που αξίζουν να μελετηθούν από μόνα τους: Τον Ιούλιο του 1947 ο Υφυπουργός εξωτερικών Π. Πιπινέλης υποστήριζε σε κυβερνητική σύσκεψη την αυτοκυβέρνηση. Στα μέσα Αυγούστου ο ραδιοσταθμός των Αθηνών έκανε εκστρατεία εναντίον της Διασκεπτικής και σύμφωνα με τις πληροφορίες των Άγγλων, πίσω από τις εκπομπές ήταν ο Πιπινέλης!

Η κυπριακή «φωνή» είναι βέβαια και η πιο ενδιαφέρουσα γιατί εδώ έχουμε τις ρίζες της σύγχρονης μας ιστορίας - και είναι εδώ νομίζω που η δουλειά του Κατσιαούνη σηματοδοτεί ένα σημείο καμπής για την μελέτη της νεότερης πολιτικής ζωής. Όπως και με τις άλλες «φωνές» έχουμε και εδώ τις διαφοροποιήσεις - στον χώρο της αριστεράς λειτουργούν διαφορετικές τάσεις από το 1944-45. Στο χώρο της δεξιάς η συνοχή φαίνεται να εξασφαλίζεται από το «αντίπαλο δέος» αλλά στο εσωτερικό της παράταξης, όπως δείχνει αναλυτικά ο συγγραφέας, λειτουργούν μια σειρά από τάσεις και συμφέροντα. Ο αναγνώστης θα βρει εδώ εικόνες από την πολιτική των δεκαετιών που θα ακολουθήσουν. Αλλά δεν είναι

μόνο στην πολιτική που μπορεί κάποιος να δει εικόνες από το μέλλον. Ο πιο εντυπωσιακός παραλληλισμός είναι σίγουρα η λειτουργία του δεξιού τύπου σε σχέση με την Ελλάδα. Στην περίπτωση της Διασκεπτικής λ.χ. η Ε/Κ δεξιά και ο τύπος της επέλεγε και προβάλλαν (ή λογόκριναν) αποσπασματικά τις δηλώσεις Ελλήνων πολιτικών για να προωθήσουν τις δικές τους θέσεις. Και ειδικρινά αξίζει να διαβάσει κανείς ορισμένα κεφάλαια για το πως καλύπτει ο τύπος της δεξιάς τις ελληνικές δηλώσεις για το κυπριακό για την ανάλυση ενός διαχρονικού μοντέλου παραπληροφόρησης. Κρίνοντας μετά το τέλος της δεκαετίας του 90, όπου ζήσαμε εκείνες τις αμίμητες στιγμές των τηλεοπτικών δηλώσεων και των πρωτοσελίδων αφιερωμένων στις χαζοχαρούμενες φαντασιώσεις (αλήθεια τις θυμάστε;) της πανεθνικής, της μεραρχίας, του δόγματος, των πυραύλων κλπ είναι δύσκολο να μην σκεφτεί κανείς ότι μερικά πράγματα δύσκολα αλλάζουν.

Στην θεματολογική πτυχή του το βιβλίο μετατοπίζει, όπως θα δούμε, το όλο θέμα της συζήτησης για την Διασκεπτική από τη λογική της «χαμένης ευκαιρίας», στην σημασία της ιστορικής στιγμής / συγκυρίας. Ας δούμε όμως την ιστορική στιγμή και την αναπαράσταση της στην συλλογική μνήμη - γιατί εδώ το βιβλίο του Κατσιαούνη είναι μια συνεισφορά «στον αγώνα της μνήμης ενάντια στη λήθη».

Η «χαμένη δεκαετία» ή πως κατασκευάζεται η ιστορία

Στο βιβλίο της ιστορίας της Κύπρου («Μεσαιωνική -

Νεότερη») για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η περίοδος 1955-59 καλύπτεται με 19 σελίδες. Αντίθετα ολόκληρη η δεκαετία του 1940 καλύπτεται με 6 παραγράφους (περίπου μια σελίδα). Οι 4 παράγραφοι αναφέρονται στην «κινητικότητα» για το κυπριακό μετά τον πόλεμο. Οι άλλες δυο παράγραφοι αναφέρονται στην Διασκεπτική. Η ανισομέρεια στην παρουσίαση των δυο δεκαετιών δεν είναι βέβαια τυχαία - και πολύ περισσότερο δεν είναι δικαιολογημένη όπως σημειώσαμε και πιο πάνω. Η δεκαετία του 40 είναι ένα νευραλγικό, κομβικό σημείο στην ιστορική μας πορεία. Και η υποβάθμιση, όπως αναφέρει και ο Κατσιαούνης στην εισαγωγή του, δεν είναι βέβαια μια «αθώα» ιστορική αβλεψία. Η δεκαετία του 40 είναι η δεκαετία κατά την οποία η αριστερά, σαν πολιτική παράταξη, και το λαϊκό κίνημα σαν ταξικό κίνημα, μεταμόρφωσαν την κυπριακή κοινωνία - και ξεκίνησαν το αντι-αποικιακό κίνημα το οποίο κατέληξε στην περίοδο 1955-59. Τώρα γιατί υμνολογούμε το τέλος ενός ιστορικού κινήματος και παραγνωρίζουμε την αρχή και την ανάπτυξη του για δέκα χρόνια; Όπως σωστά παρατηρεί ο Κατσιαούνης η κεντρική δυναμική των αντιπαραθέσεων την δεκαετία του 40 περιστρεφόταν γύρω από την σύγκρουση της άρχουσας τάξης και των οπαδών των παραδοσιακών κοινωνικών - πολιτικών δομών με το ανερχόμενο λαϊκό κίνημα - το οποίο ήταν βασικά εκμοντερνιστικό/προοδευτικό. Και η κορύφωση των αντιπαραθέσεων το 1947-48 με τις συγκρούσεις γύρω από τις αρχιεπισκοπικές εκλογές, την Διασκεπτική και τις μεγάλες απεργίες του 1948, συμβαδίζει με την προσπάθεια αποκλεισμού της αριστεράς και του λαϊκού κινήματος από την εξουσία. Και στην σύγκρουση του 1947-48 η Ε/Κ δεξιά έχει πολλά να κρύψει. Φανταστείτε, λ.χ. να γίνουν ευρύτερα γνωστά τέτοια αποκλυπτικά αποσπάσματα:

«Ένωσιν, λοιπόν και μόνον Ένωσιν και τίποτε άλλο από Ένωσιν. Μέχρι δε της ευλογημένης ώρας της επιτεύξεως της, να διοική, Αγγλία μόνη και υπευθύνως. Έστω και με κυβερνήτας τους Στορς και Πάλμερ. Ουδέποτε όμως «εξουσία στα χέρια του λαού» όπως ζητούν οι σ. Φιφής και Κληρίδης. Το διακηρυσσομεν αποκάλυπτα και χωρίς δισταγμόν». [416]

Αυτό το απόσπασμα, όπως και πάρα πολλά άλλα από αρχεία (για συναντήσεις και μυστικές διαβεβαιώσεις των ηγετών της δεξιάς) κλείνουν και την συζήτηση για ένα θέμα, ίσως ξεχασμένο σήμερα, αλλά σημαντικό στην συγκυρία του τότε - γιατί η δεξιά δεν έλαβε μέρος στην Διασκεπτική. Ο λόγος όπως τεκμηριώνει ο Κατσιαούνης (και όπως φαίνεται να ήξεραν όλοι οι παρατηρητές) ήταν ο φόβος της παράταξης ότι θα έχανε την εξουσία σε ενδε-

χόμενες εκλογές. Ο εθνικιστικός μαξιμαλισμός του αδιάλλακτου ενωτισμού δεν ήταν παρά προπέτασμα κενού για την προστασία πολιτικών και οικονομικών προνομίων και συμφερόντων. Και τουλάχιστον η άκρα δεξιά (όπως εκφραζόταν από την μητρόπολη Κερύνειας) δεν είχε ενδοιασμούς να διακυρήττει από τότε ότι προτιμούσε τους ξένους κυβερνήτες παρά την διακυβέρνηση με βάση την λαϊκή αντιπροσώπευση που θα έθετε σε κίνδυνο την εξουσία της - και για όσους θυμούνται πριν το 74 υπήρχε σε ορισμένους κύκλους η λογική του «παρά ο Μακάριος (ή οι κομμουνιστές) καλύτερα...» ...και καταλήξαμε από όλες τις επιλογές, στην 20η Ιουλίου.

Αυτά έλεγαν η εθνικοφροσύνη, αυτή η παράταξη η οποία μαγικώς έχει μεταμορφωθεί σε «συνεπείς αγωνιστές» στην επίσημη ιστοριογραφία.

Και είναι βέβαια και οι «σύνδεσμοι αγωνιστών» που δεν μπορούν, 40 ολόκληρα χρόνια μετά, να πουν έστω ένα συνώνυμο για το λυντσόρισμα του Σάββα Μενούκου - και μας υπόσχονται και «αποκαλύψεις». Αυτό είναι το θρόνος που παράγεται με την καταπίεση της ιστορικής αλήθειας. Οι «σύνδεσμοι» έρχονται από ένα ιδεολογικό-πολιτικό χώρο για τον οποίο οι αποκαλύψεις για το παρελθόν θα έπρεπε μάλλον να αποφεύγονται. Ας κάνουμε λοιπόν μια μικρή, κατ' αρχήν συνεισφορά, στην ιστορική μνήμη με βάση το βιβλίο, ελπίζοντας ότι θα καταλάβει ο κ. Σοφοκλέους ότι το παρελθόν είναι ένα καλάθι με φίδια για την ακροδεξιά. Θέλετε να δείτε, λ.χ. τις δημοκρατικές περγαμνές της παράταξης; Ιδού:

Μετά την αποπομπή αριστερών καθηγητών από τα σχολεία: «Νομίζουμε ότι δεν είναι ανά-

«Νομίζουμε ότι δεν είναι ανάγκη να υποδείξωμεν ότι η εφορεία οφείλει να χωρήση αδιστάκτως εις ολοκληρωσιν του έργου, αποκλείουσα εκ του σχολείου και τους κουμμουνιστάς μαθητάς».

γκη να υποδειξωμεν ότι η εφορεία οφείλει να χωρήσει αδιτάκτως εις ολοκληρώσει του έργου, αποκλείουσα εκ του σχολείου και τους κομμουνιστάς μαθητάς». [484]

«Η, την αντίληψη της παράταξης των «αγωνιστών» για τις εκκλησιαστικές εκλογές:

«Από τους καταλόγους διά τας εκλογάς εκκλησιαστικών επιτροπών αποκλείονται και οι κομμουνιστάι και οι συνοδοιπόροι. Ούτε ένας από αυτούς να εγγραφή. Ιερείς οι οποίοι δεν θα τηρήσουν πιστώσ τας διατάξεις της επισκοπικής εγκυκλίου υποκείνται εις αυστηράν πειθαρχικήν τιμωρίαν». [487]

«Η για το πρόβλημα των αντιποικιακών κινητοποιήσεων της αριστεράς που είχαν γεμίσει τις φυλακές με συλληφθέντες αριστερούς το 1948.

«Καιρός να προστατεύη την αξιοπρέπεια της η ξένη κυβέρνηση. [...] δι' ειδικού θεσπίσματος κηρύξη εκτός νόμου το κομμουνιστικόν κόμμα, κλείση τας λέσχας, τας συντεχνίας, τους συλλόγους και τας εφημερίδας του και στείλη εις κάτεργα και στρατόπεδα συγκεντρώσεως τους ελάχιστους και πασίγνωστους διασλευτάς της ειρήνης του λαού». [517]

Τάδε εφη Πολύκαρπος Ιωαννίδης και μητρόπολη Κερύνειας - η οποία ανέδειξε και αρχιεπίσκοπο το 1947. Επίσης θα μπορούσε κάποιος, ψάχνοντας τις εφημερίδες της περιόδου, να βρει και αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία που εξηγούν την μετέπειτα «σκοτεινή όψη της ΕΟΚΑ». Η πρώτη μορφή μιας δεξιάς παραστρατιωτικής οργάνωσης υπό την ηγεσία του Γρίβα ήταν η Χ που εμφανίστηκε το 1947 για να στηρίξει αρχικά τον υποψήφιο των πιο πάνω απόψεων για αρχιεπίσκοπο και μετά για να αντιμετωπίσει τους απεργούς το 1948. Και αν η θέση του Μ. Δρουσιώτη ότι η ΕΟΚΑ ήταν όχι απλά διαβρωμένη από τους Άγγλους αλλά μερικοί ηγέτες της όπως ο Γιωρκάτζης, μπορεί να ήταν και διπλοί πράκτορες, σας φαίνεται «απίστευτη», «πα-

ρατραβηγμένη» κλπ ιδού τι έγραφε η εφημερίδα του «Έθνος» (του ηγέτη του ΚΕΚ, Θ. Δέρβη για τις διαμαρτυρίες των αριστερών απεργών για τη συνεργασία των αστυνομικών με τους Χίτες στην Λευκωσία το 1948 - μόλις 7 χρόνια πριν το 1955.

«...μήπως αι κραυγαλέαι καθημεριναι διαμαρτυριαί των είνα απόδειξις της αποτελεσματικής εργασίας που προσφέρουν μερικά καλά παλληκάρια της εθνικόφρονος παρατάξεως διά την επικουρικήν προς το έργον της αστυνομίας φρούρησιν της πόλεως από τους κόκκινους τρομοκράτας;»

Αξίζει ωστόσο εδώ μια συγκριτική αναφορά. Η υστερία της κυπριακής δεξιάς ήταν σε μεγάλο βαθμό μια πολιτική αντιπαράθεση - στην Ελλάδα αντίθετα αυτή η αντιπαράθεση είχε πάρει την μορφή μιας πολιτικής γενοκτονίας ενάντια στην αριστερά. Στην Κύπρο υπήρξαν διωγμοί και αποκλεισμοί αριστερών απο δουλειές ή δημόσιες θέσεις, αλλά η πραγματικότητα του εμφυλίου δεν ριζώσε. Μπροστά στην πραγματικότητα οι κραυγές του Π. Ιωαννίδη μοιάζουν όντως με υστερικές φωνές μιας φανατικής κερκίδας. Οι λόγοι για την αποφυγή του εμφυλίου θα πρέπει να αναζητηθούν στο θεσμικό πλαίσιο το οποίο είχε καθιερώσει η βρετανική αποικιοκρατία (στο οποίο υπήρχε χώρος για μια δημόσια σφαίρα μη βίαιων αντιπαράθεσεων) αλλά και στις πολιτιστικές δομές της κυπριακής κοινωνίας. Αυτά βέβαια είναι θέματα που αξίζει να μελετηθούν αυτόνομα - και να αναλυθούν σε αυτό το πλαίσιο τόσο η μη βίαιη τακτική της κυπριακής αριστεράς αλλά και τάσεις στον χώρο της δεξιάς που λειτουργούσαν σαν αντίβαρο στην λογική του εμφυλίου. Και ίσως σε αυτές τις τάσεις να πρέπει να αναζητηθεί και η άνοδος του Μακαρίου του ΙΙΙ και της πολιτικής του, την δεκαετία του 1950 και μετά.

Η θέση για την «χαμένη ευκαιρία» και η θέση Παπαϊωάννου για την συγκυρία

Το ΑΚΕΛ, ως γνωστόν, το 1957 αποκέρυξε τους χαρακτηρισμούς «τραμπούκοι και βαρελλότοι» τους οποίους χρησιμοποίησε για να περιγράψει την εμφάνιση της ΕΟΚΑ. Η γνώση του τι συνέβαινε στην Κύπρο τα προηγούμενα χρόνια θα εξηγήσει γιατί χρησιμοποιήθηκαν αυτοί οι όροι - και γιατί για μερικούς όπως άλλωστε απέδειξε και η ιστορία μέχρι το 1974, οι όροι ήταν απλά περιγραφικοί. Η δεξιά πάντως δεν απολογήθηκε ποτέ. Ούτε η ΣΕΚ για την απεργοσπαστική φρενίτιδα του 1948, ούτε η μητρόπολη Κερύνειας για τον φασιστοειδή της λόγο. Το μόνο που έμεινε μετέωρο εν είδη απολογίας, είναι η Διασκεπτική. Η πιο γνωστή αναφορά στην Διασκεπτική είναι αυτή του κ. Αβέρωφ, ηγέτη της ελληνικής δεξιάς, ο οποίος την αποκάλεσε «την πρώτη χαμένη ευκαιρία» στο Κυπριακό. Η λογική της χαμένης ευκαιρίας εστιάζεται τουλάχιστον σε 3 σημεία: 1) στην πιθανότητα να υπήρχε μια προοδευτική εξέλιξη προς την ανεξαρτησία από την αυτοκυβέρνηση χωρίς τις εθνικές διαμάχες που πυροδοτήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και που έθεσαν τις βάσεις για τους μετέπειτα γύρους διαμαχών και τραγωδιών (1963-64, 1972-74) 2) η απουσία ειδικών προνομίων, για την Τ/Κ κοινότητα όπως το βέτο, και το κυριότερο 3) η απουσία τουρκικής παρέμβασης και δικαιωμάτων επέμβασης τα

οποία θεμελιώθηκαν με την Τριμερή του 1955.

Έρμεσα ή άρμεσα αυτή η θέση έχει πλέον γίνει «αποδεκτή». Όσον αφορά την λεγόμενη ρεαλιστική σχολή, η Διασκεπτική είναι καλό δείγμα των αποτελεσμάτων της εξαλλοσύνης και του φανατισμού. Πιο πρόσφατα, το 1993, ο Α. Φάντης, μέλος της ιστορικής ηγεσίας του ΑΚΕΛ υιοθέτησε την θέση για «χαμένη ευκαιρία» σε ένα βιβλίο για την περίοδο. Με αυτή την έκδοση ο Φάντης πρόσθετε τον εαυτό του στο σύνολο σχεδόν της τότε ιστορικής ηγεσίας της αριστεράς (Π. Σέρβας, Φιφής, Ιωάννου, Α. Ζιαρτίδης, Α. Αδάμαντος, Χ. Κατσαμπάς). Οι οποίοι στα απομνημονεύματα ή στις μετέπειτα αναφορές τους τόνιζαν, άρμεσα ή έρμεσα, την αίσθηση της χαμένης ευκαιρίας - κατηγορώντας για αυτό την δεξιά ή τον έλληνα κομμουνιστή ηγέτη, Ν. Ζαχαριάδη. Ο Φάντης ωστόσο ανασκεύασε ένα μύθο που έχει σχεδόν καθιερωθεί σαν factoid - ότι δηλαδή η εγκατάλειψη της γραμμής της Διασκεπτικής ήταν αποτέλεσμα της κριτικής του Ζαχαριάδη. Ο Φάντης έδειξε με μια απλή αντιπαράθεση ημερομηνιών ότι η αριστερά είχε αποχωρήσει από την Διασκεπτική τον Μάιο του 1948 και η ίδια η Διασκεπτική είχε διαλυθεί τον Αύγουστο του 1948 ενώ η περίφημη επίσκεψη του Φιφί και του Ζιαρτίδη στην έδρα του Δημοκρατικού Στρατού είχε γίνει τον Δεκέμβριο. Η επίδραση των «απόψεων / συμβουλών» Ζαχαριάδη μπορεί να ενίσχυσε την τάση για αλλαγή γραμμής και ηγεσίας το 1949 αλλά σίγουρα δεν είχε να κάνει με την χαμένη ή όχι ευκαιρία.

Σε αυτό το πλαίσιο το βιβλίο του Κατσαίου έρχεται όχι απλά να προσθέσει ακόμα μερικές (531 για την ακρίβεια) σελίδες σε αυτό το νοσταλγικό σημείο αθωότητας όπου θα μπορούσαμε να πάρουμε άλλο δρόμο/ να είχαμε εξελιχθεί διαφορετικά. Τα δεδομένα της συζήτησης αλλάζουν, νομίζω, μετά από αυτό το βιβλίο. Κατ' αρχήν ο Κατσαίου δεν θεωρεί την

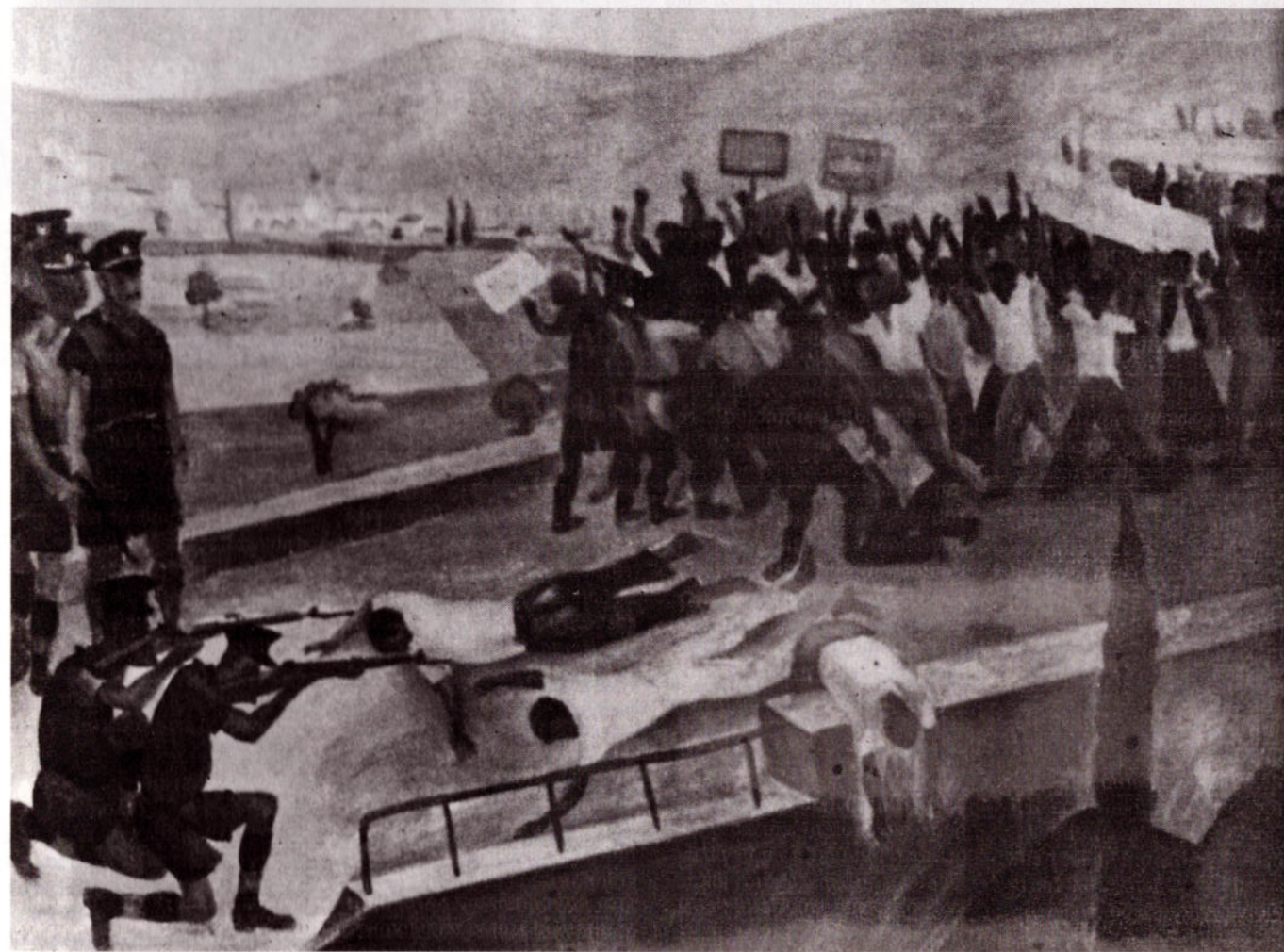
Διασκεπτική «χαμένη ευκαιρία» - όμως είναι δύσκολο να τοποθετήσει αυτή την εργασία στα στενά πλαίσια του διαλόγου για το αν ήταν ευκαιρία ή όχι. Η ανάλυση διευρύνεται πέρα από τα στενά όρια μιας «σωστής ή λάθος» απόφασης. Έχουμε όπως είπαμε, ένα πολυσύνθετο πλαίσιο στο οποίο μπορεί να δει κανείς μια σειρά από «πιθανότητες». Αν λ.χ. η Ελλάδα προωθούσε την προσαρτηση της Κύπρου μετά τον πόλεμο αντί να κυνηγά φαντάσματα στα βόρεια της σύνορα. Αυτό το «αν» βέβαια προϋποθέτει να μην είχε γίνει ο εμφύλιος και η Μ. Βρετανία να είχε εγκαταλείψει, έτσι απλά για τα μάτια της διεθνούς κοινής γνώμης, ένα νευραλγικό σημείο στην γεωπολιτική της στρατηγική στην Μέση Ανατολή. Και οι δυο πιθανότητες μοιάζουν μάλλον με μεταφυσικές αναζητήσεις παρά με ρεαλιστικές

πιθανότητες στα πλαίσια των γεωπολιτικών και πολιτικών δεδομένων στα οποία αναφέρεται το βιβλίο. Και όλα αυτά βέβαια αγνοούν το τι θα υπέφεραν οι Κύπριοι αν η Κύπρος ανήκε στην επικράτεια του εμφυλιακού ελληνικού κράτους. Η δεύτερη πιθανότητα για χαμένη ευκαιρία είναι πιο ρεαλιστική - αν η δεξιά ή τουλάχιστον η κοσμική δεξιά του ΚΕΚ, συμμετείχε στην Διασκεπτική ή αν η ελληνική κυβέρνηση δεν αποφάσιζε να ενθαρρύνει τον εθνικισμό το 1947, ίσως όντως να είχαμε κερδίσει ένα σύνταγμα πιο εκτεταμένης αυτοκυβέρνησης. Όμως και πάλιν οι αντιπαράθεσεις δεν ήταν ζήτημα ατόμων - ήταν ταξικές, πολιτιστικές και πολιτικές διαμάχες. Γιατί να θέλουν οι προνομιούχοι να μοιραστούν την εξουσία τους με την αριστερά και τους κεντροαριστερούς συμμάχους της; Η μόνη ρεαλιστική

πιθανότητα να είχε αποφευχθεί η μετέπειτα εθνική διαμάχη και οι προσπάθειες υπονόμευσης της δημοκρατίας μετά το 1960, ήταν να είχε κερδίσει η αριστερά (η οποία ήταν δικαιοδοτική και είχε μια ουσιαστική συμμαχία με τους φιλελεύθερους μεσοαστούς) την εξουσία. Είναι δυνατόν όμως να παράδιναν οι Βρεττανοί την εξουσία στην αριστερά τον καιρό του ψυχρού πολέμου;

Επεκτείνοντας κάπως την λογική του Φάντη (ότι ένα μέρος των συζητήσεων για τις ευθύνες δεν έχει νόημα αφού μετά τον Αύγουστο του 1948 η Διασκεπτική δεν υπήρχε ουσιαστικά), ο Κατσαίου λέει ότι ακόμα και αν η αριστερά δεν αποχωρούσε από την Διασκεπτική, η πιθανότητα να είχε παραχωρηθεί αυτοκυβέρνηση και να είχε ακολουθήσει μια «νορμάλ», ας πούμε, ιστορική πορεία (χωρίς συγκρούσεις

«Καιρός να προστατεύη την αξιοπρέπεια της η ξένη κυβέρνηση. [...] δι' ειδικού θεσπίσματος κηρύξη εκτός νόμου το κομμουνιστικόν κόμμα, κλείση τας λέσχας, τας συντεχνίας, τους συλλόγους και τας εφημερίδας του και στείλη εις κάτεργα και στρατόπεδα συγκεντρώσεως τους ελάχιστους και πασίγνωστους διασλευτάς της ειρήνης του λαού».

κλπ) προς την ανεξαρτησία δεν θα ήταν εφικτή με τα δεδομένα της εποχής - το έντονο ανταποικιακό (ή «εθνικό» όπως το αποκαλεί τις περισσότερες φορές) αίσθημα / κίνημα, τις εξελίξεις στην περιοχή και τις ευρύτερες γεωπολιτικές δυναμικές του ψυχρού πολέμου. Σε αυτή την ανάλυση ο Κατσιαούνης φαίνεται να συμφωνεί με την θέση του Ε. Παπαϊωάννου, ο οποίος στα δικά του απομνημονεύματα επέμενε στην ορθότητα της στροφής μακριά από την «γραμμή της αυτοκυβέρνησης» όχι για ιδεολογικούς λόγους, αλλά για λόγους τακτικής: για την επιτυχημένη παρέμβαση στο αναπτυσσόμενο ανταποικιακό κίνημα. Η εμφάνιση της ΕΟΚΑ και δικαίωσε και διέψευσε τον Παπαϊωάννου: Από την μια όντως οι μάζες της δεξιάς ταυτίστηκαν γρήγορα με τα πιο ανταποικιακά στοιχεία στον ιδεολογικό τους χώρο και η εμφάνιση του Μακάριου του ΙΙ ήρθε να εκτοπίσει (ή να συγκαλύψει ιστορικά) την αγγλόφιλη ηγεσία της δεξιάς την 20ετία 1931-50. Από την άλλη όμως η ΕΟΚΑ, και ο Μακάριος, δεν αρκέστηκαν στο να ενταχθούν στο ανταποικιακό κίνημα. Ήθελαν την ηγεσία του και την πήραν «με τη δύναμη των όπλων». Και η στροφή στο «ανόητο και ανεδαφικό» (όπως το αποκάλεσε ο Αδάμαντος) σύνθημα του «ένωσης και μόνο ένωσης» με στόχο την προσέγγιση των δεξιών μαζών, οδήγησε την αριστερά να βρεθεί σε αμυντική θέση. Γιατί αν η επιτυχία της τακτικής ενότητας ήταν ότι ακριβώς η Κύπρος εντάχθηκε (και με την υποστήριξη των δεξιών μαζών) στο ευρύτερο αντιιμπεριαλιστικό κίνημα της περιοχής, ταυτόχρονα, ο «ερβολιασμός» των δεξιών μαζών με τις τακτικές του ανταποικιακού κινήματος αλλά και με τις κοινωνικο-νομικές πρακτικές / απόψεις της αριστεράς, σήμαινε επίσης ότι στο εσωτερικό παραχωρήθηκε στην δεξιά η πολιτική αλλά και πολιτιστική ηγεμονία. Η αριστερά δια-

τήρησε την αυτονομία της αλλά παρά την επίδραση της στην κοινωνία βρέθηκε να λειτουργεί πολιτικά και πολιτιστικά σε ένα καθεστώς που θύμιζε ένα είδος «negative intergation» όπως αποκάλεσε την αντίστοιχη αυτονομία / αποκλεισμό του Γερμανικού εργατικού κινήματος πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ο G. Roth.⁸

Το μέλλον ήταν ήδη εκεί

Το βιβλίο του Κατσιαούνη δεν φτάνει μέχρι την δεκαετία του 50. Τελειώνει ουσιαστικά με το τέλος του 1948. Το εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι τι θα ακολουθήσει μπορεί κανείς να το διαγνώσει, στην λεπτομερή αναφορά του συγγραφέα στις συζητήσεις μέσα και έξω από την Διασκεπτική. Η Διασκεπτική αξίζει κατ' αρχήν να αναγνωριστεί για αυτό που είναι: Ήταν η πρώτη φορά που οι Κύπριοι διαπραγματεύονται με τους αποικιοκράτες, όχι για τον τάδε νόμο, ή την τάδε παραχώρηση, αλλά για την μοίρα του χώρου και της κοινωνίας της ίδιας. Παρά το κόμπλεξ του ενωτισμού, ήταν μια σημαντική στιγμή πολιτικής ενηλικίωσης, «ωρίμανσης» για να παραφράσουμε τον προοδιστικό του Καντ για την νεωτερικότητα. Όμως όπως δείχνει καθαρά ο Κατσιαούνης η έννοια ενός ενιαίου «λαού» (όπως και η αντίστοιχη έννοια ενός ενιαίου έθνους) είναι μυθική. Στους δρόμους αλλά και στα κλειστά δωμάτια των διασκέψεων υπήρχαν 3 ειδών Κύπριοι - 3 παρατάξεις: η Ε/Κ δεξιά, η Τ/Κ δεξιά και η αριστερά η οποία ήταν δικοινοτική και κάλυπτε τον χώρο από το φιλελεύθερο κέντρο μέχρι τους κομμουνιστές - είναι ο ίδιος χώρος που κάλυπτε το ΕΑΜ πριν το 1945⁹ στην Ελλάδα αλλά και άλλα εργατικά δημοκρατικά κινήματα

στα οποία υπήρχαν και επαναστατικές και μεταρρυθμιστικές τάσεις¹⁰.

Υπάρχουν εδώ σαφή προηγήματα του μέλλοντος. Μια άκρα δεξιά που ακονίζει ήδη τα μαχαίρια στο τέμπο της εμφύλιας γενοκτονίας των Βαλκανίων, ζητώντας εκκαθαρίσεις αριστερών. Μια εθνική Τ/Κ ελίτ η οποία ζητά ξένη προστασία, εναλλαγή στην εξουσία, δικαιώματα βέτο για να προστατευθεί, ή, στην ύστατη ανάγκη, διχοτόμηση. Μια αριστερά να προσαθεί από τότε να διατηρήσει την συνοχή στο δικοινοτικό κίνημα των λαϊκών στρωμάτων - και να οδεύει στην λογική που θα αποκρυσταλλωθεί, χρόνια μετά, στο «η Κύπρος ανήκει στο λαό της». Και εδώ βλέπουμε επίσης για πρώτη φορά την σύγκλιση των πρακτικών (έστω και αθέλητων) συνεπειών του Ε/Κ και του Τ/Κ εθνικισμού - έτσι ενώ οι μεν Ε/Κ δεξιοί θέλουν ένωση (απέχοντας από την Διασκεπτική) και οι Τ/Κ θέλουν «προστασία» (συμμετέχοντας στην Διασκεπτική) και οι δυο συμφωνούν ότι δεν θέλουν αυτοκυβέρνηση! Στην οποία η αριστερά δεν είχε να αντιμετωπίσει μόνο τους Άγγλους αλλά και τις δυο δεξιές οι οποίες από διαφορετικές αφητηρίες, υποστήριζαν ουσιαστικά την ίδια θέση.

Αυτό που περιγράφει ο Κατσιαούνης δεν είναι τόσο η «χαμένη ευκαιρία» όσο τα γεννητούρια της σύγχρονης πολιτικής μας ζωής. Η Διασκεπτική μπορεί να νοηθεί και σαν χαμένη ευκαιρία (ή έστω μια εναλλακτική ιστορική πιθανότητα), αλλά πάνω από όλα είναι η στιγμή που γεννιέται η Κύπρος που ξέρουμε. Και αυτή η γέννα θα συντελεστεί σε ένα κοσμογονικό πλαίσιο: ενώ οι Βρεταννοί εισηγούνται ένα σύνταγμα από το 46 (κάτω από την πίεση των λαϊκών κινητοποιήσεων) και σε μια φάση, μάλιστα ο ίδιος ο Βρετανός πρωθυπουργός φαίνεται να συμφωνεί με την θέση της αριστεράς για ένα είδος εκτεταμένης, αν όχι πλήρους αυτοκυβέρνησης, η διαμόρφωση της Διασκεπτικής γίνε-

ται σε ένα πλαίσιο όπου η βρετανική αυτοκρατορία καταρρέει από τον Ινδικό ωκεανό μέχρι την ανατολική Μεσόγειο.

Ανακηρύσσεται η ανεξαρτησία της Ινδίας, γίνεται η διχοτόμηση με την μορφή της ίδρυσης του Πακιστάν, ιδρύεται το κράτος του Ισραήλ και ακολουθεί η διχοτόμηση στο χώρο της Παλαιστίνης. Ταυτόχρονα αρχίζει ο ψυχρός πόλεμος. Εκδιώχνονται οι κομμουνιστές από τις κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας, ξεσπά ανοικτά ο ελληνικός εμφύλιος καταλαμβάνουν οι κομμουνιστές την εξουσία στην Τσεχοσλοβακία. Σε αυτόν τον κυκλώνα η Κύπρος δεν βρίσκεται στην περιφέρεια αλλά στο μάτι του κυκλώνα: σαν μέλος της παρακμάζουσας βρετανικής αυτοκρατορίας σε μια περιοχή με ιδιαίτερη στρατηγική σημασία, αλλά και σαν μια χώρα με ένα δυνατό λαϊκό κομμουνιστικό κίνημα. Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο γεννηθήκαμε και το DNA μας σαν κοινωνία κουβαλά τις μνήμες εκείνης της περιόδου. Πόσοι ξέρουν άραγε ότι ο τότε νεαρός Γλαύκος Κληρίδης συμμετείχε στην αντιπροσωπεία της αριστεράς / κεντροαριστεράς στο Παρίσι το 1946;

Μεθοδολογικό σχόλιο: Από τις ατομικές «ευθύνες» στις κοινωνιολογικές τάσεις και συγκυρίες

Αν υπάρχει ένας τομέας στον οποίο το βιβλίο θα μπορούσε να «βελτιωθεί» αν αυτός είναι ο σωστός όρος, είναι μια πιο κοινωνιολογική

προσέγγιση - ιδιαίτερα των διαμαχών στον χώρο του λαϊκού κινήματος. Και θα μπορούσε βεβαίως να αντιληχθεί, εύκολα, ότι αυτό είναι ένα ιστορικό βιβλίο. Όμως παρακολουθώντας την δουλειά του Κατσιαούνη ένας θα μπορούσε να περιμένει και αυτήν την διάσταση. Το προηγούμενο του βιβλίου¹¹ είναι μια εντυπωσιακή σύνθεση αρχειακών πηγών που δίνουν μια, πρωτοφανή για τα κυπριακά δεδομένα, κοινωνική ιστορία των λαϊκών στρωμάτων της Κύπρου του τέλους του 19ου αιώνα. Εδώ, ίσως επειδή η θεματολογία είναι επικεντρωμένη σε ένα κατ' εξοχήν πολιτικό γεγονός, δεν

ακολουθεί τους διαδρόμους της κοινωνικής ανάλυσης. Παραδόξως, αν και ο συγγραφέας είναι από τους πρωτοπόρους στην έμφαση στην ανάγλυφη ταξική ανάλυση, η εικόνα συντίθεται σε ένα μεγάλο βαθμό μέσα από τα λόγια των εχθρών του λαϊκού κινήματος. Αυτό τεκμηριώνει βέβαια την θέση του συγγραφέα, ο οποίος γράφοντας σε ένα χώρο στον οποίο θεωρείται ακόμα αυτονόητο να γράφει κάποιος για «προαιώνιους πόθους», για «εθνικά νάματα» και άλλες ανάλογες θεολογικές αερολογίες, θα πρέπει να ένοιωθε ότι ισχυροποιούσε την ανάλυση του αφήνοντας τον λόγο σε

αυτούς που επιμένουν να μονοπωλούν τον δημόσιο λόγο για δεκαετίες (τους ευρωπαίους τους αθηναίους και τους εθνικόφρονες). Όμως μένουμε μετέωροι σε ότι αφορά ακριβώς το λαϊκό κίνημα. Νομίζω λ.χ. ότι η ανάλυση τόσο των πολιτικών θέσεων (όπως η σταθερή έμφαση της αριστεράς, των κοινωνικών κινήματων και των λαϊκών οργανώσεων σε «πολιτικά δικαιώματα»¹²) αλλά και των δυναμικών των λαϊκών κινητοποιήσεων, ίσως να έδειχναν ότι η αποδοχή και η συμμετοχή στην Διασκεπτική ήταν και ένα λογικό αποτέλεσμα της ανόδου του λαϊκού κινήματος.

Ιδιαίτερα μετά το 1946 (την μη διεκδίκηση της Κύπρου αλλά και την όξυνση του εμφυλίου στην Ελλάδα) είναι πιθανό ότι η θέση του Φιφή ότι οι Κύπριοι έπρεπε να αναλάβουν οι ίδιοι πρωτοβουλία για τα συμφέροντα τους να είχε και ευρύτερη απήχηση αλλά και σημασία. Και ίσως εδώ να μπορούσε κάποιος να δει και μια εμφάνιση της μεταλλαγμένης νεωτερικής μορφής της κυπριακότητας. Το ότι η αριστερά μεταστράφηκε προς την «ένωση και μόνο ένωση» το 49 δεν νομίζω ότι αποτελεί μόνο του σημαίνει και πολλά πράγματα. 10 χρόνια αργότερα αποδέχτηκε με αρκετή ικανοποίηση¹⁴ την

«...μήπως αι κραυγαλέαι καθημερινάι διαμαρτυρίαί των είναι απόδειξις της αποτελεσματικής εργασίας που προσφέρουν μερικά καλά παλληκάρια της εθνικόφρονος παρατάξεως διά την επικουρικὴν προς το ἔργον της αστυνομίας φρούρησιν της πόλεως ἀπὸ τους κόκκινους τρομοκράτας;»

ανεξαρτησία και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 40 την ίδια θέση είχε. Για να γίνουν όμως αυτές οι αναλύσεις δεν νομίζω να αρκεί μόνο η ανάλυση των επισήμων θέσεων της ηγεσίας - θα πρέπει να δούμε και τα διάφορα κοινωνικά στρώματα που συσπειρώθηκαν γύρω από την αριστερά και ιδιαίτερα αυτά τα οποία έμειναν δεμένα με την αριστερά μετά την μεγάλη σύγκρουση του 1948¹⁵. Γιατί το ζητούμενο με την κυπριακή αριστερά είναι ότι η ανάλυση θα πρέπει κάποτε να ξεφύγει είτε από την κακοριζιτζιά που απορεί γιατί είναι έτσι που είναι (δχι δηλαδή «ευρωπαϊκή»¹⁶), ή τα κλισέ (ότι είναι «κομμουνιστική» λες και αυτό είναι αυτονόητο σημείο). Κοινωνιολογικά η κυπριακή αριστερά είναι ένα εντυπωσιακό φαινόμενο το οποίο μπορεί να μην έχει παραγάγει θεωρητικά κείμενα, αλλά έχει παράγει μέσα από την πρακτική του λαϊκού κινήματος μια θεωρία η οποία χρειάζεται αποκωδικοποίηση. Υπάρχει εδώ ένα είδος «κυπριωτικού μαρξισμού», παραπλήσιου ίσως με την Ιταλική γκραμισιανή λογική της ηγεμονίας. Όμως αυτή η ανάλυση θα πρέπει να ξεκινήσει από την «εμπειρία των συλλόγων», της βάσης της αριστεράς.

Η απουσία αυτής της πιο κοινωνιολογικής ανάλυσης οδηγεί και στην άδικη, κατ'εμένα τουλάχιστον κριτική στον Σέρβα κατά κύριο λόγο - αλλά και έμμεσα των υπολοίπων υποστηρικτών της συνέχισης της διαδικασίας της Διασκεπτικής. Αξίζει εδώ μια αναφορά στην αντιπαράθεση στην ΚΕ του ΑΚΕΛ η οποία καταγράφεται για πρώτη φορά με τόση σαφήνεια. Ο κύριος αντίπαλος του Πλουτή δεν ήταν ο Εζεκιίας, όπως ίσως να ανέμενε κάποιος, αλλά ο Φιφής - και η θέση του ήταν η γραμμή για «πλήρη αυτοκυβέρνηση». Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι παρά την διαφωνία του ο Πλουτής πήγε στην Διασκεπτική και υπεράσπισε την θέση της πλειοψηφίας «με την ευγλωτία που τον χαρακτηρίζει» όπως παρατηρεί ο

Κατσιαούνης¹⁷. Αν και ο συγγραφέας είναι ιδιαίτερα πληροφοριακός εδώ, η παρουσίαση των διαφωνούντων, λίγο πολύ σαν ατόμων που στοχεύουν σε προσωπική ανέλιξη είναι άδικη. Δεν είναι κατ' ανάγκη λανθασμένη, αλλά στο κάτω κάτω της γραφής, όλοι όσοι ήταν τότε στην ηγεσία του ΑΚΕΛ στόχευαν σε κάποια μορφή εξουσίας. Αν το θέμα ήταν απλά ζήτημα προσωπικής ανέλιξης, θα μπορούσαν να αλλάξουν θέση, όταν είδαν ότι η Διασκεπτική οδηγείτο σε αδιέξοδο, να προσχωρήσουν στην δεξιά, ή στους Άγγλους, όπως άλλωστε έκαναν οι ηγέτες της δεξιάς. Αντίθετα τόσο ο Σέρβας όσο και ο Αδάμαντος προτίμησαν να αλλάξουν θέση, όταν είδαν ότι η Διασκεπτική οδηγείτο σε αδιέξοδο, να προσχωρήσουν στην δεξιά, ή στους Άγγλους, όπως άλλωστε έκαναν οι ηγέτες της δεξιάς. Αντίθετα τόσο ο Σέρβας όσο και ο Αδάμαντος προτίμησαν να αλλάξουν θέση, όταν είδαν ότι η Διασκεπτική οδηγείτο σε αδιέξοδο, να προσχωρήσουν στην δεξιά, ή στους Άγγλους, όπως άλλωστε έκαναν οι ηγέτες της δεξιάς.

Ίσως να ήταν πιο σημαντικό και χρήσιμο αν προσπαθούσαμε να αναλύσουμε τις τάσεις που έκφραζαν διάφορες κοινωνικές ομάδες ή τις εναλλακτικές στρατηγικές που διαμορφώνονταν με βάση τα δομικά δεδομένα που είχε να αντιμετωπίσει το κίνημα της αριστεράς, παρά να επικεντρωνόμαστε στις επιλογές του άλφα ή του βήτα ατόμου. Και αυτές οι τάσεις (ή στρατηγικές) θα μπορούσαν να συσχετισθούν με την σύνθεση του λαϊκού κινήματος (ποια στρώματα υποστήριζαν τι) αλλά και με 3 παραμέτρους που ήταν, έμμεσα ή άμεσα καθοριστικές των εξελίξεων: 1) τις πιθανές συμμαχίες (λ.χ. με την φιλελεύθερη πτέρυγα της μεσαίας τάξης ή με τις λαϊκές μάζες της συντηρητικής δεξιάς) 2) την προτεραιότητα στις αντιπαράθεσεις (λ.χ. εναντίον των δομών της τοπικής εξουσίας ή εναντίον της αποικιοκρατίας), 3) το βασικό πλαίσιο της αντιπαράθεσης (η τοπική αλλαγή εξουσίας ή το ευρύτερο γεωπολιτικό πλαίσιο). Και αυτά τα διλήμματα θα πρέπει να θεθούν στο πλαίσιο των ιστορικών επιλογών που διαμορφώνονταν στην αρχή του ψυχρού πολέμου και του τέλους της αποικιοκρατίας.

Η δική μου τουλάχιστον άγνοηση της διαμάχης είναι ότι

οι δυο πτέρυγες στο χώρο του λαϊκού κινήματος στην δεδομένη συγκυρία έκφραζαν δυο διαφορετικές δυναμικές. Η μια τάση στην οποία υπήρχαν οι υποστηρικτές της Διασκεπτικής (αλλά και ο Φιφής ο οποίος ήταν υπέρ της απόρριψης των βρετανικών προτάσεων) υποστήριζαν ουσιαστικά την συμμαχία της εργατικής τάξης με την φιλελεύθερη μεσαία τάξη με κύρια αιχμή αντιπαράθεσης την σύγκρουση με το κατεστραμένο της δεξιάς, της εθναρχίας, και της εσωτερικής συντήρησης και την διεκδίκηση της τοπικής εξουσίας. Αυτή η συμμαχία, στην δεδομένη ιστορική συγκυρία (μετά το θάνατο του Λεόντιου), αμφισβητούσε ανοιχτά την εκκλησιαστική ηγεμονία και σαν μια κοσμική συμμαχία ήταν σαφώς πιο ανοιχτή στις συμμαχίες με τους Τ/Κ¹⁸. Η άλλη πτέρυγα υποστήριζε ουσιαστικά την συμμαχία με τα λαϊκά στρώματα της δεξιάς - έστω και υπό την ηγεμονία της εκκλησίας. Η λογική αυτής της πτέρυγας, η οποία επεκράτησε, ήταν σαφώς γεωπολιτική - έστω και αν είχε υιοθετήσει το «ένωσις και μόνο ένωσις», η ανάλυση της τόνιζε την σημασία του κυπριακού ανταποικιακού κινήματος στα πλαίσια του ευρύτερου Μεσανατολικού χώρου. Και αυτή η πτέρυγα ήταν πιο προλεταριακή όπως φάνηκε και από τις υποψηφιότητες που προσέθηκε στις δημοτικές του 1949. Ήταν όμως και εκφραστική νέων στρωμάτων που είχαν ενταχθεί στο χώρο της αριστεράς πρόσφατα. Η συγκρουσιακή ιδεολογία των κομμουνιστών του 1920 και 30 και των λαϊκών κινήσεων του 40 και ιδιαίτερα του 48, σιγά σιγά υποβαθμίστηκε μπροστά στην στρατηγική της «εθνικής ενότητας».

Όμως αυτά δεν ήταν θέματα ατόμων (έστω και αν ήταν συγκεκριμένα άτομα που έκφρασαν την άλφα ή βήτα άποψη στην δεδομένη συγκυρία). Από μια άποψη λ.χ. ο Παπαϊωάννου ακολούθησε με κάποιο τρόπο την τακτική που είχε εγκαινιάσει ο

Σέρβας από την δεκαετία του 1930 - για ένταξη, δηλαδή, των κομμουνιστών στην ευρύτερη κοινωνία, έρτω και αν αυτό σήμαινε μια υποβάθμιση της προβολής καθαρά ιδεολογικών απόψεων. Μια σύγκριση και των δυο με τις απόψεις του Βάτη λ.χ. θα έδειχνε μια εντελώς διαφορετική σειρά προτεραιοτήτων. Και στην εξέλιξη τους τα άτομα ακολούθησαν μια πορεία η οποία δεν ήταν κατ' ανάγκη εκφραστική της τάσης με την οποία ταυτίστηκαν σε εκείνη την κρίσιμη συγκυρία του τέλους της δεκαετίας του '40. Ο προλεταριός υποψήφιος που αντικατέστησε τον Ι. Κληρίδη σαν υποψήφιος της αριστεράς στη Λευκωσία το 1949, ο Ζιαρτίδης, δηλαδή πριν πεθάνει σοσιαλδημοκράτης, ενώ ο Σέρβας που επέμενε τότε σε συμμαχία με τους «μικροστούς» και συμβιβασμό στην Διασκεπτική, εμπνέει κομμουνιστής.

Οι ευρύτερες θεωρητικές προεκτάσεις των αντιπαράθεσεων (και μέσα στην αριστερά αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία) θα πρέπει να συζητηθούν ακολουθώντας την πεπατημένη αυτού του βιβλίου - με βάση στοιχεία και μέσα από μια πολυφωνική οπτική στα πλαίσια των γεωπολιτικών αλλά και των εσωτερικών ταξικών και πολιτικών δεδομένων. Και όσο για τον συγγραφέα, θα πρέπει τώρα να ελπίζουμε ότι θα αποσιωθεί στο γεφύρωμα των δυο εργασιών του - της ανάλυσης της συγκρότησης της εργατικής τάξης στα τέλη του 19ου αιώνα και στην ανάλυση της πρώτης διεκδίκησης της εξουσίας από μια συμμαχία γύρω από αυτή την τάξη, το 47-48. Διαβάστε αυτό το βιβλίο. Εκτός από ένα ταξίδι σε μια νευραλγική συγκυρία της σύγχρονης πολιτικής μας ζωής είναι πολύ πιθανόν να αγχωρίσετε και ρίζες που καταλήγουν κάπου στο σήμερα, στον περίγυρό σας, ίσως...

Σημειώσεις:

1. Έκδοση του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών
2. Το πιο περιεκτικό βιβλίο, όσον αφορά τα γεγονότα είναι του Μαχλουζαρίδη (Ημερολόγιο των εξελίξεων). Οι εκδόσεις του Α. Φάντη αυτή την δεκαετία (ιδιαίτερα το «από τον λαό... με τον λαό... για τον λαό...»), τα απομνημονεύματα του Α. Ζιαρτίδη («Χωρίς φόβο και πάθος») και άλλες εκδόσεις ηγετών ή ακτιβιστών της Αριστεράς (λ.χ. του Π. Βαρνάβα) έχουν εμπλουτίσει την βιβλιογραφία όσον αφορά τις μαρτυρίες. Υπάρχει όμως ακόμα σοβαρή έλλειψη αναλυτικών / ερμηνευτικών εργασιών.
3. Σε αυτό τον τομέα το βιβλίο μπορεί να ειπωθεί και σαν μια συνέχεια των πολύ καλών εκδόσεων του ΚΕΕ (όπως η δουλειά του Γιωργαλλίδη) σε ότι αφορά την χρήση αρχείων για την επανεργασία της σύγχρονης Κυπριακής Ιστορίας.
4. Διότι η θέση για διεκδίκηση της Κύπρου ήταν θέση της ελληνικής αριστεράς.
5. Έκδοση 1992.
6. «Αποδεκτή» με την έννοια ότι η συζήτηση σήμερα δεν είναι κατά πόσον ήταν σωστό ή λάθος η συμμετοχή στην Διασκεπτική, αλλά κατά πόσον υπήρχαν ή όχι χαμένες ευκαιρίες. Είναι αξιοσημείωτο, λ.χ. ότι δεξιοί αναλυτές όπως ο Κρανιδιώτης και ο Κ. Γεωργιάδης την θεωρούν χαμένη ευκαιρία. Η θέση της τότε δεξιάς για αποχή δεν υποστηρίζεται πλέον από κανένα σοβαρό αναλυτή.
7. Δείγμα του οποίου είναι και η καταπίεση της μήμηρας για την δεκαετία του 40.
8. Roth Guenther. 1963. The Social Democrats in Imperial Germany: a Study in Working Class Isolation and National Integration. New Jersey: Totowa.
9. Σαν μια συλλογικότητα που εκφράζει το σύνολο των πολιτών - αντίθετα η έννοια του «λαϊκού κινήματος» εκφράζει περισσότερο μια ταξική συμμαχία παρά μια ολική ταυτότητα.
10. Και είναι αξιοσημείωτη η διαφορετική ιστορική πορεία των δυο κινήσεων. Στην Ελλάδα διαλύθηκε το ΕΑΜ και έμεινε το ΚΚΕ, ενώ στην Κύπρο διαλύθηκε το ΚΚΚ και έμεινε το ΑΚΕΛ.
11. Μια συγκριτική μελέτη θα έπρεπε σίγουρα να συμπεριλάβε αναφορές στο Γερμανικό SPD πριν το 1918, στο Ιταλικό PCI πριν το 1941, αλλά, στο λαϊκό επίπεδο και στην συγκρότηση του κινήματος των αναρχικών στην νότια Ισπανία.

12. Katsiaounis Rolandos. 1996. Labour, Society and Politics in Cyprus during the Second Half of the Nineteenth Century, Nicosia: Cyprus Research Centre.

13. Αυτό έκφραζε η εκστρατεία ενάντια στους διορισμένους στις εκλογές του 1943 η οποία έμμεσα συνεχίστηκε στην απαίτηση της αριστεράς να παραιτηθούν και οι ηγέτες και τα στελέχη της δεξιάς από τις κυβερνητικές τους θέσεις αν επρόκειτο να υπάρξει καθολική αποχή. Επιπλέον αν αναλύσει κάποιος τις θέσεις των αριστερών ακόμα και στα δικαστήρια όταν συλλαμβάνονταν για ενωτικές εκδηλώσεις (όπως το 1944) ή ακόμα και στις συζητήσεις για την ΑΤΑ (το 1943) υπήρχε και πάλιν έντονη έμφαση στην ανάγκη λαϊκής συμμετοχής στην θέσπιση νόμων.

14. Βλ. Α. Φάντη. 1995. Ο ενταφιασμός (ενός «γλυκύτατου» ονείρου) της ένωσης. Λευκωσία.

15. Το 1948 έγινε σύμφωνο και με αυτό το βιβλίο, αλλά και τον Ατταλίδη, το «μεγαλύτερο μέχρι τότε συλλαλητήριο στην Κύπρο» υπέρ της αυτοκυβέρνησης. Η ηγεσία μπορεί να άλλαξε το 1949 «για να μην απομονωθεί το κίνημα», αλλά όλες αυτές οι χιλιάδες που μαζεύτηκαν στο συλλαλητήριο είχαν ταυτίσει τον αγώνα για την αυτοκυβέρνηση με τους ταξικούς εργατικούς αγώνες των μεταλλωρύχων και των οικοδόμων - με την κοινωνική σύγκρουση που προσδιόρισε δηλαδή την μετά το 48 αριστερά. Για αυτές τις μάζες της αριστεράς οι μεταπολίσεις της πολιτικής γραμμής θα πρέπει να ήταν πολύ μικρότερες σε κλίμακα από ότι φαντάζονταν σήμερα. Σίγουρα πάντως αυτό (η ανάλυση του πως βιώθηκαν αυτές οι αλλαγές στο λαϊκό επίπεδο) θα πρέπει να είναι κεντρικό στην agenda μιας ανάλυσης του κυπριακού εργατικού κινήματος.

16. Μέχρι και ο Ατταλίδης φαίνεται να είναι αιχμάλωτος αυτής της λογικής. βλ. «Παράγοντες που διαμόρφωσαν την κοινωνία» (1993 - Λαϊκό Πανεπιστήμιο).

17. Αυτή η αναφορά λειτουργεί και λίγο σαν εξισορρόπηση στην αφηγηματική δομή του κειμένου αφού στις προηγούμενες σελίδες ο Κατσιαούνης κάνει μια απότομη παρέμβαση σαν συγγραφέας, στο κείμενο, διαφωνώντας με τη θέση του Σέρβα.

18. Αυτή η πτέρυγα θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο κριτικής σαν «αγγλόφιλη» αφού στην δεδομένη στιγμή η συζήτηση για το σύνταγμα εμφανιζόταν έτσι από τους αντιπάλους της.

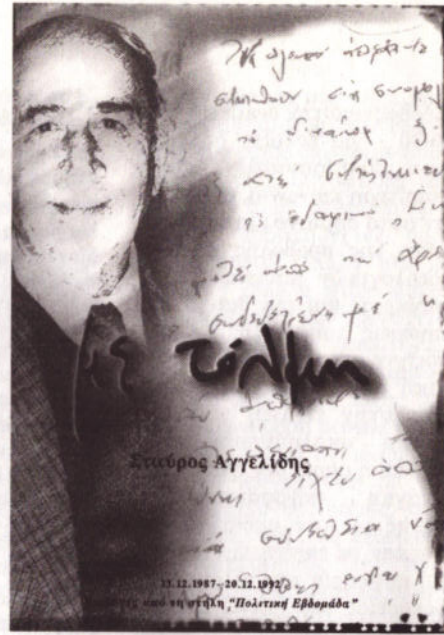
Υπάρχουν εδώ σαφή προμηνύματα του μέλλοντος. Μια άκρα δεξιά που ακονίζεται ήδη τα μαχαίρια στο τέμπο της εμφύλιας γενοκτονίας των Βαλκανίων, ζητώντας εκκαθαρίσεις αριστερών. Μια εθνική Τ/Κ ελίτ η οποία ζητά ξένη προστασία, εναλλαγή στην εξουσία, δικαιώματα βέτο για να προστατευθεί, ή, στην ύστατη ανάγκη, διχοτόμηση. Μια αριστερά να προσπαθεί από τότε να διατηρήσει την συνοχή στο δικαιοδικό κίνημα των λαϊκών στρωμάτων - και να οδεύει στην λογική που θα αποκρυσταλλωθεί, χρόνια μετά, στο «η Κύπρος ανήκει στο λαό της». Και εδώ βλέπουμε επίσης για πρώτη φορά την σύγκλιση των πρακτικών (έστω και αθέλητων) συνεπειών του Ε/Κ και του Τ/Κ εθνικισμού - έτσι ενώ οι μεν Ε/Κ δεξιοί θέλουν ένωση (απέχοντας από την Τ/Κ θέλουν «προστασία»

Τίτλος: «ΜΕ ΤΟΛΜΗ»
Συγγραφέας: Σταύρος Αγγελίδης

Επιλογές από την στήλη:
«Πολιτική Εβδομάδα» 13/12/87 - 20/12/92

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ:
«Διότι μόνοι ημείς εκείνον που δεν μετέχει εις αυτά (Σ.Σ.: τα πολιτικά πράγματα) θεωρούμεν όχι φιλήσυχον, αλλ' άχρηστον πολίτην...»
 («Θουκιδίδου Ιστορία») Βιβλίον Β'40 - Ο επιτάφιος του Περικλέους - Μετάφραση Ελευθέριου Βενιζέλου.

Μελετώντας, ξανά, μετά από τόσα χρόνια και μέσα από το βιβλίο «Με τόλμη» την «Πολιτική εβδομάδα», μια στήλη που άφησε εποχή, δημιουργώντας μπόλικους φίλους αλλά και εχθρούς, δεν μπόρεσα ν' αποφύγω ένα αίσθημα κενού για την απουσία του Σταύρου Αγγελίδη, ανάμικτο με την ευφρόσυνη διαπίστωση πως τελικά δικαιώθηκε. Έξη σχεδόν χρόνια μετά τον αδόκητο θάνατο του, μετά από τόσα και τόσα σκαμπανεβάσματα του κυπριακού караβιού, νοιώθεις έντονα πως η παρουσία του σήμερα θα βάραινε στο τοπίο. Ταυτόχρονα όμως, αντιλαμβάνεσαι πως οι σπόροι που έριξε, δεν πήγαν εντελώς χαμένοι.

Ειδικά, όσοι παρευρέθηκαν στην αίθουσα «Μελίνα Μερκούρη» το βράδυ της 14ης Μαρτίου, στην παρουσίαση του βιβλίου, είχαν την ευκαιρία να διαπιστώσουν ιδίως όμματα, την πλατύτατη απήχηση του λόγου του, όχι τόσο στις κομματικές ηγεσίες (που, φεύ, μόνο μετά από τόσα χρόνια εκτίμησαν την αξιοσύνη του ...) αλλά, πολύ περισσότερο, στους απλούς ανθρώπους που συνέρευσαν απ' όλη την Κύπρο για να τιμήσουν με την παρουσία τους και μέσα από αυτή την εκδήλωση, την μνήμη του.

Βέβαια, ολοκληρή η ζωή του Σ.Α. ήταν ένα φωτεινό παράδειγμα μοναχικού καθάρη που δεν πολυενηδιερφόταν για περγαμηνές και μόνος,

πολλές φορές αφηφώντας τους κινδύνους, πολεμούσε ενάντια στα καθιερωμένα, στα «ιερά και τα όσια» της συγκεκριμένης στιγμής, που άλλα επίτασαν, λογικότερα και προσφορότερα. Το χάιδεμα των αυτιών της, περιβόητης πια, κοινής γνώμης, ένα σπορ που γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση στις μέρες μας, δεν αποτελούσε το κέντρο της προσοχής του. Κατ' ακρίβειαν, ούτε καν βρισκόταν στο στόχαστρο του, αφού άλλα, εντελώς διαφορετικά, ήθελε να πετύχει.

Το διδασκαλικό επάγγελμα ήταν το πρώτο του. Και παρ' ότι μόνο δύο χρόνια το άσκησε, (αφού οι Βρετανοί τον απόλυσαν για ένα άρθρο του κατά της αποικιοκρατίας) φαίνεται πως σημάδεψε όλη του την ζωή. Κάθε άρθρο του, κάθε παράγραφος, κάθε γραμμή είναι ένα μάθημα γνώσης και αρετής στηριγμένο σε αδιάσειστα στοιχεία, αντλημένα από ένα αρχείο, άρθρα ενημερωμένο με τις τελευταίες πληροφορίες, έτσι που αφίστα να καταλήγει στο ζητούμενο και τα συμπεράσματα.

Απόλυτη προτεραιότητα στην εκλογή των θεμάτων του, αποτελούσε το συνεχιζόμενο δράμα του λαού μας, Ε/Κ και Τ/Κ και η αναζήτηση μιας ειρηνικής, μέσα από διάλογο, λύσης, που θα διασφαλίζει το μέλλον όλων μας σ' αυτό τον τόπο, μακριά από τα πάθη του παρελθόντος, που σχεδόν κατάστρεψαν τις δυνατότητες επανόδου στην ομαλότητα.

Γράφει στις 19/5/91, ανήμερα των

βουλευτικών εκλογών: «Ένα όμως πράγμα οφείλουμε να συνειδητοποιήσουμε, είτε μας αρέσει, είτε όχι: ότι όποια πόρτα και να κτυπήσουμε, είτε αυτή είναι η Ευρώπη, είτε είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας, είτε είναι η Γενική Συνέλευση, είτε η Ουάσιγκτον ή η Μόσχα, είτε το Παρίσι ή το Πεκίνο, θα πάρουμε από παντού την ίδια απόκριση, την ίδια παρότρυνση: πηγαίνετε στον διάλογο, λύστε το πρόβλημα σας με αμοιβαίες παραχωρήσεις. Άλλος δρόμος εκτός από τον διάλογο δεν υπάρχει». Αλλά και με άλλες ευκαιρίες, τα ίδια λέει: «Η λύση μπορεί να έρθει αύριο, ή σε λίγα χρόνια ή στο μακρινό μέλλον. Όποτε όμως και αν έρθει, θα είναι το αποτέλεσμα μιας συμφωνίας, που θα αναγνωρίζει δύο κοινότητες και θα επιβάλλει την συνεννόησή τους. Και όσο γρηγορότερα και πληρέστερα γίνει αυτή η συνεννόηση, τόσο εγγύτερη και καλύτερη θα είναι η λύση» (9/6/91), ενώ στις 20/9/92 γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρος: «Πιστεύω ειλικρινά ότι ο ασφαλέστερος τρόπος εξόδου από το status quo (που δεν ήταν ούτε είναι η λύση για την Κύπρο και τους κατοίκους της Έλληνας και Τουρκούς) είναι μια συμφωνία μεταξύ των δύο κοινοτήτων για το κοινό μέλλον της Κύπρου. Το εγχείρημα δεν είναι εύκολο ούτε ανώδυνο. Εμπειρέχει κινδύνους και απαιτεί συμβιβασμούς και θυσίες. Αλλά προσφέρει μια προοπτική ειρηνικής εξέλιξης και ανέλιξης κατά το πρότυπο του ελβετικού κράτους και

εισοδοχής στις ευρωπαϊκές κοινότητες - όταν και αυτές σταθεροποιηθούν. Έτσι και αν το παιχνίδι παίζεται κάτω από την ομπρέλα των Ηνωμένων Εθνών και με την άμεση ανάμιξη του Συμβουλίου Ασφαλείας, πρωταγωνιστές δεν πρέπει να παύσουν να είναι οι δύο κοινότητες της νήσου. Αν ξεφύγουμε από την γραμμή αυτή - που επαναλαμβάνω είναι δύσκολη αλλά η μόνη κατά την γνώμη μου προσφερόμενη - θα αποφασίσουν τελικά άλλοι για μας. Όπως αποφάσιζαν άλλοτε, υποχρεώνοντας μας να δεχτούμε τις χειρότερες λύσεις».

Και φυσικά, όπως θα φανταζόταν ο καθένας, που γνωρίζει την καταθλιπτική έως άθλια κυπριακή πολιτική σκηνή, ο Σ.Α. συγκέντρωσε την μήνιν των απανταχού της γης Τουρκοφάγων: «Ενδοτικός, ηττοπαθής και προδότης, ήταν τα συχνότερα χρησιμοποιούμενα επίθετα που επιστράτευσαν οι «πατριώτες» για να τον στολίσουν, παραδεχόμενοι μ' αυτό τον τρόπο την ήττα τους, αφού μπροστά στα επιχειρήματα του, αντέτασσαν ύβρεις και συνθήματα. Ο ίδιος όμως, απίοητος, συνέχιζε επιχειρηματολογώντας και χτυπώντας ακριβώς εκεί που ελάχιστοι τόλμησαν: Στην ασυναρτησία, την κενολογία, κοντολογίς την υποκρισία των υπερελλήνων, που άπειρες φορές, κατάστρεψαν με την ανόητη στάση τους τον τόπο. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την δικαιοδική, διζωνική Ομοσπονδία, (ένα θέμα που, παρεμπιπτόντως, ακόμα δίνει ευκαιρίες για ανέξοδους λαϊκισμούς), έκανε συνειδητές και επίμονες προσπάθειες να αποδόσει τις πραγματικές της διαστάσεις, δίχως φτιασίδια ή υπερβολές. Στις βίαιες επιθέσεις που δεχόταν, απαντούσε στερεότυπα: «Δεν είναι παλικαριά να δέρνει κανείς το σάμα όταν δεν μπορεί ή δεν θέλει να δείρει τον γάιδαρο. Ούτε βέβαια καταφέρνει οτιδήποτε».

(18/8/91). Ενωώντας φυσικά, σε ελεύθερη απόδοση: Αν σας κρατούν τα κότσια, κτυπάτε τον Μακάριο, που υπέγραψε τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου και την συμφωνία ψηλού επιπέδου Μακαρίου - Ντεκτάς το 1977, τον Κυπριανού για την συμφωνία ψηλού επιπέδου του 1979, καθώς και για την υποβολή προτάσεων ή την αποδοχή εγγράφων του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. με βάση την συμφωνία αυτή, όπως επίσης και τους επόμενους δύο προέδρους της Κυπριακής Δημοκρατίας και όλη την πολιτική ηγεσία, που δέχονται, συζητούν και επιδιώκουν λύση δικοινοτικής, διζωνικής ομοσπονδίας. Το ξεμπρόστιασμα των πατριδοκάπηλων, που ανέκαθεν κοροιδεύουν και γαλοχούν τον απλό πολίτη αυτού του τόπου με χονδροειδή ψέματα και ασυναρτησίες, ήταν άνευ προηγουμένου.

Εντυπωσιακό αποκορύφωμα, σ' αυτή την σειρά δεκάδων άρθρων, αποτελεί το «Αυτο ντα φε», (6/12/92), ένα σαρκαστικό κείμενο - απάντηση στην πρόταση νόμου, του τότε βουλευτή Ντίνου Μιχαηλίδη, για «ποινικοποίηση του ενδοτισμού και της ηττοπάθειας». Ο Σ.Α. δεν χάνει την ευκαιρία να ξεδιπλώσει το ταλέντο και τις γνώσεις του, αποκαλύπτοντας σ' όλη του την έκταση το ασυμβίβαστο με δημοκρατικές κοινωνίες, αλλά και τη γελοιοότητα, του πράγματος.

Αυτο ντα φε (=πράξη πίστεως), ήταν η δημόσια ανάγνωση της ποιηής για τους αιρετικούς, στα χρόνια της ιερής εξέτασης, μιας ποιηής που λίγες φορές διέφερε από το κάψιμο στην πυρά. Το βρικολάκισμα λοιπόν στην Κύπρο εν έτει 1992 (αλλά και σήμερα κατά φορά...) της ιεροεξεταστικής νοοτροπίας, δεν περνά δίχως συνέπειες, όση θυμηδία κι' αν προκαλεί: «Έχω πολλές φορές διατυπώσει την άποψη ότι η Κύπρος δεν υπέφερε ποτέ από τους χαρακτηρισμένους σαν ηττοπαθείς ή ενδοτικούς.

Αντίθετα υφίστατο ήττες και ταπεινώσεις, η μία μετά την άλλη, από τους λεγόμενους ανένδοτους, που ανίκανοι να επιμετρήσουν σωστά τις διαστάσεις τις δικές μας και του προβλήματος μας, επιχειρούσαν άλματα πολύ μεγαλύτερα από τις δυνάμεις μας. Αυτό θα συμβεί και τώρα αν οι τύχες μας αφεθούν στα χέρια εκείνων που εξακολουθούν να πιστεύουν ότι με την μεγαλοστομία, την δημαγωγία και την πατριδοκαπηλία μπορούν να επιτύχουν το ακατόρθωτο. Αυτό το τραγικό έργο το είδαμε και προπαντός, το αισθανθήκαμε πολλές φορές. Δεν θα αντέξουμε να το ξαναδούμε», έλεγε καταλήγοντας, συμπυκνώνοντας μέσα σε ελάχιστες λέξεις, όλη την τραγικότητα της σημερινής κατάστασης.

Υπάρχουν κι άλλα θέματα που εκκύουν την προσοχή του Σ.Α., όπως οικονομικά - φορολογικά, κομματικά κ.α., τα οποία προσεγγίζει με τον ίδιο, «αιρετικό» για τα κυπριακά δεδομένα, τρόπο. Οι αφορισμοί, οι μεγαλοστομίες, ο εντυπωσιασμός, είναι στοιχεία ξένα στην γραφή του, που όταν όμως αρχίσει να γράφει, δεν αφήνει κενά, ούτε παραλείπει να πει τα πράγματα με τ' όνομα τους. Μισές αλήθειες για τον Σ.Α. δεν χωρούν. Ότι έχει να πει, είτε γεγονός, είτε γνώμη, θα το πει με παρρησία, ανεξάρτητα από τις διαφαινόμενες συνέπειες. Και δυστυχώς, αυτός ο έντιμος Αριστείδης της σύγχρονης Κύπρου, όπως και ο αρχαίος πρόγονος του, πλήρωσε ακριβώς και πολλές φορές, «τοίς μετρητοίς» (όπως τονίζει) τους λογαριασμούς της παρρησίας του. Άλλωστε, ουδείς προφήτης στον τόπο του, και ο Σ.Α. έδειχνε νάχει βαθιά συνείδηση του γεγονότος αυτού.

Κατακλείδα του κειμένου αυτού, που ως λογιστεί και ως φόρος τιμής στον Σταύρο Αγγελίδη και την οικογένειά του, δεν μπορεί παρά νάναι μια εξήγηση: Γιατί

επέλεξε το συγκεκριμένο απόσπασμα, από τον Επιτάφιο του Περικλέους, ως προμετωπίδα. Πρώτα απ' όλα, για λόγους καθαρά τυπικούς, ήθελε να δώσει στο κείμενο του την μορφή που έδινε ο Σ.Α. στα άρθρα του: Μια μικρή προμετωπίδα, δίνει συμπυκνωμένο το νόημα όσων θ' ακολουθήσουν, ή αποτελεί το έναυσμα τους, ενώ στην συνέχεια, πληθώρα πληροφοριών αποδίδεται αυτούσια μέσα από τα πρωτότυπα κείμενα (δηλώσεις, συμφωνίες, Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας κ.λ.π.). Ψάχνοντας λοιπόν για την προμετωπίδα, το μυαλό μου δεν ξεκολλούσε από την μόνιμη επωδό του: διάλογος, διάλογος, διάλογος. Όταν ξαφνικά, σε μια ακόμα περιδιάβαση πάνω από τις σελίδες του «Με τόλμη», έπεσα πάνω στην απάντηση που έδωσε στον αρχισυντάκτη της «Σημερινής», ο οποίος «κάτω από ένα βαρύδουπο επιτάστηλο «Ποίος είστε εσείς κύριε Αγγελίδη» (διερωτούμαι ακόμα γιατί χρησιμοποίησε τον πληθυντικό και όχι τον ενικό και το κύριε αντί το ρε) ερωτά ποιος είμαι εγώ που λέγω ότι οι πρόσφυγες δεν θα παν στα σπίτια τους και ότι αναγκαστικά θα πρέπει να γίνει ανταλλαγή και αποζημίωση περιουσιών. Με εξέπληξε», συνεχίζει ο Σ.Α. «το ερώτημα γιατί ο Σάββας Ιακωβίδης γνωρίζει πολύ καλά ποιος είμαι: Ένας απλός πολίτης και δημοσιογράφος...» (Φρύνιχος και Βενιζέλος, 18/8/91).

Έχω την πεποίθηση ότι, δεν ήταν τυχαία η απάντησή του, ούτε και το ότι, το «απλός πολίτης» προηγείται του «δημοσιογράφος». Ο Σ.Α. ήταν πάνω απ' όλα ένας συνειδητός και έντιμος πολίτης, που αγαπούσε τον τόπο και τους συνανθρώπους του όπως είναι, χωρίς ταμπέλωματα και αποκλεισμούς, νηφάλια μεν, απαρεκκλιτα δε. Ήταν το διαχρονικό πρότυπο του δασκάλου, αλλά πάνω απ' όλα του χρήσιμου πολίτη, που σ' όποιο πόστο και να βρεθεί, έχει ως βασική του έγνοια το κοινό καλό, που προκύπτει μέσα από την διαλογική συζήτηση. Δυστυχώς μας έφυγε νωρίς. Χάρης όμως στην συντονισμένη και επίπονη προσπάθεια των Παναγιώτη Αποστόλου, Άρη Γεωργίου, Μάριου Ηλιάδη, Χριστάκη Κατσαμπά, Αντρέα Κυριάκου, Γιώργου Λιλλήκα, Αντρούλλα Μιχαηλίδου, Κώστα Οικονόμου, Βάσου Πούπη, Αντρέα Σαββίδη, Πλουτή Σέρβα, Τάκη Χ' Γεωργίου, Αντρέα Π. Πολυδώρου καθώς και της συζύγου του κυρίας Σόνιας Αγγελίδου και των παιδιών του, έχουμε τώρα την ευκαιρία να ξαναμελετήσουμε (και έπεται ο δεύτερος τόμος, léne!), με την ασφάλεια που προσφέρει η χρονική απόσταση, τα κατασταλάγματα της ώριμης σκέψης του Σ.Α.

Ας μην χάσουμε την ευκαιρία.

Ο Κήπος της Εδέμ

ταξιδιωτικό στη Ρουάντα

Λεωνίδα Παντελίδη

Το θέμα της συζήτησης ήταν ο τίτλος αυτού του άρθρου. Καθόμαστε μπροστά στα μεγάλα ψητά ψάρια που μας είχανε σερβίρει και τρώγαμε με τα χέρια, ή μάλλον εγώ έτρωγα με τα χέρια γιατί ο φίλος μου ο Τζίμ έτρωγε με το ένα μόνο χέρι, το δεξί, όπως είναι το σωστό.

Ήταν το τελευταίο μου βράδυ στην Αφρική και του έλεγα ότι θα προσπαθούσα να γράψω ένα μικρό άρθρο για το ταξίδι αυτό. Συμφωνούσε με την ιδέα αλλά δεν συμφωνούσε με τον τίτλο. Ούτε αυτός, ο αιώνια κυνικός και απαισιόδοξος, ούτε εγώ είχαμε αλλάξει παρόλο που πέρασαν είκοσι τρία χρόνια από την τελευταία φορά που είχαμε συναντηθεί.

Με τον φίλο μου τον Τζίμ πρωτογνωρισθήκαμε τον Ιανουάριο του 1975 στο διάδρομο του πανεπιστημιακού οικοτροφείου στον Μίσιγκαν. Στεκόμουν μπροστά στην ανοικτή πόρτα του δωματίου μου και από μέσα ακουγότανε ελληνική μουσική. Αυτός περνούσε και κοντοστάθηκε.

«Από ποιά χώρα είναι αυτή η μουσική?» ρώτησε.

«Είναι ελληνική μουσική,» απάντησα, «έχεις ξανακούσει?» 'ρχισε τότε να μου διηγείται για ένα του ταξίδι από την Γερμανία στην Ινδία και πίσω με αυτοκίνητο.

Δεν ήταν μόνο το πάθος για τα περιπετειώδη ταξίδια που μας ένωσε. Βετεράνος του Βιετνάμ με την ψυχή σκαμμένη από τις βόμβες και εγώ με το ηλιοκάψιμο από το ζεστό καλοκαίρι του 1974 ακόμη στο δέρμα μου γίναμε αμέσως φίλοι.

«Εγώ» μου έλεγε «θα ζήσω στην Αφρική. Δεν μπορώ εδώ.»

Δεν θυμάμαι εάν το είπαμε μια φορά ή πολλές πάντως θεωρήσαμε και οι δύο ότι δώσαμε λόγο να συνταξιδεύουμε μια μέρα μαζί στην Μαύρη Αφρική.

Από το 1977 που απεφοίτησα και έφυγα από την Αμερική δεν ξανασυναντηθήκαμε. Πέρασαν τα χρόνια και έχασα τα ίχνη του. 'κουγα κάπου κάπου κανένα νέο του, ότι παντρεύτηκε, έκανε δύο παιδιά, χώρισε. Μετά, κάποια μέρα το περασμένο Φθινόπωρο συνάντησα κάποιον κοινό γνωστό και τον ρώτησα εάν ξέρει που βρίσκεται ο Τζίμ.

«Είναι στην Αφρική» μου είπε. Τον παρακάλεσα να μου βρει κάποια διεύθυνση και μετά λίγες μέρες πήρα με το ταχυδρομείο μια σειρά αριθμούς. Δεν μου φάνηκε σαν κανονική ηλεκτρονική διεύθυνση αλλά την δοκίμασα στέλλοντας ένα σύντομο μήνυμα.

«Τζίμ, είσαι εκεί?»

«Εδώ είμαι» απάντησε αμέσως. «Πότε έρχεσαι?»

Τώρα καθόμασταν σε ένα Αφρικάνικο εστιατόριο στο Κιγκάλι, πρωτεύουσα της παραγμένης Ρουάντα, στο τέλος ενός ταξιδιού 5000 χιλιομέτρων πίσω-μπρος κατά μήκος του Ισημερινού σε ένα άσπρο Λαντ Ρόβερ.

Σκέφτομαι, είπα, ένα σύντομο άρθρο για αυτό το ταξίδι. Θα το ονομάσω «Ραντεβού στον Κήπο της Εδέμ.

«Όχι,» απάντησε, «να το ονομάσεις Ανθρώπινα Κόκκαλα στον Κήπο της Εδέμ.»

Όπως αρκετές φορές τις τελευταίες μέρες και αμέτρητες φορές πριν, εγώ έβλεπα την φωτεινή πτυχή της ζωής και αυτός την σκοτεινή. Σκεφτόμουν πως κάποια πράγματα στην ζωή συμβαίνουν όπως πρέπει να συμβούν, κάποιες φιλίες αντέχουν, κάποιες υποσχέσεις τηρούνται, κάποια όνειρα εκπληρώνονται και, προπάντων, κάποιων η καρδιά παραμένει απερίφρακτη.

Εκείνος αναφερότανε στον κήπο του εκεί που έμενε στην πόλη Κιμπούγιε στα σύνορα με το Κονγκό. Παιδί από αγροτική οικογένεια στην Αϊόβα πάντοτε του άρεσε να εργάζεται την γη. Τώρα ζούσε ανάμεσα στους χωρικούς στην Ρουάντα προσπαθώντας να τους βοηθήσει να ξαναρχίσουν την ζωή τους μετά την γενοκτονία του 1994. Από την πρώτη στιγμή που καθάριζε τον χώρο πίσω από το γραφείο του από τις πέτρες για να φτιάξει λαχανόκηπο έβρισκε κόκκαλα που τα έβαζε στην άκρη. Πολλές φορές ρώτησε την γυναίκα που δούλευε εκεί και αυτή πάντοτε απαντούσε στα σπασμένα γαλλικά της, που κάποτε

σκόπιμα λιγόστευαν, ότι είναι κόκκαλα ζώων. Μια μέρα ρώτησε τον οδηγό. Αυτός γέλασε νευρικά χωρίς να απαντήσει. Οι Αφρικανοί από ευγένεια σου λένε μόνο τα ευχάριστα.

Αυτή είναι πράγματι η Αφρική? Όνειρο και εφιάλτης, ελπίδα και θλίψη με σκηνικό το πιο όμορφο κομμάτι του πλανήτη.

Π

Τρεις βδομάδες πριν, στις 31 Μαρτίου, στεκόμουν σε ένα πεζοδρόμιο δίπλα στις αποσκευές μου. Ο οδηγός της πρεσβείας με έφερε εδώ με μια καινούργια μερσεντές για να πάρω το λεωφορείο της γραμμής από την Ναϊρόμπι της Κένυας στην πόλη Μόσιη στην Τανζανία όπου είχαμε δώσει ραντεβού με τον Τζίμ σε ένα ξενώνα στους πρόποδες του βουνού Κιλιμαντζιάρου. Ήμουν έτοιμος να ξεφύγω από τον προστατευόμενο κόσμο των διπλωματών συναδέλφων μου. Με καλούσε η ανοικτή αγκαλιά της Αφρικής.

Το ψάθινο καπέλο το είχα αγοράσει την προηγούμενη μέρα για δέκα δολάρια (σίγουρα με κλέψανε) στην ανοικτή αγορά. Κατά τα άλλα, το ακριβό σουηδικό χακί σπορ παντελόνι που φορούσα, οι αμερικανικές μπότες πεζοπορίας, τα γυαλιά ήλιου, η τσάντα ράχης που κρατούσα, το κομποντεράκι παλάμης και η φωτογραφική μηχανή που ήταν μέσα, το ελβετικό μαχαιράκι στο τέλος της αλυσίδας στην ζώνη μου δεν επέτρεπαν καμιά ψευδαίσθηση για το αζεπέραστο χάσμα ανάμεσα στον

κόσμο που εγώ κατοικώ και σε αυτό που έλπιζα να γνωρίσω.

«Are you Mr. Cyprus? με ρώτησε ο ελεγκτής εισιτηρίων για να βεβαιωθεί ότι η τηλεφωνική κράτηση που έκανε η γραμματέας της πρεσβείας ήταν για μένα.

«Εγώ είμαι» απάντησα γελώντας αυθόρμητα και ένοιωσα καλοδεχούμενος. Ήταν κάτι ανάμεσα στο να παίρνεις απολυτήριο φύλο πορείας και άφεση αμαρτιών.

«Παρακαλώ επιβιβασθείτε. Το λεωφορείο αναχωρεί.»

III

Οδηγούσα εγώ το Λαντ Ρόβερ που χοροπηδούσε καθώς κατηφορίζαμε τον χωματόδρομο προς το Σερεγκέτι. Έτσι έστρεψα για μια στιγμή μονάχα το κεφάλι όταν ο Τζιμ έδειξε με το χέρι προς τα δεξιά του δρόμου.

«Φαίνεται κοντά αλλά είναι σχεδόν μισή ώρα με το αυτοκίνητο. Εισηγούμαι να σταματήσουμε στην επιστροφή.»

Μια ματιά ήταν αρκετή. Βλέποντας το δασάκι και την είσοδο της χαράδρας κατάλαβα ότι μιλούσε για το Ολτουμπάι, που οι ξένοι λανθασμένα από την αρχή το έλεγαν Ολτουβάι. Εδώ βρέθηκαν τα απομεινάρια ανθρώπων ηλικίας ενάμιση εκατομμυρίου χρόνων και λίγο πιο κάτω ίχνη από τα πόδια ανθρώπων που περπάτησαν εδώ πριν τριάντισι εκατομμύρια χρόνια. Τα ίχνη σκεπάστηκαν ξανά από τους επιστήμονες για να προστατευθούν υπάρχει όμως πιστό αντίγραφο στο μικρό μουσείο. Η ευθυγράμμιση όλων των δακτύλων των ποδιών στον ίδιο άξονα καταδεικνύει, χωρίς αμφιβολία, ότι πρόκειται για πατούσες όντων που περπατούσαν όρθιοι.

Ήδη από την προηγούμενη μέρα που φθάσαμε σε αυτό το ονειρικό τοπίο στην βορειοδυτική Τανζανία σκεφτιμούνα ότι εάν ήμουν ο σκηνοθέτης της ιστορίας της ανθρωπότητας αυτό ακριβώς τον τόπο θα διάλεγα για πρώτο σκηνικό. Ανοικτή στέπα στρωμένη με κοντό χόρτο, δέντρα εδώ και εκεί, ζώα παντού, ένας μεγάλος ουρανός, βουνά στο βάθος γύρω-γύρω να ορίζουν ένα χώρο πεπερασμένο αλλά

ευρύχωρο. Το περιβάλλον που φιλοξένησε το σώμα μας στην πρωτόγονη κινητικότητα του χωρίς να περιορίζει το βλέμμα και να αιχμαλωτίζει το πνεύμα. Το πρώτο σπίτι μας στο σύμπαν.

IV

«**Ε**λάτε να δείτε ένα λιοντάρι πίσω στην κουζίνα» μας είπε η σερβιτόρα. Σηκώθηκα και πήγαμε γρήγορα στο πίσω μέρος του εστιατορίου. Οι μάγειροι ήταν όλοι έξω. Από τη ασφάλεια που τους έδιναν οι μεγάλοι βράχοι πάνω στους οποίους ήταν κτισμένο το τουριστικό περίπτερο όπου μέναμε παρακολουθούσαν το άγριο ζώο που είχε προσεγγίσει και το οποίο ήταν τελικά ελέφαντας.

Ίσως ήταν η σασιμάρα της κοπέλας. Πάντως την πίστεψα όταν μας είπε ότι πολλές φορές όταν πηγαίνει ή έρχεται από το χωριό στην δουλειά με τα πόδια περνούν δίπλα της με αστραπαία ταχύτητα κυναιλουροι(τοίτες) που κυνηγούν.

V

Αργότερα εκείνη την ημέρα συναντήσαμε μια αγέλη ελεφάντων. Ήμουν βέβαια επηρεασμένος από αυτά που είχα ακούσει για την εξυπνάδα τους. Η εντύπωση όμως που μου έκαναν όταν τους είδα σε ομάδα σε συνθήκες ελευθερίας ήταν πιο ισχυρή από ότι περίμενα. Χωρίς αμφιβολία επικοινωνούν με άνοι οι μύγες τσετσέ που μας κληροδότησαν αυτό τον φυσικό πλούτο. Με τα δαγκώματα τους κράτησαν μακριά τους ανθρώπους σκοτώνοντας τις αγελάδες τους και πολλές φορές τους ιδίους. Οι μύγες τσετσέ μεταφέρουν το παράσιτο τρυπανόσωμα που προκαλεί την νόσο του ύπνου (ληθαργική εγκεφαλίτιδα). Έτσι για πολλούς αιώνες παρέμειναν ακατοίκητες τεράστιες περιοχές στην Αφρικανική ενδοχώρα που σήμερα αποτελούν προστατευόμενες φυσικές περιοχές.

Γιαυτό κι εγώ είτε λόγω της υπερβολικής καλής μου θέλησης έναντι τους είτε ελπίζοντας ότι έχω αρκετή συγγένεια με το λιοντάρι από το οποίο πήρα το όνομα μου και το οποίο, όπως και τα άλλα άγρια ζώα έχει ανοσία στα τρυπανοσώματα, δέχτη-

κα αδιαμαρτύρητα τα τσιμπήματα τους

Εκτός από αυτή την πανέμορφη άγρια Αφρική υπάρχει και η άσχημη σύγχρονη Αφρική των μεγαλουπόλεων όπου ζουν πλάι-πλάι οι νέοι άθλιοι της γης, οι παραγκόβιοι φτωχοί, δίπλα στους λίγους πλούσιους και τούς οπλισμένους σωματοφύλακες τους. Ανάμεσα σε αυτούς τους δύο υπάρχει ένας τρίτος κόσμος της αγροτικής Αφρικής, ένας κόσμος φτωχών αλλά όχι εξαθλιωμένων ανθρώπων, χωρίς ηλεκτρισμό όπου όλα τα παιδιά είναι ξυπόλυτα αλλά συνήθως χορτάτα και χαμογελαστά. Αυτή την Αφρική υπηρετεί ο φίλος μου ο Τζιμ. «Πρέπει οι άνθρωποι να κρατηθούν στην γη» λέει και εξηγεί με απόλυτα πειστικό τρόπο τα πλεονεκτήματα αυτής της ζωής σε σύγκριση με την ζωή στις φτωχογειτονιές των μεγαλουπόλεων που τις αποκαλεί φυλακές. Σπούδασε κοινωνιολογία παρόλο ότι η μεγάλη του αγάπη ήταν η γεωπονία, την οποία όμως γνωρίζει με πρακτικό τρόπο. Όπως όλοι, όμως, όσοι εργάζονται σε διεθνείς οργανισμούς βοήθειας προς τον τρίτο κόσμο ουσιαστικά η δουλειά του είναι να διαχειρίζεται την βοήθεια που διοχετεύεται μέσω μη-κυβερνητικών οργανισμών για την ανάπτυξη.

Όταν του ζήτησα να μου εξηγήσει τι κάνουν μου έδωσε το παράδειγμα ενός προγράμματος που ονομάζουν «Τροφική Ασφάλεια». Στηρίζουν μια τοπική συνεργατική εταιρεία κτηνοτρόφων η οποία παραχωρεί επί δανείου μια κατσίκα στο κάθε μέλος της. Όταν η κατσίκα γεννήσει το πρωτότοκο αυτό επιστρέφεται στον συνεργατισμό. Εάν είναι θηλυκό δίδεται σε άλλο μέλος. Εάν είναι αρσενικό θα πουληθεί. Μου παραδέχτηκε όμως ότι οι μισθοί των γραφειοκρατών στα διάφορα επίπεδα ξεπερνούν κατά πολύ τα χρήματα που τελικά φτάνουν στους χωρικούς και αυτό είναι ένα τεράστιο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν όλοι οι διεθνείς οργανισμοί.

Η ζωή στην επαρχία στον τρίτο κόσμο είναι συνήθως υποφερτή και θα μπορούσε σταδιακά να βελτιωθεί με την παροχή ιατρικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Αναστατώνεται όμως τόσο συχνά από πολέμους και πολιτικές αναταραχές.

Στα σύνορα του Κονγκό επισκέφτηκα ένα προσφυγικό καταυλισμό όπου δεκαεσεσράμιση χιλιάδες πρόσφυγες περιμένουν για να σταθεροποιηθούν κάπως οι συνθήκες για να επιστρέψουν

στα σπίτια τους. Αρκετοί έχουν κτίσει καλύβες με ξύλα που έκοψαν από το γειτονικό δάσος και πηλό. Μερικοί ζουν ακόμη τέσσερα σχεδόν χρόνια μετά κάτω από ένα κομμάτι μπλε πλαστικό φύλλο που τους παραχώρησε η Υπάτη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες. Ρώτησα εάν ο οργανισμός έχει άλλες προδιαγραφές για πρόσφυγες στην Αφρική. Λίγο από τις απαντήσεις και λίγο από τα σπίτια που είδα να κτίζονται για αυτούς που επιστρέφουν στην Ρουάντα από αλλού κατάλαβα ότι με την προτροπή της κυβέρνησης τα ΗΕ κάνουν ότι μπορούν για να μην επιτρέψουν σε αυτούς τους ανθρώπους να νοιώσουν άνετα μήπως και βολετούν στην ξένη γη. Πρόκειται για μια πολιτική αντικινήτρων για μη-

παραμονή έξω από την πατρίδα ως εάν ο πρόσφυγας χρειάζεται κίνητρα για να επιστρέψει. Αυτός είναι και ο λόγος που ο καταυλισμός είναι κτισμένος στη κορυφή ενός βουνού σε απόσταση σαρανταπέντε λεπτών από την πιο κοντινή πόλη.

VI

Ψηλά πάνω από την λίμνη Κύβου στο τέρμα ενός ανηφορικού χωματόδρομου σε ένα ειδυλλιακό δασώδες μέρος επισκεφθήκαμε τον Τζέρσεν, ένα Βραζιλιάνο γιατρό που ήλθε εδώ με την οικογένεια του πριν τρεις-τέσσερις μόνο μήνες. Πετυχεμένος εγκεφαλοχειρουργός στο Ρίο εγκατέλειψε το κνήγι των χρημάτων, όπως μου είπε και ήλθε εδώ. Μας καλοδέχτηκαν στο σπίτι τους που όταν είσαι μέσα ξεχνάς ότι βρίσκεσαι στην Αφρική. Πρόκειται για αριστοκρατική επαρχιακή έπαυλη στην Βραζιλία. Μας κέρασαν εξάισιο φρέσκο παγωμένο χυμό και φρούτα.

Λένε ότι οι χειρουργοί είναι μαθημένοι να λειτουργούν σε ελεγχόμενο από τους ίδιους περιβάλλον. Είτε διότι συνειδητά επέλεξε αυτό τον τρόπο προσέγγισης είτε διότι οι πιο πολλοί ευρωπαίοι που γνώρισα εκεί δεν μου φάνηκαν να τα κατάφεραν και πολύ καλύτερα να προσαρμοστούν επεφύλαξα προς το παρών την κρίση μου. Θυμήθηκα ένα καθηγητή της ανθρωπολογίας που είχα στο πανεπιστήμιο ο οποίος όταν πήγε για κοινωνιολογική έρευνα σε κάποιο απομακρυσμένο νησί στην Ίνδονησία ενοίκιασε ένα παλαιό μικρό παλάτι θεω-

ρώντας την ενέργεια αυτή την λιγότερο υποκριτική.

Ο Τζέρσεν μιλούσε με άκραιο ενθουσιασμό για τα σχέδια που είχε για το εγκατελειμμένο νοσοκομείο καθώς μας ξεναγούσε. Μας πληροφόρησε τι χρώμα θα βάψει τον κάθε τοίχο, που θα μπουν οι πρίζες και ο φωτισμός, ποιες πόρτες θα κλείσουν, που θα κτισθούν νέα παράθυρα.

Όταν φθάσαμε στο χειρουργείο εκεί ήταν το αποκορύφωμα. Μας εξήγησε με κάθε λεπτομέρεια την διαδικασία εισδοχής του ασθενή και που θα βρίσκεται το κάθε τι, από τα αποστειρωμένα εργαλεία και ρούχα στο που θα γίνεται η αναισθησιολογική ένεση.

Ο επικός ενθουσιασμός του μου ζέστανε την ψυχή. Γνώριζα βεβαίως ότι ο χώρος αυτός δεν ήταν ένας οποιοσδήποτε χώρος, ένα οποιοδήποτε νοσοκομείο αλλά το νοσοκομείο Μπουκινέρο όπου είχε γίνει μια από την πιο φρικιαστικές σφαγές της γενοκτονίας πριν πέντε μόνο χρόνια. Κόντευα όμως να το ξεχάσω παρασυρμένος από την ξενάγηση. Σε κάποια στιγμή ο Τζέρσεν έκανε παύση μένοντας προς στιγμή ακίνητος κοντά στην πόρτα του χειρουργείου. «Εδώ σκεκόταν», είπε και κάνοντας μια μικρή παρεμβολή μας διηγήθηκε την αληθινή ιστορία ενός νοσοκόμου που ήταν ο μόνος που επέζησε της σφαγής κρυμμένος για πέντε ώρες κάτω από δεκάδες πτώματα. Έξι με επτά χιλιάδες άνθρωποι χάθηκαν εδώ σε μια μέρα.

Σε λίγα λεπτά καθώς ο γιατρός Τζέρσεν συνέχιζε με τον ίδιο ψύχραιμο τρόπο να μιλά και πάλι για τα χρώματα και τα καλώδια του σκεφτόμουν ότι

ο Θεός σωστά έστειλε αυτόν τον Λατίνο εδώ όχι για να θεραπεύσει τους χωρικούς από τις αρρώστιες αλλά για να εξορκίσει το κακό όπως θα έλεγε η μάνα μου ξαναβάφοντας αυτούς τους τοίχους και αλλάζοντας τον φωτισμό στους διαδρόμους. Σε αυτόν τον γκριζομάλλη άνδρα, κάπου περίπου στην δική μου ηλικία, μου φάνηκε ότι ανεγνώρισα την ανθρωπότητα στην καλύτερη της στιγμή σε σωστή αναλογία γνώσης της πραγματικότητας και μετριοπαθών προθέσεων.

Την επομένη ημέρα είχα την ευκαιρία να γνωρίσω μερικούς από τους δολοφόνους. Καθώς έβγαينا από τον χωματόδρομο του ξενάνα προς τον δρόμο που οδηγά στην αγορά συνάντησα 6-8 φυλακισμένους, από τις τριάμισι χιλιάδες στο Κιμπούγιε και τις εκατό τριάντα πέντε χιλιάδες στην Ρουάντα. Χωρίς συνοδεία φρουρού επέστρεφαν φορτωμένοι ξύλα από το γειτονικό δάσος. Τους χαιρέτισα όπως χαιρετάς όλους που συναντάς στην Αφρική. Μου ανταπέδωσαν τον χαιρετισμό, σταμάτησαν, κάναμε χειραψία, τους έβγαλα φωτογραφία και συνεχίσαμε προς την πόλη εγώ περπατητός και αυτοί τροχάδην. Παιδιά είκοσι με εικοσιπέντε χρόνων, χαμογελαστοί μου φάνηκαν τόσο κανονικοί όπως είναι οι περισσότεροι άνθρωποι που κάνουν πολιτικά εγκλήματα κάτω από την επήρεια των ηγεσιών τους.

Καθώς προχωρούσα δεν σκεφτόμουν τα μεγάλα ηθικά προβλήματα. Σκεφτόμουν εάν είναι αλήθεια αυτό που λένε ότι άμα μπει λίγη σκόνη της Αφρικής στα παπούτσια σου θα θέλεις πάντα να ξανάρχεσαι.

U

ΓΡΑΦΤΕΪΤΕ
ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ

ΕΞ ΥΠΑΡΧΗΣ

Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο.....

Διεύθυνση:.....

Οδός - αριθμός..... Πόλη - Τ.Τ.....

Επαρχία.....

Τηλ. Οικίας..... Φαξ Οικίας.....

Τηλ. Εργασίας..... Φαξ Εργασίας.....

Επάγγελμα.....

Σπουδές.....

Τιμή συνδρομής: Εσωτερικού ετήσια £25.00. Ελλάδα £25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης £30.00. ΗΠΑ £32.00. Αυστραλία £41.00

Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Ατδ

